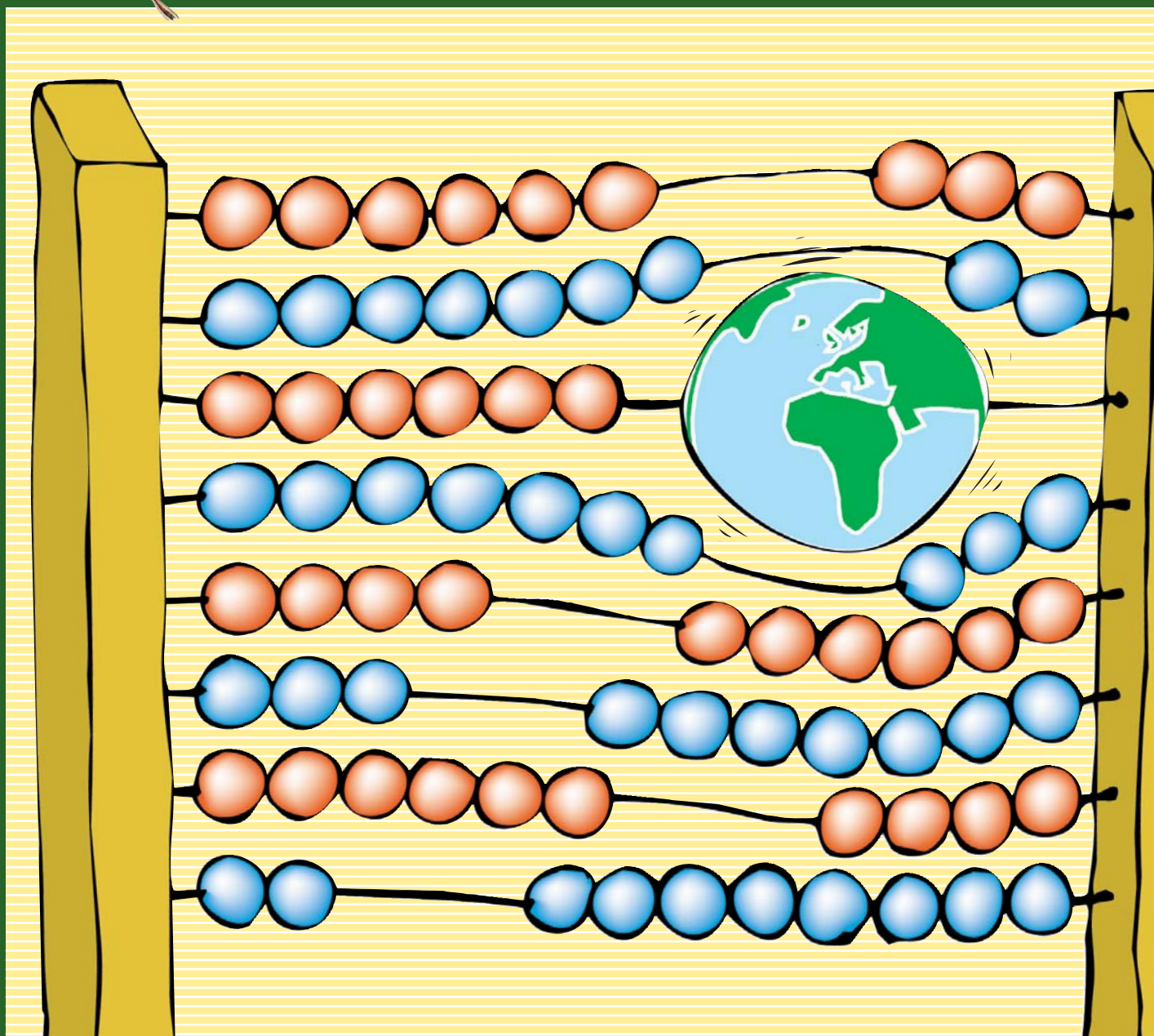

číslo 3 ■ ročník 3 ■ červen 2005

BEDRNÍK

časopis pro ekogramotnost

hlavní téma: EKONOMIKA

Spravedlivé koření... a vůbec solidární ekonomika ■ Svět podle ekonomie
Hospodář netopí nábytkem a obrazy ■ Ecoeco ■ Obchodníci s čistým vzduchem
Anketa: Libor Ambrozek a další ■ Kolik matematiky je příliš?
Sokratovský dialog: Komparativní (ne)výhoda ■ Na ptáky jsme krátký
O penězích jinak ■ Čistá práce

Příloha: didaktické hry Neviditelná ruka trhu a Supermarket Global

Živá příroda nám poskytuje řadu základních služeb: vytváří úrodnou půdu, poskytuje potraviny, vodu, dřevo, textilní vlákna, živé geny, udržuje v rovnováze zemské klima, čistí vodu, reguluje nemoci. Milujeme ji pro její estetické hodnoty, nacházíme v ní duchovní sílu, inspiraci, odpočinek. Jednoduše to vše můžeme pomocí moderní terminologie shrnout pod pojem ekosystémové služby. Příroda nám je dává dosud zadarmo, ale dnes už také víme, že to je na dluh. Ekosystémy, které nám tyto služby poskytují, nejsou v dobrém stavu a může za to způsob našeho hospodaření.

Klesá rozmanitost života na Zemi. Během posledních několika století lidská činnost zrychlila vymírání živočišných a rostlinných druhů více než tisícnásobně ve srovnání s předchozí historií. Živá genetická zásobárna planety se zmenšuje. Ohroženo je 10 – 30 % savců, ptáků a obojživelníků. Zničili jsme přibližně 20 % korálových útesů a 35 % porostů mangore. V průběhu posledních 50 let lidstvo ovlivňovalo ekosystémy rychleji a s větší intenzitou než kdykoli předtím především kvůli rostoucím nárokům na potravu, čistou vodu, dřevo, vlákna či palivo. Od roku 1945 jsme na ornou půdu přeměnili více přirozených ekosystémů než během 18. a 19. století dohromady. Nyní tyto umělé ekosystémy se zhoršenými funkcemi pokrývají celou čtvrtinu souše a do roku 2050 plánujeme využít pro zemědělství dalších 10 až 20 % travních a lesních ekosystémů. Od roku 1960 jsme zdvojnásobili přísun dusíku a ztrojnásobili přísun fosforu v suchozemských ekosystémech. Více než polovinu umělých dusíkatých hnojiv, která se začala vyrábět poprvé až v roce 1913, jsme použili až po roce 1985. Koncentrace oxidu uhličitého v atmosféře stoupla od roku 1750 o 32 % z 280 na 376 ppm v roce 2003. Kolem 60 % tohoto přírůstku proběhlo po roce 1959.

Nevhodné zacházení s ekosystémovými službami se projevuje i bezprostředními ekonomické důsledky, kterým se začínáme učit rozumět. Například čtvrtinu hospodářsky využívaných rybích zdrojů již trvale lovíme nad obnovitelnou míru. A tak třeba zhroucení newfoundlandské populace tresky způsobené nadměrným lovem počátkem 90. let 20. století vedlo ke ztrátě desítek tisíc pracovních příležitostí a vyžádalo si nejméně 2 miliardy dolarů. Poté, co se v 50. letech začalo lovit v hlubších vodách, úlovky prudečně vzrostly, ale na přelomu 80. a 90. let neudržitelný způsob komerčního rybolovu vyústil v prudký pokles. V červnu 1992 byl vyhlášen zákaz lovu, v roce 1998 byl částečně obnoven, ale protože úlovky opět klesaly, znovu byl zastaven v roce 2003. Jiný příklad: Eutrofizace vody v Anglii a Walesu vyžadovala v 90. letech ročně 105 až 160 milionů dolarů. Rostou také ekonomické ztráty způsobené povodněmi, jejichž četnost se aspoň částečně zvyšuje kvůli poškození ekosystémů. Degradace ekosystémů také zvyšuje chudobu. Zejména chudí lidé trpí nedostatkem čisté vody, úbytkem zdrojů rybích proteinů, dezertifikací krajiny.

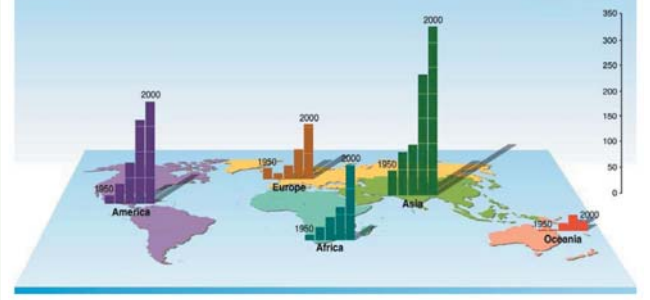
Všechna tato a další fakta letos potvrdil unikátní celosvětový projekt Miléniové hodnocení ekosystémů – Millennium Ecosystem Assessment. Probíhal pod záštitou OSN čtyři roky a podílelo se na něm 1360 odborníků z 95 zemí včetně České republiky. Na internetové stránce www.millenniumassessment.org je dostupná souhrnná více než dvoustránková zpráva. Následovat budou další podrobnější zprávy. Poprvé v historii tak proběhlo ucelené zhodnocení stavu 24 ekosystémových služeb. Základní výsledek říká, že 15 z těchto služeb přírody si lidstvo postupně ničí nebo je využívá neudržitelným způsobem. Zlepšení v posledních 50 letech nastalo pouze ve čtyřech z nich. Miléniové hodnocení ekosystémů také přináší 74 návrhů jak krizi překonávat. Tyto možnosti se nabízejí v oblasti managementu ekosystémů, ochrany a udržitelného využívání biodiverzity, ochrany klimatu. Patří mezi ně i ekonomické nástroje, jako je odstranění nevhodných dotací, zavádění ekologických daní i přímých plateb za ekosystémové služby, vytváření nových trhů. Příkladem, že to jde, je rychle rostoucí „uhlíkový“ trh s povolenkami k vypouštění hlavního skleníkového plynu, oxidu uhličitého. Také informování spotřebitelé mohou trž ovlivnit – svou volbou ekologicky certifikovaného zboží.

Vylovené ryby v tunách

↑ Zhroucení newfoundlandských populací tresky.
Zdroj: Millennium Ecosystem Assessment.

Počet povodní v jednotlivých desetiletích

↑ Zvyšující se četnost povodní od roku 1950.
Zdroj: Millennium Ecosystem Assessment.

S použitím Millennium Ecosystem Assessment Synthesis Report, www.millenniumassessment.org připravila Hana Kolářová

Přehled ekosystémových služeb a tabulku hodnocení jejich současného stavu najdete v některém z příštích čísel Bedrníku

Vážení čtenáři,

na začátku je vždycky 36 prázdných stránek a jedno téma. Bývá to téma úplně obyčejné, ale v Bedrníku ho nacházíte zpracované z dosud málo obvyklého pohledu – v souvislostech udržitelného rozvoje. Tentokrát volba padla na ekonomiku, což je oblast sama o sobě nesmírně široká. Mohli jsme vám přiblížit třeba některé nové ekonomické postupy, jako je ekologická daňová reforma. Ale po shromáždění podkladů a konzultacích s lidmi, kteří se environmentálně orientovanou ekonomikou (či ekonomikou) zabývají, z toho všeho nakonec vyšlo zmapování nejširších souvislostí, ba dokonce přesahu nad rámec obvyklého chápání ekonomie. Můžete si o tom přečíst v článku *Ekologicky ohleduplná ekonomie*. Najdete v něm ovšem i některé základní informace o dění v hlavním proudu environmentálně orientované ekonomie a v alternativních směrech. S přípravou článku nezištně pomohly *Nada Johanisová* (dokonce i během cesty po Anglii z počítače birminghamské univerzity) a *Hana Foltýnová*, další podklady poskytl *Mirek Havránek* a pomohl *Bedřich Moldan*. Přiblížení tématu završují odpovědi na anketní otázky od sedmi různých odborníků, kteří se ekonomii a životnímu prostředí tak či onak věnují profesionálně. *Nada Johanisová* poskytla také další kontakty na lidi, kteří se zabývají alternativními novátorskými záležitostmi. Takže si můžete přečíst něco z kulturního okruhu u nás méně frekvencovaného – o česko-farancouzské aktivitě v oblasti solidární ekonomiky a rovnoprávného obchodu čili fairtrade nebo také *commerce équitable*, když jsme zabrousili do frankofonní oblasti. Tahounem této iniciativy je česká rodačka *Jana Škubalová*, která též ochotně pomohla s přípravou článku pro *Bedrník*. Další námět, který najdete na následujících stránkách, se týká rukodělných řemesel, a nepřímo tedy ekonomicky až kacířské myšlenky: Ne vždy méně práce musí znamenat, že je to lépe. Může být dokonce lepší, když produktivita práce bude nižší, ale vyšší bude takřka jakýkoliv produktivita zdrojová a vznikne méně odpadů a spotřebuje se méně energie. Každopádně zájem o rukodělné činnosti přinejmenším z důvodu psychohygieny roste. Dobře o tom vědí v brněnské Lipce, ve Výtvarné dílně *Zahrádky na Jindřichohradecku* i jiné. A když už jsme u odpočinku – nabííme na prázdniny hry našich babiček a dědů, jak jejich pravidla ozkoušeli a sepsali na *Toulcově dvoře*. Středový dvoulíst tohoto čísla vám nabízí k praktickému využití podrobný popis dvou her, které pomáhají porozumět fungování volného obchodu a dopadů některých ekonomických aktivit na životní prostředí. Poskytl *Sever Horní Maršov*. V didaktické části *Bedrníku* pak najdete metodické poznámky vysokoškolského učitele environmentální pedagogiky *Jana Činčery* a ekopedagogického praktika *Jiřího Kulicha* k tématu čísla: *ekonomie a životní prostředí*. V rubrice *Názory* si ještě můžete přečíst původní článek ekonoma *Petra Gočeva* *Kolik matematiky (v ekonomii) je příliš* a popis pozoruhodné metody s názvem *Sokratovský dialog* i s ukázkou výsledku dialogu, který má odkrývat přinejmenším problematičnost zavedených „pravd“. *Příliš pozdě* po uzávěrci čísla jsem objevila atraktivní soutěž *Nejudržitelnější recept*. Úkolem je sestavit recept na jídlo, které by bylo reálné, chutné a jehož příprava by zahrnovala rovnováhu ekonomických, sociálních a ekologických aspektů. Pořádá studentské sdružení pro trvale udržitelnou ekonomii *Oikos*. Tak snad v nějakém příštím čísle. Stejně tak se nepochybně ještě vrátíme k unikátnímu celosvětovému vědeckému projektu *Millennium Ecosystem Assessment*, o němž si základní informace můžete přečíst na předchozí stránce – pomáhal *Tomáš Hák*. Číslo jako vždy skvěle graficky vypravil *Petr Kutáček*. Všem jmenovaným i nejménovaným, kteří přispěli k vytvoření ekonomického čísla *Bedrníku*, děkuji za nezištnou pomoc a doufám, že vám, vážení čtenáři, přinese zajímavé podněty.

Zdravou ekonomiku ve zdravém životním prostředí nám všem přeje

Hana Kolářová

O B S A H

- Potvrzeno –
– hospodaříme s přírodou na dluh 2

INSPIRACE

- Spravedlivé koření...
...a vůbec solidární ekonomika 4
- Řemesla na Lipce 7
- Finančně soběstačná výtvarná dílna 9
- Hry našich babiček a dědů 9

PROMĚNY

- Co je a kde se vzala
Ekologicky ohleduplná ekonomie 11

NÁZORY

- Anketa: Ekonomie: omezující kukátko,
nebo otevírající se možnosti? 17
- Kolik matematiky je příliš? 19
- Sokratovský dialog 20

DIDAKTIKA

- Ekonomie a životní prostředí – metodické
poznámky I – Hry a jiné aktivity 23
- Ekonomie a životní prostředí –
– metodické poznámky II –
– Programy, pojmy, pomůcky 24

KALENDÁŘ 26

NABÍDKA 28

- Nadace pro záchranu a obnovu
Jizerských hor 35

Příloha – didaktické hry:

- **OBCHOD aneb JAK FUNGUJE NEVIDITELNÁ RUKA TRHU**
- **SUPERMARKET GLOBAL**

SPRAVEDLIVÉ KOŘENÍ... ...A VŮBEC SOLIDÁRNÍ EKONOMIKA

Ze Zábřehu do Marseille

Janu Škubalovou ze Zábřehu byste v současné době nejspíš potkali ve francouzské Marseille nebo jinde v Evropě. Jana studovala pět let na obchodní akademii klasickou tržní ekonomiku. Během studia nikdy neslyšela o jiné alternativě, ale s principy tržní ekonomiky se těžko ztotožňovala. Připadalo jí, že podniky či spotřebitelé žijí sami pro sebe, nezajímá je příliš okolí. Pracovala pak v podniku, kde jí tento nezájem připadal ještě viditelnější. Proto ji zaujalo, když uslyšela o solidární ekonomice, a dostala chuť něco pro tuto jinou ekonomiku udělat, třeba aby se co nejvíc lidí o této alternativě dovědělo...

Takto nasměrována, pracovala pak ve Francii v mezinárodním týmu dobrovolníků například při tvorbě knihovny pro sociálně nejslabší obyvatele Marseille, při záchraně ptactva u Středozemního moře, při tvorbě her a seminářů k přiblížení solidární ekonomiky a spravedlivého obchodu – fairtrade. Jana se naučila plyně ovládat francouzštinu, němčinu a dost dobře i angličtinu. To vše dohromady i s počítačovými a organizačními dovednostmi představuje výbornou kvalifikaci a také motivaci k tomu, aby se pokusila vytvořit něco užitečného a nevšedního.

V roce 2004 společně s dalšími dobrovolníky pracovala na projektu, který se zabývá informováním francouzské veřejnosti o solidární ekonomice a rovnoprávném obchodě. „Tento projekt mě přiměl k rozhodnutí vytvořit českou internetovou stránku na toto téma, protože při brouzdání českým internetem jsem jen stěží našla potřebné informace,“ vysvětluje Jana Škubalová. Nezůstalo jen u plánů. V polovině roku 2005 by se měla na webu objevit nová francouzsko-česká adresa v rámci jejího projektu *Informování české veřejnosti o solidární ekonomice*.

Stránka bude obsahovat příklady z celé Evropy, spoustu zajímavých od-

kazů, testy, ankety a fórum, na kterém bude možné vyměňovat si názory s lidmi nejen z České republiky, ale také z Francie, Německa, Švýcarska, Nizozemí či z dalších zemí.

Většinu lidí rovnoprávný obchod zajímá

Než se Jana rozhodla projekt realizovat, udělala průzkum. Ptala se lidí, co si o solidární ekonomice myslí, jaké zboží kupují a podle jakých hledisek se při nákupu rozhodují.

Valná většina oslovených o solidární ekonomice a rovnoprávném obchodě dosud neslyšela. Na základě ankety ale došla Jana k závěru, že většina mladých lidí se zajímá o otázky solidární ekonomiky a fairtrade a velká část z nich by také ráda výrobky fairtrade nakupovala.

Nové informace by mohly změnit rozhodování lidí o koupi spotřebního zboží i jejich pohled na světovou ekonomiku. „O té mohou totiž rozhodovat už tím, jakými spotřebiteli se stanou. Touto internetovou stránkou bych chtěla ukázat, že každý je zodpovědný za stav ekonomiky nejenom ve své zemi, ale i ekonomiky světové. Stránka by také mohla motivovat její návštěvníky k tomu, aby udělali, každý dle svých možností, něco pro zrovnoprávnění životních podmínek lidí na celém světě,“ soudí Jana Škubalová.

Na webu se můžete podílet

Jak se na projektu můžete podílet? Fantazii se meze nekladou: vyhledávat v denním tisku a v časopisech informace k tématu, prohlížet české stránky o biologickém zemědělství, dobrovolnictví, malém podnikání, ekologii, adopci na dálku apod., brouzdat anglickým či německým internetem a volně překládat zajímavé články z neziskové sféry, sledovat zprávy a pořady v televizi, kde se o problému mluví a napsat krátkou recenzi, spolupracovat na debatě. Výstupy z těchto aktivit – ve formě článků, zpráv a odkazů budou

OTÁZKY K ZAMYŠLENÍ PRO SPOTŘEBITELE

1) Podle čeho se rozhodujete při nákupu zboží běžné denní spotřeby? (např. potraviny)

- a) podle poměru kvality a ceny
- b) podle poměru množství a ceny
- c) podle značky výrobku
- d) podle jeho vlastností
- e) podle zajímavého obalu
- f) podle toho, zda je výrobek a jeho obal ekologický

2) Mohli byste vysvětlit proč?

3) Zajímá vás původ nabízeného zboží?

- a) Ano, kupuji zásadně výrobky z ČR, pokud to jde.
- b) Ano, preferuji výrobky ze západních zemí, protože si myslím, že jsou kvalitnější.
- c) Ne, je mi to jedno. Výrobek musí být hlavně co nejlevnější a nejvýhodnější.

4) Co vás přivádí k tomuto rozhodnutí?

5) Kam chodíte nakupovat potraviny?

- a) do nejlevnějšího supermarketu
- b) do velkých hypermarketů – TESCO, Hypernova, Carrefour apod.
- c) do malých samoobsluh a obchůdků s potravinami
- d) do bioobchodů

6) Která z variant by se vám líbila nejvíce, pokud byste nebrali v úvahu cenu?

pak uveřejněny na webové stránce nebo budou sloužit jako podklady pro tvorbu dalších textů a seminářů.

Projekt pomůže mladým lidem, aby se angažovali v občanském životě jak v místní komunitě, tak i v mezinárodním měřítku.

V rámci přípravy Jana už například testovala pedagogické nástroje pro workshopy o mezinárodním obchodu na Obchodní akademii v Mohelnici.

Po zprovoznění stránek má Jana v plánu připravit a realizovat semináře

a informovat ve školách, vyhledávat partnery v dalších zemích a další aktivity. Letos v prosinci 2005 by měla odstartovat také spolupráce a výměna mezi českými a francouzskými středoškolskými studenty, v březnu příštího roku výstava o fairtrade v České republice a ve Francii organizovaná pomocí středoškolských studentů. Jako každoročně, uskuteční se i čtrnáctidenní festival spravedlivého obchodu po celé Evropě.

Co je fairtrade?

Pokud se vám zdá volný obchod nespravedlivý, nejste sami. Různí výrobci mají různé podmínky přístupu na trh. Čím je země bohatší, tím více podpory může poskytnout svým podnikům, a tak jsou nadnárodní společnosti a velké podniky zvýhodňovány na úkor malých výrobců. Výhodiskem může být fairtrade.

Fairtrade nebo také spravedlivý či rovnoprávný obchod funguje na následujícím principu:

Při nákupu, vývozu i prodeji zboží ze třetích zemích se dbá na to, aby výrobce i konečný prodejce byli v rovném postavení a spravedlivě se dělili o zisk. Při tomto způsobu obchodu se omezují prostředníci – kurzovní a burzovní makléři – v třetích zemích a na světových burzách právě s kávou, kakaem či banány na minimum. Tím pádem je možno zaplatit výrobci za jeho zboží podstatně více než při klasickém mezinárodním obchodě, kde jsou výrobci pod tlakem, aby své výrobky prodávali podstatně pod cenou. To jim ve většině případů neumožní ani pokrýt náklady, natož ocenit jejich práci, která je nemalá. Než se totiž káva, kakao či čaj dostanou na stůl spotřebitele, je třeba vypěstovat rostliny, počkat na sklizeň, sklídit plody, ty pak v případě kávy vysušit během několika dnů, upravovat a zase vysušit. Jedná se o dlouhý a náročný proces vyžadující hodně pracovního vytížení. Ti výrobci, kteří chtějí prodávat své zboží pod značkou fairtrade pak musí splňovat určité podmínky pro certifikaci, jako je zákaz práce dětí, zákaz používání chemických hnojiv a preparátů, poskytnutí sociálního zabezpečení zaměstnancům.

Na českém trhu můžeme najít především kávu, kakao, čokoládu, různé druhy čaje či řadu nejrůznějších řemeslných výrobků.

Solidární ekonomika

Solidární ekonomika je alternativou k tržní ekonomice. Zatímco v tržní ekonomice cenu výrobků a výrobní postupy určuje trh prostřednictvím nabídky a poptávky, v případě solidární ekonomiky určuje cenu rovné rozdělení zisku a určitá podnikatelská etika.

Solidární ekonomika v sobě proto zahrnuje také dodržování lidských práv, ochranu životního prostředí, podporu české ekonomiky uvědomělým nákupem českých výrobků, ale také otázku investic do malého podnikání. V podstatě lze říci, že každý občan svou spotřebou a investicí svých úspor může podpořit zlepšení životních podmínek svého města, kraje a své země.

O solidární ekonomice a fairtrade se budete moci více dočíst na právě vznikající webové stránce.

V Evropě na vzestupu

Hnutí solidární ekonomiky v Evropské unii je na vzestupu. V zemích původní evropské patnáctky se během minulých let vyvinula již řada malých i velkých struktur a vznikají neustále nové projekty a organizace. V nových zemích Evropské unie podobné projekty teprve začínají a většinou nemají dostatek zkušeností. Myšlenka spravedlivého obchodu – fairtrade – se začíná rozvíjet i v České republice, i když je veřejnost stále informována velmi nedostatečně.

Jednou z hlavních příčin nízkého prodeje fairtradových výrobků v České republice je jejich cenová nedostupnost pro většinu spotřebitelů. Výrobky jsou totiž výrazně dražší než výrobky klasické a běžně dostupné. Problém je, že většina sortimentu přichází přes země západní Evropy. V případě čokolády se kakao dováží např. z Pobřeží slonoviny, ale čokoláda se vyrábí ve Švýcarsku. Vzhledem k vyšším mzdovým nákladům ve Švýcarsku je tato čokoláda pro české obyvatelstvo finančně jen stěží dostupná. Ceny fairtrade čokolád se pohybují v rozmezí 40 – 60 Kč za 100 g. Nutno podotknout, že se ale jedná o čokoládu z biologického zemědělství, která je vysoce kvalitní a obsahuje mnohem více kaka a než klasické domácí čokolády. V porovnání s čokoládami dováženými právě ze západní Evropy, které mají podobné procento kaka a a jedná se o podobnou kvalitu, se tedy nejedná o vyšší cenu.

7) Kde nakupujete ovoce a zeleninu?

- v supermarketu
- v obchůdku s ovocem a zeleninou, na trhu
- je mi to jedno kde, hlavně to musí být čerstvé
- nakupuji pouze ovoce a zeleninu z ČR
- mám vlastní zdroje – zahradu

8) Vidíte nějaký rozdíl mezi zeleninou v hypermarketu a na trhu? Pokud ano, jaký?

9) Kam chodíte nakupovat spotřební zboží? (tj. oblečení, obuv, hračky, spotřebiče)

- k vietnamcům
- do levných obchodů typu „Vše za 39,- Kč“, S.O.S., Laguna centrum...
- do malých obchůdků s českým zbožím
- do hypermarketů a supermarketů
- do butiků a obchodů se značkovým zahraničním zbožím
- do second-handu

10) Pokud byste měli dostatek finančních prostředků, kterou výše jmenovanou možnost byste zvolili a proč?

Odpovědi na anketu můžete poslat na adresu: Jana Škubalová,
Na Hejtance 14, 789 01
Zábřeh na Moravě, e-mail
jana.skubalova@free.fr.

Epice je koření

Další částí projektu je pak česko-francouzské partnerství umožňující oboustrannou výměnu zkušeností v oblasti prodeje výrobků a informování veřejnosti.

Francouzská organizace EPI-CE (<http://epiceequitable.free.fr/association/association01.htm>) vznikla před dvěma lety v Marseille. EPICE v překladu znamená spravedlivé či partnerské koření (E = education, vzdělání; P = promotion, zvýšení povědomí; I = information, informace; C = commerce, obchod; E = équitable, spravedlivý, partnerský). Organizace již uskutečnila projekt dovozu fairtrade zboží. Stejně tak má bohaté zkušenosti s organizací seminářů o fairtradové problematice. Může proto snadno předat své znalosti české veřejnosti. Výměnou ji česká organizace může obohatit zkušenostmi z organizace debat či technik prodeje zboží.

Organizaci EPICE tvoří kolektiv mladých lidí, zaměstnanců a dobrovolníků, kteří se snaží přiblížit široké

populaci téma fairtrade formou her pro malé i velké ve školách, gymnáziích, na vysokých školách, na workshopech v rámci festivalů i pro široké publikum. Dále se zabývají prodejem fairtrade produktů v prostorách jejich kanceláře, po ukončení workshopů a jednou týdně na biotruhu v centru Marseille.

Český fairtrade

Společnost pro Fair Trade a rozvojové vzdělávání, o. s., je česká nevládní nezisková organizace, která usiluje o popularizaci konceptu fairtrade v České republice. Úspěšný start fairtrade u nás je podmíněn dvěma vzájemně souvisejícími podmínkami: poptávkou po fairtrade výrobcích a jejich dostupností v obchodech. Sdružení se proto snaží vzbudit u spotřebitelů zájem o férové výrobky tím, že šíří informace o problematice nespravedlivosti mezinárodního obchodu, který diskriminuje nejchudší země světa a jejich obyvatele, o často katastrofálních podmínkách výroby

v zemích globálního Jihu a o fairtrade coby rozumné alternativě. Současně sdružení představuje koncept fairtrade a férové výrobky vhodným dovozcům a maloobchodníkům, kteří by o ně mohli mít zájem. Provozuje informační a prodejní centrum Nazemi v Brně, kde jsou k dispozici výrobky i informační materiály.

Výrobky fairtrade můžete koupit v Olomouci v sídle Hnutí Duha, Dolní náměstí 38, nebo v Brně v obchůdku Nazemi v prostorách Ekologické poradny Veronica, Panská 9. Více informací najdete na www.fairtrade.cz – Společnost pro Fairtrade a rozvojové vzdělávání, o. s., či na www.jedensvet.org – Jeden svět, o. p. s.

Fairtradový projekt v současné době také slibně rozjíždí česká Ekumenická akademie – www.ekumakad.cz.

Z materiálů projektu Jany Škubalové Informování české veřejnosti o solidární ekonomice vybrala a redakčně upravila Hana Kolářová

*Kontakt: Jana Škubalová,
e-mail jana.skubalova@free.fr*

POSTŘEHY O SOLIDÁRNÍ EKONOMICE

➔ **Jakub, evangelický farář, 30 let:**

O rovnoprávném obchodě jsem již párkrát slyšel a myslím si, že je potřeba především informovat lidi o tom, jakou mají coby konzumenti moc v ekonomice země. Zatím jsem žádné výrobky rovnoprávného obchodu nekoupil, protože nejsou na trhu dostupné.

➔ **Petr, student elektrotechniky, 25 let:**

Osobně jsem názoru, že je lepší mít méně a kvalitního zboží než hodně nekvalitního, které zatěžuje životní prostředí. Ne vše se dá koupit penězi a peníze nejsou všechno.

➔ **Jarka, nezaměstnaná, 28 let:**

Je to úžasné, opravdu mě to zajímá a přijde mi skvělé, že mohu pomoci lidem ve třetím světě. Jen je potřeba si uvědomit, že toho je člověk schopen. V Irsku najdete spoustu obchodů s výrobky fairtrade a lidé jsou na tuto alternativu zvyklí a podporují ji. Berou to jako svoji morální povinnost.

➔ **Eglantine, studentka sociální práce,**

Francouzka, 20 let:

Rok dobrovolné služby v Unis-Cité mě obohatil v mnoha aspektech. Vidím teď problémy světa mnohem globálněji a mám ještě větší touhu pomáhat lidem. Pochopila jsem, že pokud chci změnit svět, musím především změnit ten vlastní a začít sama od sebe. Proto nyní kupuji kávu z rovnoprávného obchodu.

➔ **Clément, student geografie,**

Francouz, 23 let:

Jsem velmi rád, že jsem mohl spolupracovat na projektu o rovnoprávném obchodě, který jsem společně s naším týmem vykonával v rámci mého roku v Unis-Cité. Velmi mě zajímala ekologická část této problematiky. Při nákupu výrobků si teď hlavně kladu otázku, za jakých podmínek byl výrobek vyroben, za použití jakých chemikálií, jakých pracovních postupů a jaké pracovní síly. Otázka ceny zůstává až po otázce po původu zboží.

➔ **Sabrina, asistentka koordinátora dobrovolníků, Francouzka, 21 let:**

Mě zaujalo především to, že se každý od

každého můžeme něco naučit. Není tedy důvod, aby se někdo cítil méněcenný či naopak pyšný. V podstatě jsme si všichni rovni a můžeme se vzájemně obohacovat a to jak rozdílnými kulturami, tak i rozdílnými schopnostmi. Takže kdo máte zájem, nabízím vám hodiny orientálního tance, ale ráda bych se za to naučila španělsky...

➔ **Emilie, studentka teologie**

a sociální práce, Francouzka, 23 let:

Rozhodně nechci zavírat oči před tím, jak jsou využívány děti a ženy při výrobě textilu v Číně. I když jsou výrobky rovnoprávného obchodu dražší a jsem pouze studentka, nakupuji oblečení i obuv, která je ekologicky nezávadná a jejíž cena je spravedlivá. Toto zboží má velké výhody: velmi příjemně se nosí, nikde vás nic netlačí, je ekologicky nezávadné – tzn. že vám z toho nehrozí žádné onemocnění a navíc podporují dobrou věc a mám čisté svědomí!

*Připravila Jana Škubalová,
kráceno a upraveno (red)*

ŘEMESLA NA LIPCE

Lipka – Dům ekologické výchovy v Brně je specializované školské zařízení, jehož zřizovatelem je Jihomoravský kraj. Posláním Lipky je přispívat k osvojování ohleduplnějších, méně konzumních a odpovědnějších postojů lidí k přírodě a inspirovat je k trvalému zájmu o aktivní péči o životní prostředí.

Naše poslání se snažíme naplňovat mnoha způsoby, např. ekologickými výukovými programy pro školy, vzdělávacími akcemi pro učitele i studenty vysokých škol, terénními programy, zájmovými kroužky apod. Nedílnou součástí naší činnosti jsou také tvořivé kurzy práce s přírodními materiály určené dospělým z řad široké veřejnosti, vedoucím zájmových útvarů, pedagogům a vychovatelům.

Řemeslná činnost se začala pomaloučku rozvíjet již brzy po vzniku Lipky v roce 1991. Nejprve to byla práce s hlínou, na Lipce vznikaly dětské i dospělácké kroužky keramiky. Později jsme si pořídili starý tkalcovský stav, který nám šikovný civilák zrekonstruoval, a mohly se u nás začít tkát koberečky, hadráky. Stav byl využíván jak v kroužcích, tak při výukových programech.

Když se dva naši pracovníci naučili v malé víscce u Brna plést proutěné košíky, ostatní pracovníci si to chtěli také vyzkoušet. A tak vznikl první kurz pletení košíků na Lipce. V té době se na nás začalo obracet čím dál víc zájemců z řad pedagogů, vychovatelů ale i nejšířší veřejnosti, zda jim nemůžeme zprostředkovat nejrůznější techniky práce s přírodním materiálem. Proto jsme postupně začali nabízet další typy kurzů. Lektorování některých z nich zajišťují naši vlastní pedagogové, na jiné si zveme zkušené a osvědčené externí lektory.

V roce 1997 bylo zájemců již tolik, že jsme jim nabídli účast v klubu Slaměnka. Klub vznikl jako volné sdružení lidí, kteří mají zájem o práci s přírodními materiály a rádi se zdokonalují ve starých tradičních řemeslech. Každý rok tvoříme bohatou nabídku kurzů, z nichž některé jsou jednodenní, některé dvoudenní.

Pro velký zájem připravujeme spolu se sdružením Rezekvítek i prázdninové týdenní kurzy v Krásensku. Tam účast-

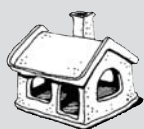

*Z kurzu Drátěné misky a z letního týdenního kurzu
Řemeslné léto (tkaní, svíčky, filcování ovčí vlny).*

níky seznamujeme s kulturními tradicemi konkrétního místa a formou výstavy, letáček a hlášení v rozhlase se snažíme zapojit i místní obyvatele.

Všemi našimi kurzy chceme oživit řemesla, která mnohdy známe už jen z knih, filmů a muzeí. Chceme dát

SLAMĚNKA A JEJÍ KURZY

KERAMICKÁ KRMÍTKA

Jednodenní kurz, při kterém si vyrobíte hliněné krmítko pro ptáky, jehož střechu budete mít nachystanou na osázení skalničkami.

Lektor: Jarka Siničáková

ŠITÁ KRAJKA

Krásná stará technika na výrobu aplikací na oděv a šperků. Pomůcky i materiál jsou zahrnuty v ceně.

Lektor: Zuzana Arsenjevodá

MOLA – INDIÁNSKÁ APLIKACE

Stará indiánská textilní technika. Pomocí vrstvené a prostřihávané aplikace si můžete vytvořit obrázky, prostírky, chňapky, oděvní doplňky, popřípadě další drobnosti do bytu.

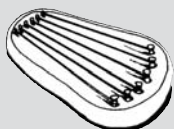
Lektor: Zuzana Arsenjevodá

TENERIFA

Již málo známá textilní (sluníčková) technika, která pochází ze Španělska. Můžeme si zhotovit doplňky bytové i oděvní.

Lektor: Zuzana Arsenjevodá

KANTELY

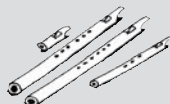
Kantela je hudební strunný nástroj, který si vyrobíte dlabáním z olšového dřeva pod vedením zkušeného lektora. Kantelu můžete mít 7, 9, 10 nebo dvanáctistrunnou. (Zájemci mohou opracovávat i jiné druhy dřev, např. javor, jasan, topol atd.) V ceně je materiál – částečně opracované dřevo, ladící kolíčky, struny, nářadí, lektor i sobotní oběd.

Lektor: Karel Hanzík

KOŠÍKY

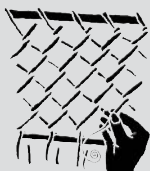
Naučíte se připravovat proutě pro pletení a upletete si košík. Materiál, lektor i lehký oběd je v ceně. Tentokrát je kurz naplánován na tři dny, aby mohli všichni účastníci nejpozději v neděli v poledne odcházet s hotovým košíkem. Lektor: Tončo Jovanovski, Alena Uhříčková, Dana Křivánková

ZVUK DŘEVA

Jednodenní kurz na výrobu píšťal, frkaček, xylofonů a dalších zvukových hraček z běžně dostupného přírodního materiálu.

Lektor: Luboš Mansfeld

KROSIEŇKY A STARÉ TKALCOVSKÉ TECHNIKY

Krosienky: pletení na rámu – stará textilní technika vhodná ke zhotovení různých oděvních a bytových doplňků i celých oděvů: vesty, šály, polštářky apod. Staré tkalcovské techniky – tkaní na hřebenovém stávků, na karetkách, zapiastková technika na rámech. Pomůcky jsou na Lipce k dispozici. Lektorka: Zuzana Arsenjevodá

PEDIK – TAŽENÁ TECHNIKA

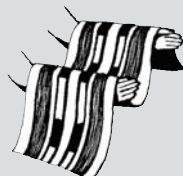
Jednodenní kurz pro začátečníky. Vyplétat budeme dno i stěny. V ceně je kromě lehkého oběda i veškerý materiál. Pedik je vnitřní část líány Calamus rotang (u nás zvaný také ratan). Lektorka: Dana Křivánková

SÍTOVÁNÍ

Originální technika na výrobu oděvů (šaty, vesty), oděvních doplňků (tašky, šály) nebo bytových doplňků (záclonky).

Lektor: Zuzana Arsenjevodá

TKANÍ S FLAMKAMI

Zajímavá technika, která spojuje barvení osnovy nebo útků do vzorů a tkaní s nimi.

Lektor: Zuzana Arsenjevodá, Garant: Lenka Appelová

nejširší veřejnosti možnost vyzkoušet si tyto činnosti a třeba je i předávat dál. Kromě vlastní tvořivé činnosti se účastníci dovidají i o způsobu získávání a následného zpracování přírodních materiálů. Nenásilně se zde propojují zásady trvale udržitelného života, šetrného využívání obnovitelných zdrojů, desatera domácí ekologie v praxi a širších environmentálních souvislostí. Na prázdninových kurzech zapojujeme do programu také odborníky z řad pracovníků muzeí formou přednášek a besed. Navštěvujeme také řemeslné dílny, např. modrotiskovou dílnu v Olešnici.

Stará řemesla společně se starými zvyky jsou také nedílnou součástí tradičních akcí Vánoční Lipka a Zelený čtvrtek.

Našich kurzů se účastní vysoké procento učitelů, kteří nabyté dovednosti a zkušenosti předávají dětem a studentům, a tak snad přispějeme trošku k tomu, že některá polozapomenutá řemesla se úplně neztratí. Jsme moc rádi, když vidíme, že je spoustu šikovných lidí, kteří mají úctu k přírodě, přírodním materiálům i k práci ostatních.

Alena Uhříčková

Slaměnka – tvořivý klub Lipky

– domu ekologické výchovy, Lipová 20, 602 00 Brno. Tel. 543 211 264, e-mail

lenka@lipka.cz, alena@lipka.cz,

www.lipka.cz. Kontaktní osoby: Lenka

Appelová, Alena Uhříčková

◀ Příklady kurzů, které uspořádal tvořivý klub práce s přírodními materiály nazývaný Slaměnka ve školním roce 2004/2005. Slaměnka sdružuje milovníky tradičních rukodělných technik i učitelky toužící po chvílích aktivního odpočinku. Členství v klubu zaručuje pravidelné informování o veškerých Lipkou pořádaných rukodělných kurzech, které probíhají většinou o víkendech jako jednodenní i dvoudenní akce. Z dalších kurzů jsou to například: Barvení rostlinnými barvivy a batika, Ošatky z pediku, Betlémy z vlny, Šperky z přírodních materiálů, Drátěný šperk, Adventní věnce, Textilní panenky, Samonosné drátěné misky, Čerti a andělé z kukuřičného šustí, Pedik – vyplétání z ratanu, Keramika – tácy a konvičky, Zdobení velikonočních vajíček, Vosková, vázaná, skládaná a šitá batika, Karetky, Patchwork, Spřádání vlny na kolovrátku, Ozdoby z lýka, Linoryt a tisk na látku, Svíčky ze včelího vosku, Pohlednice z přírodnin, Paličkování, Tkaní na hřebenových stávkách, karetkách, v ruce, Gobelínové tkaní na rámu, Zapiastkové tkaní na rámu i na formě, Tkaní na čtyřlístovém stavu

FINANČNĚ SOBĚSTAČNÁ VÝTVARNÁ DÍLNA

Výtvarná dílna Zahrádky je modelovým projektem obnovy a rozvoje života na venkově. Díky jeho realizaci posílila místní komunita, oživil se kulturní život v obci, rozvíjí se šetrná turistika a vznikla tři nová pracovní místa. Dílna je projektem obce Zahrádky. Otevřena byla v roce 1999. V počáteční fázi byla podpořena z grantů. V současnosti je dílna provozována jako nezisková a od roku 2002 je finančně soběstačná.

Výtvarnou dílnu najdete v útulném opraveném podkroví obecního úřadu malé vesničky Zahrádky na Jindřichohradecku. Je celoročně otevřená a nabízí širokou škálu rukodělných a výtvarných kurzů – od tkání, košíkaření až po výrobu keramiky. Pro účastníky vícedenních kurzů je připraveno ubytování a stravování ve zdejší turistické ubytovně, která má i půjčovnu cyklistických kol. Kurzů se účastní každoročně víc než 600 klientů včetně zahraničních návštěvníků. V roce

2005 nabízí Výtvarná dílna Zahrádky na 60 různých kurzech víkendových, týdenních, programových i na zakázku, cykly dotovaných kurzů pro děti z regionu a také studentské, žákovské a jiné exkurze. K dílně se váže řada lokálních, regionálních i mezinárodních aktivit: trhy, jarmarky a výstavy. Zorganizovala Mezinárodní řezbářské sympozium, pořádá pro širokou veřejnost Hedvábné, Košíkářské nebo Drátenické odpoledne.

Podle předem sestaveného programu nabízí Výtvarná dílna Zahrádky letos 30 kurzů: Kaligrafie, Batika, tisk a malba na látku, Veselé tiskání na látku, Ruční papír, Twist Art – květiny z papíru, Artschok – dekorace ze stužek, Batika – spirálové vzory, Dekupage – ubrusková technika, Japonské barvení – shibori, Ozdoby ze slámy a kukuřičného šustí, Tapisérie, Vyšívání, Skleněná vitráž, Košíkářství – pedik, Keramika, Paličkování, Řezbářství, Krajinomalba, Ko-

šíkářství – vrbové proutí, Tkání, Suchá květinová vazba, Předání na kolovratech, Drátkování, Malování na hedvábí, Plstování – suchá jehla, Drátování, vizovické pečivo, Lidové ozdoby – sláma, perník, kraslice, Kulaté dárkové krabice, Patchwork. Vše se dá šikovně objednat on-line po internetu.

Kurzy jsou určeny všem zájemcům bez ohledu na míru jejich schopností a dovedností, vedou je odborní lektoři. Atmosféra komorních kurzů a pěkné prostředí přivádí klienty opakovaně. Setkávají se tu rozmanití lidé a propojují se rozmanité činnosti. Dílna vytváří podmínky pro aktivní a tvůrčí soužití s přírodou, které přináší radost.

Podle www.zahradky.cz (red)

Kontakt: Výtvarná dílna Zahrádky,
378 53 Zahrádky 42.

Tel. 384 490 044, fax 384 490 051,
e-mail vyda@zahradky.cz

HRY NAŠICH BABIČEK A DĚDŮ

Již delší čas připravujeme na Toulcově dvoře akce a programy pro rodiny s dětmi. Nejednou za námi přijdou rodiče, babičky a někdy i děti samy s dotazem, zda nemáme pravidla té či oné hry. Proto jsme se rozhodli sepsat pár poznámek a postřehů o hrách našich předků. Při jejich hledání jsme nejednou sáhli po starých knihách. Základní pravidla se pokusíme obohatit o některé postřehy a zkušenosti. Máte-li i vy chuť uvést tyto hry v život, do toho, hrát si přeci nemusí pouze děti.

dou. Je to dobrá zkouška postřehu a koordinace, kde se dá vybit i spousta energie. Potřebná je také trpělivost. Hru můžeme pojmout, tak jako v dobách pana Lady, jako klání a soupeření. Důležitější ale bude vítězství nad sebou samým.

Obruče

Jedna z nejstarších her, kterou znali kluci už ve starověkém Římě, jsou obruče. Dokonce se tvrdí, že právě kvůli obručím byl zákaz jezdit v noci ulicemi. Pár obručí opravdu dokáže udělat pěkný rachot – s hlavně pokud se ženou po dlažbě. To u nás na venkově byli hráči praktičtější. Ke hramu využívali louky a pole za vsí.

S obručemi se dá skutečně koulet kdekoliv, kde terén není příliš hrbolátý. Pro začátek je důležité se s obručí sžít, dokázat ji roztočit a udržet v pohybu za pomoci klacku či dřevěné hůlky. Čím je hůlka rovnější, tím má hráč snazší úlohu. Je dobré si vyzkoušet zatáčení a otočky. Poté můžeme dovednosti zdokonalovat. Slalomy, dvě i tři obruče zároveň a dál se fantazii meze nekla-

Ještě jak má taková obruč vypadat. Použit se dá vše, co je kulaté, a ani materiál není striktně daný, ale platí, že kov je nejlepší (ovšem pozor při pádech obruče na prsty a špičky nohou). Ideální jsou obruče ze sudů a nebo přímo vyrobené pro tuto příležitost. Použit se ale dají i staré ráfky od bicyklů.

Drápky

I kamínkové hry patří mezi nejstarší na světě. Vhodné kamínky – oblázky – najdeme téměř všude.

Jednou z nich jsou drápky, dříve častá zábava, která se začátkem minulého století vytratila. Cvičí se při nich postřeh, pohotovost, rychlost i mrštnost. Potřeba budeme trochu volného místa a několik kamínek velikosti lískového oříšku. Je dobré, hrají-li dva až čtyři hráči, ale své schopnosti si může vyzkoušet i jednotlivec.

Hraje se v podřepu. Jeden kamínek si vezmeme do dlaně a čtyři položíme na zem kousek od sebe. Kamínek z dlaně vyhodíme do vzduchu a rychle sebereme jeden ze země a chytíme letící zpět do ruky. To vše pouze jednou rukou. Pokud se nám toto podaří, je jeden kamínek náš a můžeme pokračovat. Opět vyhodíme kamínek, a než dopadne do dlaně, sebereme druhý a tak dále, dokud neuděláme chybu. Vždy po úspěšném hodu, sebrání a chycení je jeden oblázek náš a s druhým hrajeme.

Máme-li všech pět kamínek, můžeme pokračovat dalším kolem. Tentokrát musíme sebrat kameny dva a třetí, vyhozený chytit zpět. V dalších kolech postupně sbíráme tři, čtyři a podle chuti a dovednosti i další množství hracích kamenů. Kromě vyzkoušení hbitosti se při této hře zažije i hodně legrace.

Špačci

Potřeba budeme pevnější, rovný klacek, na obou stranách zašpicatělý špalík a pevné místo k odpalování.

Hra se skládá ze dvou fází. Napřed je důležité úderem klacku do špalíku dostat špalík do vzduchu a vzápětí jej klackem odpálit do dálky. Jde samozřejmě o to, kdo dostřelí dál.

U „tlučení špačků“, jak se tato hra lidově nazývala, jde především o souhru mezi oběma fázemi. Z vlastních zkušeností víme, že odpalování je možné a lepší ze špalíku. Ten musí být ale velmi stabilní a dostatečně široký. Důležité je

dbát i na bezpečnost a dostatečný prostor pro odpal. Špačci jsou u dětí velmi oblíbení mimo jiné pro „akční“ prvek úderu a odpalu.

Káča

Ta není zas tak neznámou hrou. V roztočivých podobách si ji můžeme pořídit na pultech obchodů a pouťových stánků.

Originální káči vypadají velmi podobně, ale jejich „pohon“ nezajišťují perka a všemožná udělátka, nýbrž bičik. Lépe řečeno klacík s provázkem, který se omotá do zářezů vysoustružených v těle káči. Do pohybu káču uvedeme prudkým trhnutím po směru omotání. Poté ji za pomoci bičíku udržujeme v pohybu.

Hra není tak úplně jednoduchá, ale její zvládnutí je otázkou cviku, jako ostatně u všech činností. Neplatí čím větší káča, tím lépe se točí. Dá se říci, že je to přesně naopak. Důležité je i to, jak je káča vysoustružená.

Školky

Až na drápky jsme se zatím zmiňovali o hrách, které převážně hrávali chlapci. Děvčata je sice také zvládnou a mnohdy i lépe, ale teď následuje něco opravdu pro ně. Nebudeme tyto aktivity popisovat bod po bodu, protože jsou možné rozmanité variace a na rozdíl od „chlapeckých“ her se hrají dodnes.

V první řadě je to míčová školka. Je možné ji hrát jak s velkým, tak s malým míčem. Většinou se hází proti zdi a každá z disciplín se opakuje desetkrát. Házet se dá i do vzduchu. Každé kolo je těžší než to předchozí. Začínáme hodem a následným chycením, při dalších hodech můžeme vložit tlesknutí, po té otočku a mnohé další prvky.

Další „školkou“ je mnohem známější švihadlová. I ta se ztěžuje po absolvování každého kola. Obyčejné přeskoky střídají skoky na jedné noze, s překřížením švihadla apod.

Panáček

Panáček je známá hra, ale často se zapomíná, jak se skáče správně. Jde o zábavu pro menší děti, které si mají procvičit rovnováhu. Panáček se nakreslí křídou či cihlou na zem, v místě, ke bude dobře viditelný. Rozdělí se na pole s čísly. Ke hře budeme potřebovat jeden kamínek.

Hráč od čáry hodí kamínek do pole s číslem jedna, to musí přeskočit a pokračuje skoky po jedné noze, v „hlavě“

panáka se otočí a skáče zpět. U pole s kamínkem se sehne a sebere jej, ale i tento úkon dělá na jedné noze. V dalším kole hodí kamínek na pole s číslem dvě a vše se opakuje. Možnou variantou je házení kamínku na libovolné pole. Kromě rovnováhy je důležité i přesně mířit.

Kuličky

Mnohé ze starých her ještě nejsou zapomenuté. Například kuličky, ty se vlastně hrají stále.

Jednou z možností je hra od čáry na jeden důlek. Ten je třeba vytvořit na rovném místě, kde nepřekáží žádná tráva ani jiné překážky. Každý hráč se snaží trefit od čáry do důlku. Kuličky, které leží v ploše, se posunují za pomoci cvrnkání ukazováčku.

Další z variant je hra na tři důlky. Ty se vykrouží do trojúhelníku. Kluci hází od čáry a snaží se, aby měli v každém důlku tři své kuličky. Kdo toho docílí první, bere všechny ostatní.

Kuželky

I naši předkové znali kuželky. Vypadaly však trochu jinak než ty dnešní. Byly to dřevěné špalíky, které se stavěly na rovné ploše do různých obrazců. Důležitý je rovný řez na spodní straně kuželky, který zajistí stabilitu.

Hráči házeli malými míčky či větším špalíkem zavěšeným na provázku, přivázaným třeba k větvi. V tomto případě se neházelo přímo, ale špalík se hodil stranou tak, aby obrazec z kuželek obkroužil a shazoval až při letu zpět, tedy ze zadu. Pokud použijete míček, je možné srážet špalíky hodem anebo koulet.

Berte těchto pár návodů jako inspiraci k něčemu novému. Jste-li z těch, kdo se nedočetl nic nového, jsme rádi, že i vy pomáháte těmto hrám žít. Je také možné, že znáte jiná pravidla a hru hrajete zcela jinak. I to se stává, vždyt i u her platí „jiný kraj, jiný mrav“. Pokud nemáte kde, s čím a nebo s kým hry našich babiček vyzkoušet, přijďte k nám na Toulcův dvůr. Každý rok ožívají při Dni dětí.

Jakub Moravec

Foto Pavel Sopoušek

Středisko ekologické výchovy Toulcův dvůr,
Kubátova 1/32, 102 00 Praha 10 – Hostivař.

Tel. a fax 271 750 548,

e-mail info@toulcuvdvor.cz,

www.toulcuvdvor.cz

Co je a kde se vzala

EKOLOGICKY OHLEDUPLNÁ EKONOMIE

„Ekologický problém zřejmě není přírodním problémem, protože je svou podstatou problémem společenským. Klíčem k jeho zkoumání proto musí být společenské vědy, mezi nimi na předním místě právě ekonomie,“ řekl mimo jiné ing. Václav Klaus, CSc., pracovník Státní banky československé, v listopadu 1986 v Kosově Hoře. Na polodisidentském semináři o sociologických a ekonomických souvislostech ekologického problému tam diskutovali nejen budoucí prezident, ale také budoucí ministři Tomáš Ježek, Bedřich Moldan a Josef Vavroušek a další budoucí významné osobnosti české politiky a vzdělanosti.

Václav Klaus měl v roce 1986 zřetelně na mysli především model socialistického, státem centrálně plánovaného, hospodářství, které je o 20 let později takřka ve všeobecné shodě považováno za hlavního ekologického škůdce.

I dnes si však zdaleka nejen ekonomové musejí klást otázky: Dokáže tržní ekonomie a ekonomika zvládat ekologické problémy? Skutečně umí dát správnou cenu všem statkům – i takovým, jako je ustálený klimatický systém, biodiverzita a její genetické zdroje, tvorba půdy či estetické a duchovní kvality přírody? Pokud to umí, zvládne to včas? A pokud neumí, co dělá ekonomická teorie a praxe pro to, aby alespoň nějak zahrнула do svých modelů historicky novou situaci sílící globální ekologické zátěže Země?

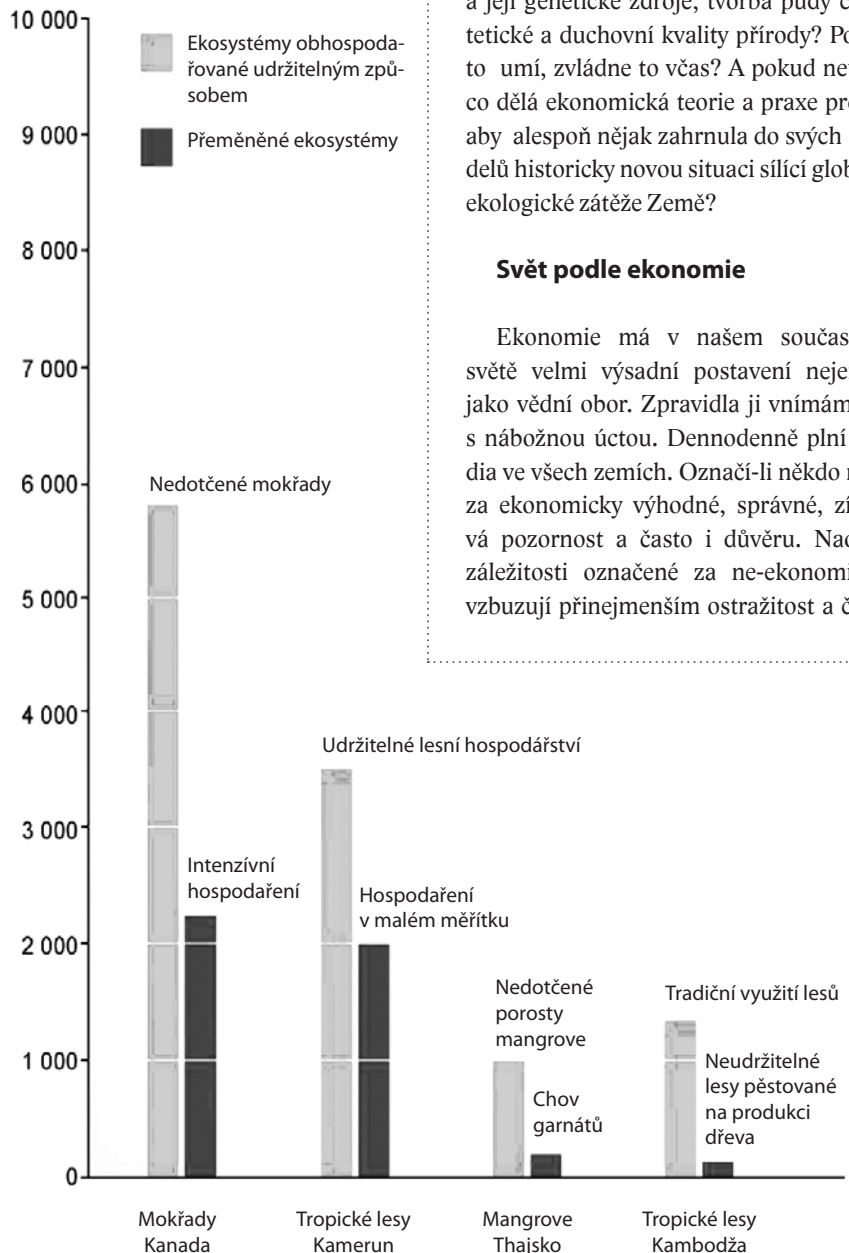
Centrální plánování nefunguje, nastupuje trh

Pár týdnů po sametové revoluci stejnou stať, tehdy již ministra financí ČSFR Klause, oficiálně otiskly Hospodářské noviny. Hned v úvodu vyjadřuje obavu ekonomů „z přílišné šíře a velké heterogenosti ekologické literatury, se kterou se setkává. Vedle neovládutelnosti jejího rozsahu vzniká i problém špatné „uchopitelnosti“ ekologické problematiky daleko homogennějším instrumentariem jeho vlastní disciplíny.“ Václav Klaus pak poctivě a promyšleně z pohledu liberálního ekonomů schovaného pod „svícem“ reálného socialismu objasňuje základní ekonomická východiska a kategorie, jako je užitek, vzácnost, cena. Připouští, že ekonomická teorie je pevným základem, ale realita se od tohoto ideálu vždy poněkud liší. Ekonom „nevidí možnost pracovat i s ekologickými veličinami jinak než na základě jejich ekonomického ocenění... Dříve či později každý vzácný zdroj získává cenu... dokonce získává víceméně odpovídající cenu,“ je přesvědčen Václav Klaus. Uznává ovšem také, že ekonomie má problém s kategorií externích úspor a ztrát. Připouští i, že ekonomické subjekty mohou budoucnost podceňovat, resp. mohou nedostatečně předvídat budoucí změny. Nevěří však příliš v účinnost alternativních mechanismů, a proto doporučuje na ceny „počkat“ ...

➔ Ekosystémy obhospodařované udržitelným způsobem

Ekonomický užitek z některých alternativně obhospodařovaných ekosystémů je vyšší než z intenzivně obhospodařovaných přeměněných ekosystémů. Zdroj: Millennium Ecosystem Assessment.

současná hrubá hodnota v dolarech za hektar

Svět podle ekonomie

Ekonomie má v našem současném světě velmi výsadní postavení nejenom jako vědní obor. Zpravidla ji vnímáme až s nábožnou úctou. Dennodenně plní média ve všech zemích. Označí-li někdo něco za ekonomicky výhodné, správné, získává pozornost a často i důvěru. Naopak záležitosti označené za ne-ekonomické, vzbuzují přinejmenším ostražitost a často

ekonomickým argumentům ustupují. Někdy možná i ekonomickým omylům, přezítům či předsudkům.

Někteří lidé si ale dovolují pochybovat. „Ekonomie si jako věda zakládá na tom, že je hodnotově neutrální. Ve skutečnosti, podobně jako u jiných věd, jsou její hodnoty skryté v otázkách a cílech, které si klade; ve skutečnostech, které vybírá z nepřeberně pestré reality a zařazuje do svého modelu světa. Tento zjednodušený model pak aplikuje na realitu a zpětně ji ovlivňuje. Podle silících hlasů kritiků, tzv. nových, ekologických nebo zelených ekonomů, je právě ekonomická teorie a praxe do velké míry odpovědná za současnou ekologickou a sociální krizi,“ shrnula v roce 1998 v Listech Naďa Johanisová, která se dnes zabývá především alternativními ekonomickými systémy, vyučuje na Masarykově univerzitě v Brně a na Jihočeské univerzitě, je spoluzakladatelkou občanského sdružení Trast pro ekonomiku a společnost. Článek Nadi Johanisové vyšel pod názvem Svět podle ekonomie. Připomíná tak název slavného románu Johna Irvinga Svět podle Garpa; svět omezený, život zredukovaný. Stručně řečeno, základní pochybnosti se točí kolem zavedené image ekonomie jakožto oboru všezahrnujícího a všespásného.

Kritika vychází i zevnitř dobré ekonomické společnosti. Například americký ekonom Herman Daly, který pracoval také ve Světové bance a posléze jako univerzitní profesor v americkém Marylandu, vydal v roce 1989 společně s teologem Johnem Cobbem knihu Pro společné blaho. „Podle nich v ekonomických modelech nevystupuje člověk skutečný, ale jednorozměrný člověk ekonomický, Homo economicus,“ píše Naďa Johanisová. Autorka na základě seznámení s řadou dalších kritik vyčítá současné ekonomii hlavního proudu, že jako vlivný model světa poněkud zastarává. Východiska ekonomické teorie jsou pryč už zhruba dvě století neměnná, příliš soustředěná na kvantifikaci a peníze.

Hledání nové mapy

Ivan Klinec z Prognostického ústavu SAV v Bratislavě představil ve své studii alternativní ekonomické směry zaměřené na hledání udržitelného modelu rozvoje. Ten by měl nahradit industriální systém, který tvoří základ konvenční ekonomie a zejména makroekonomie, ale vychází z dob, kdy svět a jeho zdroje se zdály neomezené. Je třeba nová „mapa reality“, která umožní

lepší orientaci a rozvoj jednotlivcům, společnosti i veškeré civilizaci.

Řada teorií se zabývá začleněním ekonomiky do vyšších systémů – zejména přírody. Některé autoři se zaměřují na vztah ekonomie a energie, jiní na vztah ekonomie a entropie či na změnu ekonomického paradigmatu. Některé navrhuje alternativní ekonomické nástroje a ukazatele. Kritizují industrialismus, globalizaci, volný trh, finanční instituce, přemýšlejí o sociálních a ekologických souvislostech. Nabízejí nové vize.

Mnozí se shodují, že konvenční ekonomie ulpívá v karteziánsko-newtonovském způsobu myšlení, které svět popisuje jako stroj, mechanismus složený ze samostatných nezávislých částí. V tomto duchu i ekonomie ráda používá pojmy jako nástroje či mechanismy. Současnému stavu poznání už tento mechanistický pohled na realitu neodpovídá. Teoretikem nového paradigmatu je americký fyzik Fritjof Capra. Jeho pohled je celostní. Život, svět chápe jako organismus vzájemně propojených a závislých fenoménů fyzických, biologických, psychologických, sociálních, kulturních... Holistický pohled na svět a jeho chod přijímají i někteří ekonomové.

Entropie v ekonomii

Americký fyzik a ekonom rumunského původu Nicholas Georgescu-Roegen zavedl v ekonomii pojem entropie (míra neuspořádanosti) a zformuloval teorii bioekonomie. Ovlivnil většinu nově vznikajících ekonomických škol, které se zabývají vztahem ekonomiky a životního prostředí.

Například britská environmentalistka a ekonomka Sara Parkinová uvádí, že klasický způsob, jak zlepšit ekonomiku je vyrobit více produktů, spotřebovat více energie a surovin a vypustit více znečištění a odpadu. Georgescu-Roegen, Parkinová a další docházejí k závěru, že i ekonomická teorie a ekonomika musí respektovat zákony termodynamiky. Podle druhého zákona termodynamiky, jakmile do systému vstupuje energie, musejí v něm vzniknout nějaké ztráty, odpad.

Současná standardní ekonomie, jak upozorňuje Herman Daly, jako by neměla žádné okolní prostředí. Tváří se jako izolovaný systém, v němž probíhá výměna hodnot mezi firmami a domácnostmi a z okolního prostředí nic nevstupuje a nic nevystupuje. Životodárné systémy, jako je

biodiverzita, půda či klima, nemají žádnou ekonomickou hodnotu.

Podle Parkinové naše současná ekonomika poškozují životní prostředí a toto poškozené životní prostředí zpětně poškozují ekonomiku. Hnací silou ekonomického systému je náš hodnotový systém. Ten byl v minulosti tvůrcem ekonomického systému, který se však v průběhu času stal mocnější než jakýkoli jiný hodnotový systém. Není sluhou našich hodnot, je jejich pánem. Lidská spokojenost a blahobyt se měří množstvím vyrobeného. Východiskem je chápat ekonomiku jako podsystém nebo součást vyšších systémů.

Sara Parkinová navrhuje nahradit lineární a neudržitelný spotřebitelský model cyklickým ekonomickým modelem, který by byl udržitelný. Jeho základní charakteristikou by mělo být maximální zužitkování energie a surovin. Lidská spokojenost a blahobyt by se měly měřit kvalitou života.

Malé je krásné

Nejen podle Parkinové by trh měl místo ke globálnímu rozměru směřovat opačně, k lokalizaci. Měl by být charakteristický rozmanitostí místní výroby založené na lidské práci s nízkými nároky na spotřebu energie a využíváním pracovní síly s průžnou kvalifikací.

Inspirátorem tohoto názoru byl německý ekonom uznávaného originálního myšlení Ernst Friedrich Schumacher. Ve své knize Malé je krásné v roce 1974 konstatuje, že život založený na permanentní expanzi nemůže být dlouho únosný. Navrhuje vytvářet ekonomiku menších, přirozených rozměrů, která by byla alternativou současné gigantomanii. Nenavrhuje však žádné ničení struktur velké ekonomie, ale zakládání struktur malých takřkajíc v jejich lůně. E. F. Schumacher vidí alternativu v kvalitativní změně. Expanze potřeb, stále větší závislost na vnějších silách, které nemůžeme ovládat, vede podle Schumachera ke stále většímu pocitu závislosti a existenční nejistoty. Se svobodným trhem tak paradoxně svoboda klesá.

Život za hranicemi ekonomiky

Americká profesorka ekonomie a futuroložka Hazel Hendersonová patří mezi ty, kteří uznávají tzv. ekonomiku lásky – love economy. Svůj model představuje jako třípatrový dort. Základní patro je

příroda. Poskytuje nám v ekonomice řadu bezplatných služeb, jako je vzduch k dýchání, samočištění vody, bakteriální rozklad odpadů, klimatický systém, protierozní a protipovodňové působení lesů atd. Druhé patro dortu představuje právě ekonomie lásky. Je to všechna ta neplacená práce v domácnosti, které se věnují především ženy, péče o děti a nemocné, veškerá činnost mimo peněžní ekonomiku. Teprve patro, které spočívá na základně předchozích dvou, je vlastní, formální ekonomie. Tato ekonomie dvojí dotaci, kterou jí poskytuje příroda a ekonomika lásky, ignoruje. Hendersonová si také myslí, že současná většinová ekonomie kontroluje veškerou diskusi a ekonomové jsou myšlenková policie. Ekonomie je podle ní vědním oborem, který se stal synonymem pro rozvoj a od druhé světové války ovládá politické procesy ve všech zemích a zároveň odolává inovacím.

Satish Kumar a další vidí kořeny současné krize v přesvědčení moderní industriální společnosti, že lidé jsou nadřazeni přírodě, ona je tu pro ně a oni jsou tu proto, aby ji kontrolovali a řídili. Realita je však opačná. Člověk, jeho ekonomika a společnost jsou podsystémem, respektive součástí přírody. Uvědomění si této skutečnosti může od základu změnit chování člověka, ekonomiky i celé společnosti.

Paul Ehrlich to sarkasticky glosuje: Ekonomové jsou jediná významná skupina vzdělaných lidí, která ještě věří v perpetuum mobile. Věří, že zdroje jsou nekonečné,

věří v nekonečnou schopnost přírodního světa vstřebávat náš odpad. A podle Hermana Dalyho je široce vžitý názor, že lidstvo je tak výjimečné, že nepodléhá přírodním zákonům. Jediný způsob, jak by mohla lidská ekonomika nadále růst, je prý, aby se průměr Země zvětšoval přímo úměrně k úrokové sazbě. Poznání, že určité věci jsou nemožné, podle Dalyho odděluje vědu od černé magie.

Jsou to bonmoty, které vyhrocují střety, ale přispívají k vyjasnění problémů.

Hospodář netopí nábytkem a obrazy

Název ekonomie je odvozen z řeckého oikonomia. Oikos znamená dům nebo domácí hospodářství, nomos znamená zákon. Současná ekonomie, a zejména makroekonomie, se ale zákonům hospodaření v domě či domácnosti vzdálila, protože se zabývá především modelovým znázorněním přeměny vstupů do ekonomiky na výstupy.

Jako dobrý hospodář ve svém domě netopí nábytkem nebo obrazy, ani člověk v globální ekonomice, který si uvědomuje, že Země je jeho domov, by neměl drancovat přírodní zdroje. I z ekonomických kruhů se ozývá volání po obnově původního významu a funkce ekonomie. Ačkoli mnozí „jinak“ myslící vnímají globalizaci negativně, tato bezprecedentní situace však dává konečně šanci začít chápat Zemi jako celek, jako náš společný domov.

Alternativní přístupy nabízejí řadu možných řešení, počínaje obecnými vizemi až po dnes už značně vypracované konkrétní ekonomické nástroje, které začínají být obecně přijatelné i v hlavním proudu dnešní ekonomie.

Co na to klasikové, liberálové a ekonomičtí kacíři

„Nejprestižnější odborné ekonomické časopisy pravidelně publikují články k problematice udržitelnosti,“ píše ve své disertační práci Hana Foltýnová z Centra UK pro otázky životního prostředí. Koncept udržitelnosti se rozvíjí jak v rámci hlavního ekonomického proudu, tak různých alternativních směrů.

Za environmentální ekonomii neboli ekonomikou životního prostředí se zpravidla považuje ta část hlavního ekonomického proudu, která zahrnuje ekologické problémy do ekonomické teorie a praxe. V jejím rámci se na základně klasické a neoklasické ekonomie hledají různé možnosti a nástroje. Snaží se například zahrnout do ekonomických kalkulací ekologické škody, používat pro jejich regulaci tržní nástroje, zkonstruovat odpovídající ekonomické ukazatele.

Od environmentální ekonomie se obvykle odlišuje ekologická ekonomie. Je to interdisciplinární věda, která čerpá z ekonomických oborů a zároveň z přírodovědných oborů, především z ekologie. Má širší záběr než environmentální ekonomie.

EXTERNÍ NÁKLADY NA VÝROBU ELEKTŘINY V EVROPSKÉ UNII (EUROCENT NA KWH)

Země	Uhlí a lignit	Rašelina	Ropa	Plyn	Atomové elektrárny	Biomasa	Vodní energie	Vítr
AT				1-3		2-3	0,1	
BE	4-15			1-2	0,5			
DE	3-6		5-8	1-2	0,2	3		0,05
DK	4-7			2-3		1		0,1
ES	5-8			1-2		3-5		0,2
FI	2-4	2-5				1		
FR	7-10		8-11	2-4	0,3	1	1	
GR	5-8		3-5	1		0-0,8	1	0,25
IE	6-8	3-4						
IT			3-6	2-3			0,3	
NL	3-4			1-2	0,7	0,5		
NO				1-2		0,2	0,2	0-0,25
PT	4-7			1-2		1-2	0,03	
SE	2-4					0,3	0-0,7	
UK	4-7		3-5	1-2	0,25	1		0,15

Snaží se oba přístupy skloubit. Zdůrazňuje i etické principy a může přinášet zajímavá radikálnější řešení problémů životního prostředí. „Zkoumá složité a vzájemně provázané vztahy mezi přírodou a společností, čímž se odlišuje jak od ekonomie, tak od ekologie,“ charakterizovala ji Hana Foltýnová na Letní škole alternativ v ekonomii v roce 2004. Ekologická ekonomie se podle ní vyznačuje skepsí k možnostem ekonomie vyrovnávat se s ekologickými a biologickými omezeními.

Ecoeco

Jiný pohled na ekologickou ekonomii má například Naďa Johanisová: „Ekologická ekonomie je v mém pojetí jeden z názvů, jak definovat alternativní proudy, které kritizují samotnou podstatu převládajícího neoliberálního či neoklasického proudu. Vycházejí z jiných hodnot a priorit. Ekologická ekonomie americké školy není přijímána všeobecně, je to jen jeden z přístupů, a podle mě se někdy blíží spíše environmentální ekonomii. Vše je ale v pohybu a nic není zatím dáno fixně. Spíše existují jednotliví autoři, každý se svým pohledem a názorem.“

Zmíněná ekologická ekonomie americké školy se jako samostatný obor rozvíjí od 80. let minulého století. Má jako Mezinárodní společnost pro ekologickou ekonomii své internetové stránky www.ecoeco.org, vydává časopis *Ecological Economics* a řadu publikací. Nejnovější publikace, kterou web společnosti představuje, je Národní environmentální účetnictví. Toto účetnictví se snaží vytvořit přinejmenším paralelu, ne-li alternativu, k národnímu ekonomickému účetnictví, které v každé zemi představuje těžký politický kalibr. Stránky ecoeco.org obsahují také stručnou encyklopedii ekologické ekonomie. Mezi členy Mezinárodní společnosti pro ekologickou ekonomii patří i Herman Daly. Dialog a průniky mezi ekonomikou a ekologií považují za nezbytné jako prevenci před vyhrocováním konfliktů.

Externality – vyhozeny z kola ven

Jak připustil Václav Klaus, ekonomie má potíž s externalitami. Externality představují něco, co do ekonomického systému nezapadá. Libor Votava z Vysoké školy ekonomické v Praze je definuje: „Výroba nebo spotřeba jednoho subjektu

způsobuje nezamýšlené náklady nebo přínosy jiným subjektům, ...aniž by ti, kteří náklady způsobili, či příjmy získali, za ně platili.“ Kladná externalita je, obrazně řečeno, když k něčemu, co je pro vás přínosem, přijdete jako slepý k houslím, jako když najdete stovku na chodníku. Negativní externalita je, když souseď pálí na zahradě staré pneumatiky a na vaše prádlo popadají černé saze, takže musíte znova práť, platit za vodu, elektřinu, prášek, a navíc se vám ze štiplavého kouře spustí rýma a nemůžete dva dny do práce. Ve velkém je externalita, když tepelné elektrárny vedle elektřiny, „vyprodukují“ také emise, které poškodí zdraví řady lidí, a ti onemocní nebo dokonce na určitých okolnostech zemřou, emise, které poškodí nebo sníží zemědělcovu úrodu, poškodí budovy, emise, které přispívají ke změně dosud vlídného klimatu. Náklady zaplatí jednotlivci, státní rozpočet, zdravotní pojišťovna, prostě někdo jiný, než kdo je způsobil, a původce se nikde v ekonomických účtech neobjeví. Cena elektřiny a taky třeba dopravy je tedy ve skutečnosti vyšší, než jakou platíme. Poškození životního prostředí je jedna z nejzávažnějších externalit. Patří mezi jevy označované jako selhání trhu.

Ekonomové ale nezházejí a vyvíjejí metody, jak externí náklady spočítat a případně takzvaně internalizovat, neboli přenést na jejich původce. Například skupina odborníků pod vedením Milana Ščasného z Centra Univerzity Karlovy pro otázky životního prostředí provedla výpočet externích nákladů na výrobu elektřiny v českých tepelných elektrárnách. Zjistila, že v roce 2001 externí náklady na každou kWh vyrobené energie činily navíc ještě 0,96 Kč v elektrárně Ledvice, 0,79 Kč v elektrárně Mělník atd. Kdyby se tyto cifry spravedlivě připočítávaly, museli bychom platit za elektřinu z Ledvic dvojnásobnou cenu. Obnovitelné zdroje energie, které nemají takový dopad, by pak najednou byly lépe konkurenceschopné. Celý sektor elektroenergetiky v Česku „vyprodukoval v roce 2002 externí náklady ve výši přibližně 64 miliard Kč, což je zhruba 2,5 % HDP,“ píše Miroslav Havránek a Jan Melichar. Budou se tedy škody na životním prostředí jednoduše přičítat k cenám? Výpočty jsou komplikované. A jak třeba ocenit živočišný druh vyhynulý vinou člověka? Navíc neumíme některé ekologické problémy předvídat.

Obchodníci s čistým vzduchem

Vzhledem k rozšiřujícím se znalostem a stoupající ekologické vnímavosti se ekonomie snaží dosud „bezcné“ přírodní hodnoty uvést na trh. Tuna emisí oxidu uhličitého dostala svou „uvědomovací“ cenu a stala se obchodovatelným zbožím. Světový obchod s emisemi oxidu uhličitého funguje od roku 1998. Od 1. ledna 2005 do něj vstoupila Evropská unie. Cena za tunu CO₂ se během necelých pěti měsíců zvýšila z 6 eur na 16,50. Pokuta pro firmy za každou tunu emisí vypuštěných nad povolený limit činí 40 eur a odhaduje se, že do tří let by to mohlo být i 100 eur.

„Uhlíkový trh“ nefunguje sám od sebe. Buduje se na základě politických dohod, na Kjótském protokolu, na základě převládnuvšího přesvědčení, že je třeba emisí skleníkových plynů globálně snižovat. Všichni jsme také byli na přelomu let 2004 a 2005 svědky nervozity při licitování, kolik CO₂ může ČR vypouštět bezplatně. Nicméně z hlavní stránky Hospodářských novin se v květnu už v titulku dovídáme: Obchod s emisemi výrazně roste. Vytvoření trhu se většinou považuje za lepší mechanismus než pokutování či jiné přímé státní zásahy.

Trh dává větší prostor pro iniciativu a inovace ve směru ekologické efektivity. Podobně by asi mohl fungovat obchod s lecjakými jinými „komoditami“ životního prostředí. Ostatně pitná voda má jakousi peněžní hodnotu už dávno. Bohužel, trh s přírodními zdroji také funguje v negativním smyslu – za vysoké ceny a nelegálně se prodávají třeba ohrožené druhy zvířat a rostlin.

Mohli bychom si počkat, až vše dostane svou správnou cenu danou vzácností a dalšími tradičně ekonomicky popsány veličinami tak, jak ji v současné době možná už dostává ropa. Jenže zavádění trhu s ekologickými škodami je složité nejen na výpočty, ale především politicky. A co když svou „správnou“ cenu dostává nějaký přírodní fenomén, až když nastanou nevratné poruchy v ekosystému, které znemožní hospodářské fungování?

Přesto se objevují pokusy o tuto hru s čísly, a výsledky jsou zajímavé. Například ekologický ekonom Robert Costanza s kolegy se pokusil vypočítat cenu ekologických služeb poskytovaných lidskému hospodářství jezery a řekami. Jde o vodní regulaci, zásobování vodou, zneškodňování odpadů, produkci potravin, rekreaci.

Odhad hodnoty, kterou nám poskytuje 1 hektar těchto sladkovodních ploch, je 8 498 dolarů za rok. Celosvětové ročně „vyprodukované služby“ těchto ekosystémů vyšly na 4,9.10¹⁵ dolarů ročně. A to není řeč o oceánech, lesích a dalších větších i menších přírodních systémech.

Magické zaklínadlo: ekonomický růst

Mezi ekonomické svátosti patří kategorie růstu už od klasika Adam Smitha. Výrazné pochybnosti o možnostech růstu formuloval na přelomu 18. a 19. století ekonom a demograf Thomas Malthus, podle nějž stálý růst blahobytu je v rozporu s populačním růstem. K podobným závěrům dospěl Malthusův přítel David Ricardo, který se systematicky začal zabývat otázkou omezených zdrojů a zahájil 150 let starou a stále nevyřešenou diskusi o jejich vyčerpatelnosti.

Další argumenty skeptiků přinesla první zpráva prestižního intelektuálního seskupení s názvem Římský klub. Meze růstu od Donelly Meadowsové, Dennise Meadowse, Jorgena Randerse a W. Behrense vyvolaly ve světě doslova poprask. Na základě počítačového modelu dospěli autoři k závěru, že při současných trendech lidstvo brzy dospěje na hranice možností ekonomického růstu a bude následovat závrtný a nekontrolovatelný úpadek. Čelit se tomu dá hledáním globální ekologické rovnováhy. Většina simulací se nenaplnila. Například zdroje zlata, stříbra, molybdenu či zinku měly dnes být téměř nebo úplně vyčerpány, ale ve skutečnosti jsou dnes prověřené světové zásoby vyšší než v době vydání Mezi růstu. Mohlo by se zdát, že skeptici podceňují především nevyčerpatelný zdroj lidského poznání. Hledání nových surovinových zdrojů je ale jednodušší než péče o dobré fungování biosférických systémů. A ještě jeden háček to má. Prudce stoupají lidské požadavky. Bezprecedentním příkladem je nastupující boom automobilismu v miliardové Číně.

V roce 1992 vydali Meadowsovi s kolegy navazující knihu Překročené meze. Její závěry jsou podobné, ale nesetkala se už s tak kontroverzním přijetím. Následovala například zpráva OSN Naše společná budoucnost a konsensuální celosvětový program Agenda 21, které už jasně narýsovaly vizi udržitelného rozvoje. V roce 2004 vyšlo třetí pokračování Mezi růstu s názvem

Limity růstu: aktualizace po 30 letech. „Výsledkem deseti modelovaných scénářů je zjištění, že environmentální hrozba je dnes vyšší než v roce 1970, ačkoli se posledních 30 letech učinilo mnohé pozitivní směrem k ochraně životního prostředí. Autoři jsou k budoucímu vývoji podstatně pesimističtější než v době prvního vydání Limitů růstu. Svoje závěry se chystají opět aktualizovat v roce 2012, tj. 40 let po vydání první knihy,“ shrnuje Hana Foltýnová.

Meze růstu a dalších zprávy podnítily zájem o změnu lidského hospodaření, zájem o udržitelné modely rozvoje. Základní myšlenkou je změna kvantitativního růstu v růst kvalitativní. A tak není důvod oškličit si skepticky laděné zprávy. Pojmenovávají problémy a jsou výzvou k vědomému řešení

(Skoro) všechno v jednom čísle

Hrubý domácí produkt, HDP, je ekonomický ukazatel, který velmi rádi a často používají i politici. Je to číslo srozumitelné nejširší veřejnosti. Až můžeme mít pocit, že existuje odjakživa. Ovšem standard národního účetnictví vznikl až v roce 1952.

Ukazatel, který je jen velmi nedokonalým obrazem skutečné kvality života, získal výsadní postavení. V jednom čísle shrnuje „vše“. Jím se měří úspěch. Ale přitom ekologické škody se v něm projeví jako aktivum práce na jejich likvidaci, neplacené domácí práce jím neprocházejí, neříká nic o gramotnosti, lidském štěstí, kvalitě životního prostředí... Proto se také už někdy v 50. letech začaly objevovat alternativní návrhy indikátorů, které by zahrnovaly i sociální a environmentální kvality, nejen ekonomické kvantitativní.

O ekonomickém blahobytu, který zahrnuje i oceněné položky životního prostředí, vypovídá například indikátor ISEW, který zahrnuje spotřebitelské výdaje a další společenská pozitiva, jako je domácí práce. Naopak se odečítají výdaje na léčení, znečištění, čerpání neobnovitelných zdrojů apod. Populární se stal indikátor zvaný ekologická stopa. Řada institucí pracuje na vývoji indikátorů udržitelného rozvoje.

OSN už od roku 1990 pravidelně publikuje index lidského rozvoje, Human Development Index, HDI. Tento jednoduchý indikátor se skládá ze zhodnocení lidského zdraví, úrovně vzdělanosti a hmotné životní úrovně v jednotlivé zemi. Je už docela dobře zavedený, objevuje se nezdědky v médiích jako doplněk HDP.

Kromě alternativních indikátorů je také snaha využívat další alternativní ekonomické nástroje. Je to například analýza nákladů a užitků včetně ekologických nebo ekologický a sociální audit a účetnictví. Formou tržního nástroje jsou i certifikované ekologické značky. S jejich pomocí mohou informovaní spotřebitelé nejen volit, co koupí, ale také, co se bude vyrábět.

Ekologická daňová reforma

Hlavním trumfem v rukou environmentální ekonomie je v současné době asi ekologická daňová reforma. První myšlenky na ni se objevily na konci 70. let minulého století.

V květnu 1995 ji představoval v aule Univerzity Karlovy německý profesor Ernst Ulrich von Weizsäcker: „Mým návrhem pro politický prostor západní Evropy je ekologická daňová reforma, podle níž budou energie, voda a suroviny rok od roku o 5 % dražší. To by mělo pokračovat po dobu delší než 20–40 let. Po 14 letech by došlo k dvojnásobným hodnotám, za 28 let ke zvýšení na čtyřnásobek, po 48 letech ke vzrůstu cen na osminásobek. To je poměrně silný signál, a přesto nevyvolá investiční katastrofy vzhledem k tomu, že každým rokem je rozdíl malý. Může se ještě hovořit o tom, zda by bylo možno pro některá průmyslová odvětví, energeticky náročná, činit určité ústupky. To jsou však vedlejší problémy. Hlavní věc je nalézt správný směr a učinit jej závazným.“

Nyní se píše rok 2005 a ekologická daňová reforma se stává realitou. Zahájilo ji Německo. Částečně a postupně se snižuje daň z práce, jako je sociální a zdravotní pojištění nebo daň z příjmu, a na druhé straně se stejnou měrou zvyšují daň ze znečištění nebo čerpání přírodních zdrojů. Výsledek ve státním rozpočtu je nula, peněz ani nepřibude, ani neubude. Očekávaným společenským přínosem má být zvýšení zaměstnanosti, snížení znečištění životního prostředí, vyšší energetická a materiálová produktivita a posílze i posílení místní ekonomiky. Další země jako Velká Británie, skandinávské země, Nizozemsko začaly se zaváděním jednotlivých prvků reformy. Dánská vláda na začátku letošního roku příkladně rozhodla navrhnout novou daň na fosfor v potravinách, čímž by se mělo omezit používání fosforu v zemědělství. Aby celkovou daňovou zátěž farmářům nezvyšila, chce snížit daň ze zemědělské půdy.

Základní kroky k ekologické daňové reformě zahájila i Evropská unie jako celek. V říjnu 2003 byla schválena směrnice o zdanění energetických výrobků a elektřiny, která určuje pro všechny členské země minimální a pomalu stoupající sazby daní.

„Konkrétní návrhy, co zdanit, jsou různé. Všechny se ale shodují, že je třeba zdanit to, čeho se nedostává (přírodu, zdroje) a to, co škodí (znečištění, odpady), nikoliv to, čeho je nadbytek (pracovní sílu) či to, co je užitečné (statky a služby). Je třeba zdanit „nedostatky“, ne „statky“,“ shrnuje Naďa Johanisová. Reforma má i svá rizika, o nichž se diskutuje – možné větší zatížení sociálně slabších, zhoršenou konkurenceschopnost a další.

Český koncept

Česko se myšlenkou ekologické daňové reformy oficiálně zabývá od roku 2000. Ve svém programovém prohlášení ze srpna 2002 se kabinet Vladimíra Špidly zavázal: „Vláda bezodkladně zahájí práce na výnosově neutrální ekologické daňové reformě.“ Od ledna 2003 funguje meziresortní pracovní skupina v čele s Martinem Bursíkem, která se reformou zabývá. Na konceptu pracují například odborníci z Vysoké školy ekonomické a Centra Univerzity Karlovy pro otázky životního prostředí. V prosinci 2004 vydali závěrečnou zprávu z projektu, který zkoumal dopady a vazby ekologické daňové reformy na politiku životního prostředí, základní makroekonomické parametry, systém veřejných financí, vybrané sektory ekonomiky a domácnosti. V ní je český koncept reformy „postaven na vyšším zdanění energií, zejména motorových paliv a elektrické energie.“ Vůli pokračovat vyjádřila ve svém prohlášení i vláda Jiřího Paroubka.

„Ekologická daňová reforma zaujme už jenom svojí elegancí. Přesunout daňové zatížení z práce na znečištění a spotřebu přírodních zdrojů, aniž by se změnila výše daní nebo objem veřejných příjmů – to je bezesporu pozoruhodně navržené řešení. Vlastně poprvé můžeme daně použít jako prostředek veřejné politiky, aniž bychom museli podstoupit tradiční debatu mezi levicí a pravicí, zda je zvýšit, nebo raději snížit,“ říká ředitel Hnutí Duha Martin Ander. Dodává ovšem také, že „reforma se podobá otáčení supertankeru. Obrovská loď se otáčí dlouho, pomalu a ztěžka“.

Perverzní dotace

Na širší souvislosti upozorňuje profesor Bedřich Moldan: „Výsledky předpokládané ekologické daňové reformy, pokud se správně povede, považují za jeden z nejlepších, ne-li vůbec nejlepší ekonomický nástroj ochrany životního prostředí, protože je maximálně kompatibilní s tržními principy. Samotný titul ale nepovažují za nejvhodnější a doporučují jej nahradit výstižnějším a neutrálnějším, například fiskální reforma, už proto, že celá operace by měla být pojata komplexněji a zahrnout mimo jiné také revizi environmentálně škodlivých dotací.“

Řečí ekonomů to říká Libor Votava z VŠE: „Mnoho podpůrných mechanismů bylo a stále je užíváno z důvodu zajištění růstu, zaměstnanosti a udržení nebo dokonce zvýšení příjmů v určitém sektoru... V dnešní Evropské unii, jejímiž hlavními problémy jsou nezaměstnanost a znečištění životního prostředí, daňový systém a systém státní pomoci často penalizuje zaměstnanost a podporuje přečerpávání a poškozování přírodních zdrojů.“

A tím se vracíme k ekonomu Václavu Klausovi a k požadavku, aby „věci“ měly pokud možno svou „správnou“ cenu. Dosud spalování uhlí či jiné ekologicky škodící činnosti, jako je automobilová doprava, užívají státní finanční podporu skrytou i přímou. S těmito „perverzními dotacemi“, jak zní běžně užívaný terminus technicus, zápasí nebo někdy ani nezápasí, snad všechny bohaté země včetně USA. Cílem a snahou všech environmentálně dobře vzdělaných odborníků i ostatních ekologicky citících lidí je nejprve tyto dotace, které zamlčují skutečné ceny, odstranit.

Uzamčené technologie

Problém, jak za jízdy otočit těžký tanker současně světové ekonomiky, je velmi komplikovaný. Přiznává to i „klub vyvolených“, Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, OECD, ve svém Environmentálním výhledu do roku 2020. Autoři jsou si například vědomi problému „uzamykání“ způsobů využívání zdrojů v rámci existujících technologií. Rychlé výměně morálně zastaralých technologií a vybudované infrastruktury brání vysoké investiční náklady, které by na to byly potřeba. „Další překážku představuje nedo-

statečný přístup veřejnosti k informacím o efektivitě využívání zdrojů a energie a o technologických alternativách,“ jak říká zpráva OECD. Sílu „uzamykání“ technologií a infrastruktury v setrvačnosti snadněji pochopíme, když si představíme v případě dopravy vybudovanou síť benzínek a vůbec celé obrovské odvětví ropného a automobilového průmyslu s jeho stavbami, vybavením a všemi lidmi, jejichž životy na něm závisí. Těžko to změnit na něco ekologicky šetrnějšího mávnutím proutku.

Ekonomie, politika a ekologie

Dobře si to uvědomují i další vizionáři, kteří ovlivnili ekonomické myšlení a současně vstoupili do politiky, jako je například Hermann Scheer, poslanec německého spolkového sněmu, se svou knihou Sluneční strategie – politika bez alternativy nebo Al Gore, americký viceprezident s někdejšími bestsellerem Země na misce vah. To už se ale dostáváme od ekonomie k politice, které jsou propojeny pupeční šňurou. Hospodářský růst je oblíbeným zaklínadlem politiků. Ale o politice až jindy.

Jak si ekonomie dokáže poradit s globálními ekologickými problémy, stále ještě nevíme. Nevíme, nakolik ekologická daňová reforma a další nové nástroje v konvenční ekonomii situaci změní. Nevíme, jestli se víc neprosadí zatím menšinové radikálně ekologické přístupy, jako jsou etické podnikání a finančnictví nebo principy spravedlivějšího obchodu či v nějaké podobě systémy místní měny.

Jisté je, že ekonomie už nemůže ignorovat ekologické poznání. Stále více ekonomů se snaží hledat způsoby, jak ekonomické vnímání světa rozšířit, jak do něj začlenit ekologické souvislosti.

Lidé zdravému životnímu prostředí přisuzují stále větší společenskou hodnotu. Devět z deseti Evropanů dotázaných v dubnovém průzkumu Eurobarometru si myslí, že ochrana životního prostředí by měla mít při rozhodování politiků stejnou váhu jako ekonomika, a skoro dvě třetiny Evropanů by podle sondy daly přednost ochraně životního prostředí před zvyšováním konkurenceschopnosti.

Hana Kolářová

*Spolupráce Ing. Mgr. Hana Foltýnová
a RNDr. Naďa Johanisová*

OBCHOD aneb JAK FUNGUJE NEVIDITELNÁ RUKA TRHU

Autor: Christ Church, Christian AID, překlad
Monika Cahová, 1995

Cíl hry: Hra pomáhá porozumět principům a důsledkům fungování volného obchodu a tomu, jak obchod souvisí s prosperitou země. Jejím hlavním cílem je probudit zájem o problém a vyprovokovat zábavnou formou diskuzi o systému světového obchodu. Hra ukazuje na rozdělenost naší planety mezi bohaté a chudé země a na problém neustálého prohlubování propasti mezi nimi.

Velikost skupiny: 15 – 30, pokud je skupina větší, zkuste hrát dvě nezávislé hry simultánně

Věk: 2. stupeň

Pomůcky: Pro 30 hráčů budete potřebovat:

- ➔ 30 bílých listů papíru formátu A4
- ➔ 30 bankovek, každá v hodnotě 100 liber
- ➔ 2 listy barevného lepicího papíru
- ➔ 4 stejné páry nůžek
- ➔ 4 stejná pravítka
- ➔ 2 stejná kružítka
- ➔ 2 úhlooměry
- ➔ 2 pravoúhlé trojúhelníky
- ➔ 14 tužek
- ➔ 2 velké archy balicího papíru

Prostor: Potřebujete místnost dostatečně velkou, aby se do ní vešlo šest stolů pro šest skupin hráčů a mezi nimi byl volný prostor, kde se mohou hráči volně pohybovat.

Poznámka: Hrajete-li s méně než třiceti účastníky, např. 15 – 20, rozdělte je v poměru, který je uveden dále. Vždy by mělo být alespoň pět skupin a alespoň jedna musí mít k dispozici soubor pomůcek A. Berete-li ze hry jeden soubor pomůcek A, musíte odstranit i odpovídající množství papíru, aby byla zachována rovnováha mezi „surovinami“ a „technologemi“.

Každá skupina musí mít jeden stůl a alespoň jednu nebo dvě židle.

Organizátoři potřebují stůl a tabuli nebo papír na stěně, kam budou psát informace pro hráče. Dále je užitečné mít po ruce další tužky a papíry pro případ nouze. Papír může být buď ten samý jako původních 30 listů A4 nebo naopak jiné barvy – pro případ, že jsou „objeveny nové zdroje“. Také si připravte papír na psaní zpráv.

Čas: Nejméně hodinu, informovanější skupina může potřebovat více času

PRAVIDLA

Příprava:

Všichni hráči musí mít během hry stále na očích obrázky tvarů, se kterými mohou obchodovat, jejich přesné rozměry a cenu. Je užitečné nakreslit je na tabuli nebo na plakát. (V kopírovatelné podobě jsou na str. II této přílohy.) Hrajete-li ve větší místnosti, je dobré vyvěsit takový plakát na dvou místech.

Pomůcky rozdělte do následujících souborů (od každého dva):

SOUBOR A	SOUBOR B	SOUBOR C
2 páry nůžek	10 listů papíru	4 listy papíru
2 pravítka	1 list barevného lepicího papíru	2 bankovky
1 kružítko	2 bankovky	2 tužky
1 pravoúhlý trojúhelník		
1 úhloměr		
1 list papíru		
6 bankovek		
4 tužky		

Místnost musí být uspořádána tak, aby každá skupina měla k dispozici svůj prostor a volnou pracovní plochu (stůl nebo lavici).

Každou nezávislou hru vedou dva organizátoři: jeden je bankéřem a druhý hru řídí. Úlohou vedoucího hry je mít pod kontrolou celou hru, všimnout si, jak se vyvíjí a občas vyhlásit nové instrukce, a změnit tak směr hry. Vedoucí musí být schopen vést následnou diskusi po hře. Je proto pro něj velmi užitečné zaznamenávat si během hry zajímavé poznámky nebo činy jednotlivých hráčů.

Bankéř bude potřebovat tužku a list papíru se šesti kolonkami – pro každou skupinu jeden.

Pokyny pro vedoucího hry:

1. Rozdělte hráče do pěti až šesti skupin podle návodu, ukažte každé skupině její pracovní prostor a když jsou všichni usazeni, dejte jim jejich soubor pomůcek. Osvědčilo se připravit soubor pomůcek předem na jednotlivé stoly a přikrýt je. Hráči je pak odkryjí všichni najednou.

Rozdělení hráčů:

Soubor pomůcek	Počet hráčů	Možné země
A	6	Velká Británie, Itálie, USA, Francie
B	5	Indie, Brazílie, Peru, Nigérie
C	4	Tanzanie, Keňa, Barma, Ghana

2. Teď přečtete hráčům cíle a pravidla hry:

Cíle: Cílem každé skupiny je vydělat pro sebe co nejvíce peněz s pomocí těch potřeb, které má k dispozici. NESMÍ POUŽÍT ŽÁDNÉ JINÉ.

Pomůcky: Zboží, které vyrábíte a s kterým obchodujete, jsou tvary z papíru zhotovené podle vzoru na tabuli (plakátu). Každý tvar má určitou cenu, která je vypsána na tabuli. Bankéř vykupuje jednotlivé vzory vždy po pěti a získanou sumu připiše na účet společnosti. Můžete vyrobit tolik kusů, kolik chcete – čím více jich vyrobíte tím budete bohatší.

Pravidla: Hra má jenom čtyři jednoduchá pravidla:

- ➔ Všechny kusy nabídnuté bankéři musí být vystřiženy nůžkami, mít ostré hrany a přesnou velikost. Sumu, kterou za ně stržíte, bankéř připiše na účet.
- ➔ Můžete použít jenom ty pomůcky a materiály, které jsou na stolech.
- ➔ Během hry nesmíte použít násilí.
- ➔ Vedoucí hry reprezentuje OSN a má rozhodující hlas při jakémkoliv sporu.

Pravidla po vyhlášení ještě jednou rychle zopakujte a hra může začít.

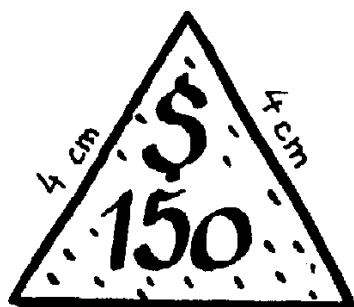
3. Na začátku hry vás budou někteří zmatení nebo rozčilení hráči bombardovat otázkami typu:

Můžeme si půjčit nůžky? Kde můžu dostat nůžky? Proč jsme nedostali nůžky (papír...)? Na co je ten barevný lepicí papír?

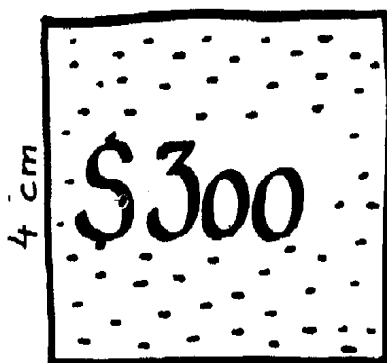
OBCHOD aneb JAK FUNGUJE NEVIDITELNÁ RUKA TRHU

$r = 3 \text{ cm}$

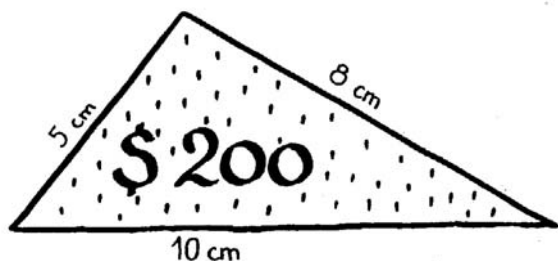
4 cm

5 cm

7 cm

10 cm

Po několika zmatených minutách se hráči začnou pohybovat po místnosti a obchodovat. Tato iniciativa musí vzejít od nich, ne od vás.

4. Obchodování a výroba žádaných tvarů by měla trvat asi 30 – 45 minut, podle velikosti a zájmu skupiny.

Poznámky pro vedoucího hry:

Skupina A začne vyrábět vzory okamžitě, jakmile dostane pomůcky a materiál, ale velmi rychle jim dojdou suroviny (papír) a pravděpodobně se budou snažit nějaký papír koupit od ostatních skupin. Zprvu budou pravděpodobně chudší skupiny prodávat papír za velmi nízkou cenu. Všimněte si, jak se budou podmínky obchodu měnit a použijte to později v diskusi. Vy budete jedinou osobou, která může sledovat vývoj hry vcelku, jednotliví hráči budou příliš zaujati hrou, a je proto důležité, abyste si zaznamenal, jaké aliance byly vytvořeny a jaké obchody uzavřeny.

Jak může vedoucí ovlivnit vývoj hry:

Některé skupiny se budou cítit bezmocné a přehlížené. Aby povzbudil jejich chuť obchodovat, může takové skupině vedoucí hry poskytnout více informací nebo vytvořit nějakou situaci, která bude paralelou k reálnému světu. Někdy je možné změnit podmínky pro všechny skupiny, jindy poskytnout určitou zprávu tajně jen jedné nebo dvěma skupinám.

Změna tržních cen: Když hra chvíli probíhá, změňte hodnotu některých tvarů, takže například bohaté skupiny najednou zjistí, že jejich kružítka už nejsou tak žádaná jako před chvílí. Dbejte na to, abyste každou změnu cen včas ohlásili bankéři. Taková změna simuluje situaci, kdy země zjistí, že jejich převažující technologie se díky změně okolností staly zastaralé. Ceny mohou rovněž poklesnout při přesycení trhu, jako například v případě cen ropy v polovině osmdesátých let. Na začátku sedmdesátých let ceny ropy vyletěly nahoru a to podnítilo nové vývozce, jako třeba Velkou Británii, ke vstupu na trh. Současně se stále více prosazoval trend zaměřený na úspory energie, který vedl k menším požadavkům na ropu. V roce 1986 bylo na trhu příliš mnoho ropy a ceny drasticky poklesly.

Zásoby surovin: Z vašich vlastních tajných zásob papíru můžete některé skupině poskytnout papíry navíc a oznámit světu (tj. ostatním skupinám), že bylo objeveno nové ložisko surovin. Jestliže to uděláte ke konci hry, kdy už každému papír dochází, může se postavení jednotlivých skupin rychle změnit. Obdobou ve skutečném světě je třeba nalezení nových ložisek ropy nebo minerálů. Také můžete dát do hry papír odlišné barvy, ten pak může představovat jiné, buď cennější nebo naopak podřadnější, zdroje surovin, a tvary z tohoto papíru pak budou mít příslušně jinou cenu.

Použití barevného lepicího papíru: Dvě skupiny dostaly na začátku list lepicího barevného papíru. Vedoucí jim k tomu nic neřekl a může se stát, že si toho ani nevšimnou – je to skutečná paralela k situaci země, která vlastní cenné zdroje, ale nezná jejich skutečnou hodnotu. Mohou však svou hodnotu získat, sdělíte-li tajně dvěma jiným skupinám, že tvary, na které nalepí čtvereček barevného papíru, mají čtyřnásobnou hodnotu. (Nezapomeňte včas uvědomit bankéře.) Informované skupiny se pak samozřejmě snaží získat barevný papír. Protože původní vlastníci neznají jeho pravou hodnotu, je možné, že ho prodají velmi levně a první skupina, která ho koupí, dosáhne značného zisku. Druhá varianta je, že skupina odmítá prodat barevný papír až do konce hry, v tom případě se jeho hodnota nikdy nerealizuje. Tento případ je obdobou skutečné události v historii Zambie. Na konci 19. století Rhodes, anglický obchodník, zprostředkoval vyjednávání s místními vůdci o těžbě a vývozu mědi. Ačkoliv měď se po staletí v malém měřítku ve Východní Africe používala, jen málo lidí bylo schopno předvídat rozsah těžby, kterou Rhodes zanedlouho zahájil. Smlouvy byly velmi výhodné pro britské společnosti, kte-

OBCHOD aneb JAK FUNGUJE NEVIDITELNÁ RUKA TRHU

ré těžily z tohoto vztahu až do roku 1964, kdy Zambie získala nezávislost. V současnosti Zambie vlastní 60 % akcií svých měděných dolů a kontroluje toto odvětví průmyslu.

Pomoc: Během hry můžete podpořit jednu nebo dvě skupiny tím, že jim poskytnete pomoc OSN za určitých stanovených podmínek, například že třetina vyrobeného zboží se vrátí zpět OSN jako úrok. Pomoc lze poskytnout ve formě technologie (např. jeden pár nůžek na určitou dobu). Pokuste se najít příklady skutečné pomoci bohatých zemí chudým: jaké jsou podmínky obchodu? Ve skutečnosti je pomoc jedné skupiny druhé velmi nepravděpodobná, pokud ji vedoucí sám nevyprovokuje. Skupiny jsou obvykle velmi neochotné pomoci druhým. Vaše pozorování budou velmi důležitá pro diskusi o motivech a typech pomoci.

V roce 1984 celková hodnota zahraniční pomoci Velké Británie činila 1,311 miliard liber. Tato suma představuje součet čisté pomoci (1,094 miliard liber) a splátek předchozích půjček, které byly znovu investovány do programu. Britská pomoc je poskytována dvěma způsoby, jednak jako přímá pomoc, která jde rovnou do určité země a jednak jako prostředky, které jsou poskytovány prostřednictvím mezinárodních organizací (např. ES nebo Světová banka). Díky historickým svazkům téměř tři čtvrtiny přímé pomoci (73 %) bylo v roce 1984 určeno do zemí Commonwealthu. Mezi deset největších příjemců pomoci patří Indie, Keňa, Bangladéš, Zambie, Tanzanie, Indonésie, Súdán, Srí Lanka, Thajsko a Pákistán.

V letech 1978 až 1985 byla reálná hodnota britské zahraniční pomoci snížena o 17 %. Byly plánovány ještě další podstatné škrtky, ale veřejné mínění donutilo vládu změnit postoj a zvětšit prostředky věnované na program pomoci. Výše pomoci v následujících třech letech (1986–1987 a 1988–1989) se udržela na stejné reálné hodnotě jako v letech 1985–1986.

Dobrovolné organizace, mezi něž patří i Křesťanská pomoc, se rovněž zabývají zprostředkováním pomoci rozvojovým zemím. V letech 1984 až 1985 vzrostl celkový objem prostředků všech dobrovolných organizací ze 70 milionů liber na 150 milionů, pravděpodobně jako odpověď veřejnosti na hladomor v Africe. Ve stejné době se prostředky, kterými disponovala Křesťanská pomoc, zvětšily z 11,7 milionů liber na 20 milionů.

Obchodní sdružení: Během hry mohou vzniknout různá obchodní sdružení, např. dvě nebo více skupin se dohodnou na spolupráci, která bude výhodná pro všechny zúčastněné. Takový druh spolupráce dobře známe v podobě Evropského společenství. Obchodní společenství existují i v jiných částech světa: v Západní Africe, střední a Latinské Americe. Všimněte si úrovně spolupráce mezi jednotlivými zeměmi. Jedná se o plnou unii, sdílení technologií nebo materiálu či o společný trh?

Kolonizace a anexe: Existují ale i další strategie, které skupina může použít. Bohatá skupina navrhne jiné skupině „ochranu“ nebo jí nabídne sloučení, přičemž jí slíbí, že zachová její práva a zisky. Historie nabízí nepřehledně příkladů anexe a kolonizace, mnoho dobrých analogií lze nalézt v historii britského impéria v Africe nebo v Indii.

Clo: Některé skupiny mohou uvalit restriktce nebo poplatky na obchodování s jinými skupinami. Státy mezi sebou uzavírají dohody o clech a dovozních a vývozních kvótách, aby chránily své zájmy. Jako příklad uvádíme dovozní kvóty a cla, které EHS v roce 1985 uvalilo na vybrané dva druhy zboží:

Druh zboží	Kvóty pro dovoz do EHS (v tunách) / celní sazba	Celní sazba při překročení dohodnuté kvóty
Konzervovaný ananas	19 200 při sazbě 9 %...	18 %
Instantní káva	14 750 při sazbě 12 %...	22 %

Kartely: Skupiny, které mají nejvíce papíru, se mohou rozhodnout spojit se na ochranu před vykořisťováním skupinami A. Ve světě se takovým skupinám říká „kartely“ a jejich cílem je stabilizovat ceny tím, že omezí množství určitého druhu zboží, které její členové mohou dát na trh. Příkladem takového kartelu je OPEC (Společenství zemí vyvážejících ropu), UBEC (Unie zemí vyvážejících banány) a IBA (Unie zemí vyvážejících bauxit). Je však třeba říci, že obecně většina kartelů nebyla úspěšná.

Obchodní embarga: Skupiny s velkými zásobami papíru mohou buď úplně zastavit obchodování s ním nebo ho omezit. Mohou tak pro sebe zlepšit podmínky obchodu a uchovat si zásoby pro

budoucnost. Taková strategie však může být bez ochrany kartelu riskantní.

Země OPEC se o takovou politiku pokusily, ale výsledky byly skrovné, protože kartel neměl dost nástrojů k jejímu prosazování. Vždy vznikne tlak ze strany menších a chudších členů kartelu a snaha produkovat více, než je jejich limit. Následně pak dojde ke snížení cen a oslabení moci kartelu.

Stávky a neklid: Vedoucí hry může zastavit výrobu tím, že vyhlásí dočasnou generální stávku. Může například skupině A sebrat na několik minut nůžky.

Taková situace je analogií občanských a výrobních nepokojů způsobených velkými stávkami v průmyslových zemích, jako například generální stávka v Británii v roce 1926.

Popsané scénáře se pravděpodobně během hry neuskuteční bez zásahu vedoucího. Není nutné se snažit realizovat všech deset v jedné hře, ale každý z nich popisuje situaci, která může reálně nastat a vyvolat po hře diskusi. Jedna z výhod této hry je, že nabízí mnoho otevřených konců: mohou vzniknout a následně se rozpadnout všemožné druhy aliancí a zřejmě se alespoň jeden hráč zeptá, jestli je dovoleno podvádět. To navodí velmi důležité téma morálky mezinárodního obchodu: Kdy je obchod obchodem a kdy už začíná být vykořisťováním?

Otázky pro diskusi:

- ➔ Co jste při hře cítili?
- ➔ Na jaké problémy jste během hry narazili?
- ➔ Jaké problémy měly chudé země a jaké měly nejbohatší země?
- ➔ Vyhovovalo vám rozložení zdrojů a technologie?
- ➔ Měli jste nutkání s tímto rozdělením něco udělat?
- ➔ Jak to odpovídá reálné situaci?

.....
Didaktická hra:

Obchod aneb Jak funguje neviditelná ruka trhu.

Vydáno jako příloha časopisu Bedrník 3/2005.

Zdroj: <http://obcan.ecn.cz>

– výchova k občanství – techniky.

Redakční úprava Hana Kolářová.

Původ: © SEVER Horní Maršov

Charakter hry: diskusní

Věková skupina: 11–18 let

Pomůcky: nabídka supermarketu, seznam zboží (dle počtu hrajících žáků), poukázky na zboží v hodnotě 1000 korun (dle počtu hrajících žáků).

Čas: 45 minut

Cíl: Aktivita vede žáky k posouzení a porovnávání výrobků podle jejich dopadu na životní prostředí a dodává jim náměty k ekologicky odpovědnému spotřebitelskému chování. Seznamuje žáky s problematikou zahrnutí vlivu výrobku na životní prostředí do jeho ceny. Přispívá k rozvoji komunikativních dovedností, schopnosti formulovat a obhajovat vlastní názory.

Klíčová slova: ekologicky šetrný výrobek, spotřebitelské chování, internalizace externích nákladů

Motivace: „Vítáme vás v našem supermarketu Global a jménem jeho ředitelství vám předáváme poukázku na nákup zboží v hodnotě 1000 korun. Můžete si zde vybrat z nabídky zboží dle vlastního přání – jediným omezením je, že celková cena vašeho nákupu nesmí přesáhnout stanovenou částku. Možná se vám bude zdát náš supermarket trochu zvláštní – u nabízeného zboží například nenaleznete ceny. K vysvětlení zvláštností našeho supermarketu (tato není jediná) se společně dostaneme na konci nákupu. Zatím musíte vystačit s vašimi znalostmi a odhadnout co nejlépe ceny jednotlivých výrobků.“

POSTUP:

- Každý žák dostane 1 pracovní list (seznam zboží), na kterém запиše počet kusů zboží, které si vybral a odhadovanou cenu za kus a sečte odhadovanou cenu svého nákupu. Pracovní list má hlavičku jako tabulka č.1 a dále volné kolony.
- Po skončení „nákupu“ oznámí vedoucí hry skutečné ceny zboží dle ceníku Supermarketu Global. Žáci si zapisují skutečné ceny výrobků a sečtou opět cenu svého nákupu. (Připravte se předem na to, že reakce žáků na ceny Supermarketu Global budou plně rozhořčení. Budou obviňovat z podvodu, dohadovat se o cenách a tvrdit, že v žádném obchodě takové ceny nejsou. Že nejsou „normální“. Nevadí!)

- Vedoucí hry vyhodnotí, kteří hráči nepřekročili limit 1000 korun.

- V následné diskusi klade vedoucí hry otázky:

U kterých výrobků jste cenu nadsadili a u kterých podhodnotili? Ceny v supermarketu Global se liší od „normálních“ cen, se kterými se setkáváte ve většině obchodů. Napadá vás proč? Co bylo započítáno do ceny? Které ceny jsou vlastně „normální“ – ty, na které jsme zatím zvyklí, nebo ty v Supermarketu Global?

- V reakci na odpovědi žáků učitel vysvětlí, které náklady byly zahrnuty do cen v Supermarketu Global a v rámci možností doloží příklady (s využitím „taháků“ – lze využít např. informace z analýzy životního cyklu výrobků, z výpočtů „ekologické stopy“ výrobků, z výpočtů cen nápojových obalů).

Tabulka č.1

Zboží	Poček koupených kusů	Odhadovaná cena za kus	Cena za kus dle ceníku supermarketu Globe
-------	----------------------	------------------------	---

Tabulka č.2 – Ceník Supermarketu „Global“

Zboží	Cena Supermarketu Global	Zdůvodnění (+) zvýšení/ (-) snížení ceny oproti zatím „normálním“ cenám
Panenko Barbie (dovoz z USA)	900,-	(+) Z neobnovitelného zdroje, znečištění ovzduší při letecké dopravě do Evropy, problematická likvidace plastového odpadu
Dřevěná panenka (výroba v ČR)	30,-	(-) Jde o místní a obnovitelný zdroj, snadná likvidace odpadu
Papírové kapesníčky s mentolovou vůní – 1 balení	15,-	(+) Pouze na jedno použití, kombinovaný materiál nevhodný k recyklaci
Lněný kapesník – 1 ks	8,-	(-) Mnohonásobné použití, snadná likvidace odpadu
Trvanlivé mléko v tetrapakovém obalu	50,-	(+) Obal pouze na jedno použití, kombinovaný materiál nevhodný k recyklaci
Mléko ve vratné skleněné lahvi	10,-	(-) Mnohonásobné použití lahve, po rozbití snadná možnost recyklace materiálu
Lentilky v papírové krabičce	5,-	(-) Jednoduchý obal z obnovitelného zdroje a plně a snadno recyklovatelného materiálu
Tic-tac bonbóny	30,-	(+) Obal z neobnovitelného zdroje a materiál, který u nás zatím většinou nebývá recyklován
Balená jablka na polystyrénové misce – 1 kg	60	(+) Obal z neobnovitelného zdroje a materiál, který u nás zatím většinou nebývá recyklován
Nebalená jablka – 1 kg	10,-	(-) Žádný obal na jedno použití, lze odnést v přineseném sáčku či tašce
Inkoustové pero - plnička	15,-	(-) Lze mnohonásobně naplnit inkoustem a dlouhodobě používat
Propisovací tužka na jedno použití	70,-	(+) Pouze na jedno použití, kombinovaný materiál nevhodný k recyklaci
Dinosaurus	500,-	(+) Z neobnovitelných zdrojů, kombinace materiálů, složitá likvidace odpadu, potřeba baterií pro provoz – nebezpečný odpad
Plyšový medvěd	50,-	(-) Z obnovitelného zdroje, snadná recyklace

Anketa

EKONOMIE: OMEZUJÍCÍ KUKÁTKO, NEBO OTEVÍRAJÍCÍ SE MOŽNOSTI?

Na otázky Bedrníku na téma ekonomie a životního prostředí odpověděli:

Ing. Silvia Aguilar Bobadilla, absolvovala vysokou školu ekonomickou v Guatemale, nyní doktorandka na Katedře ekonomiky životního prostředí VŠE Praha a výkonná ředitelka studentského sdružení Oikos Praha (<http://oikos.vse.cz>),

RNDr. Libor Ambrozek, ministr životního prostředí,

Ing. Mgr. Hana Foltýnová, v Centru Univerzity Karlovy pro otázky životního prostředí se zabývá environmentální ekonomikou,

Doc. Dr. JUDr. Jan Hejda, vedoucí katedry společenských věd, Fakulta managementu VŠE v Praze se sídlem v Jindřichově Hradci,

RNDr. Naďa Johanisová, vyučuje environmentální ekonomii na Masarykově univerzitě v Brně a na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích,

Doc. Ing. RNDr. Petr Šauer CSc., vedoucí katedry ekonomiky životního prostředí VŠE Praha

RNDr. Oldřich Syrovátka, biolog, externí spolupracovník Katedry společenských věd, FM VŠE Jindřichův Hradec

Může podle vašeho názoru ekonomie účinně reagovat na ekologické problémy?

Silvia Aguilar Bobadilla: Podle mého názoru ekologické problémy ukazují výsledek nedostatku informací ohledně množství, kvality a vlastností zdrojů, které společnost má k dispozici. Ekonomie jako společenská věda by se měla zabývat mimo jiné alokací vzácných zdrojů. Proto jsem přesvědčena, že ekonomie může a musí reagovat na tuto problematiku.

Libor Ambrozek: Za neudržitelnou pokládám teorii neustálého hospodářského růstu, která je v zásadním rozporu s realitou omezeného prostoru a zdrojů a omezeného množství znečištění, s nímž se dokáže planeta vyrovnat. Moderní ekonomie se ale naučila oceňovat přírodní zdroje i slušnou pověst firmy, nabízí řadu nástrojů (daně, poplatky, indikátory, dobrovolné závazky atp.), které mohou přispět k řešení ekologických problémů. O tom, zda a jak se uplatní, ovšem rozhodují politici.

Hana Foltýnová: Ano. Ekonomie jako věda analyzuje preference obyvatel a výrobní možnosti a zkoumá, jaký objem a struktura výroby, spotřeby apod. se v dané společnosti ustanoví. Pokud se ukáže, že struktura výroby / spotřeby je nežádoucí (např. pokud obyvatelé preferují zdravé životní prostředí), pak na základě poznatků ekonomie je možné navrhnout nástroje, které

se pokusí situaci vylepšit. Důležitý vzkaz ekonomie ovšem je, že vždy je „něco za něco“, tzv. trade-off, např. pokud chceme zdravější životní prostředí, musíme obětovat třeba část své současné nebo budoucí spotřeby (nebo také naopak). Problém dle mého názoru představuje implementace závěrů environmentální ekonomie do praktického života. Je pouze malá politická odvaha přenést náklady znečištění na jejich původce či více zdanit aktivity náročné na energie a současně snížit zdanění práce.

Jan Hejda: Myslím, že ekonomie reaguje, a to zejména v té části teorie, která se zabývá tzv. negativními externalitami (typickým příkladem je znečišťování životního prostředí) a způsoby řešení těchto externalit. Jako vhodný nástroj se jeví ekologické daně. Paradoxně se ale ve světě téměř nevyskytují. Další v ekonomii zmiňované nástroje jsou např. emisní limity a možnosti jejich obchodování (běžně se používá ve světě), vymezení jasných vlastnických práv a nízkých nákladů při jejich uplatnění (v praxi použitelné jen omezeně), stanovení zákonné odpovědnosti subjektů za škodu na životním prostředí (běžně se v právu používá), financování a daňová podpora ekologicky šetrných technologií (také využíváno), internalizace externalit (spíše teoretický koncept – aplikace v praxi dost omezena), různé administrativní nástroje – ekologické normy, předpisy, audity, kontroly dodržování

pravidel atd. Závěr: ekonomie se teoreticky otázkou životního prostředí zabývá a nabízí teoretická řešení.

Naďa Johanisová: Dnešní ekonomie středního proudu hledí na svět jakýmsi kukátkem. V kukátku precizně rozeznává oblast lidské činnosti, kterou nazvala výrobou a spotřebou statků a služeb. Okraje kukátka jí ale brání zahlédnout miliardy nitek, které tuto sféru spojují s oblastí mezilidských nepeněžních vztahů a s přírodou. Až své kukátko jednou odloží či alespoň existenci nitek přizná, pak bude moci teprve efektivně začít řešit sociální a ekonomické problémy, které, jak si pak asi povšimne, povětšinou sama způsobuje.

Petr Šauer: Ekonomie jako věda zkoumá chování lidí při alokaci omezených, ve využití si konkurujících statků. Přírodu a její problémy způsobené využíváním člověkem ekonomie zkoumat může a také to dělá. Ekonomie jako vědní disciplína má různé směry/školy, které k danému problému přistupují rozdílným způsobem. Za zmínku určitě stojí rozlišení mezi pozitivním přístupem (vysvětlování, co a proč se děje) a normativním přístupem (pokoušet se dávat návody, co by mělo být).

Oldřich Syrovátka: Ano, podmínkou však je znalost vztahů mezi ekologickými, sociálními a ekonomickými faktory, tedy poměrně široký rozsah informovanosti, ale také schopnost hodnotit dopady jejich změn (ve všech třech oblastech). Tato podmínka bohužel není naplněna v současném systému, který na první místo staví ekonomický růst, oblast sociální bere vážně jen částečně a tu ekologickou jen v případech, že je třeba zafinancovat nápravy ekologických škod. Je to problém kontextuálního rámce, paradigmatu, našeho pohledu na svět, kvalitu života a jeho smysl – problém filozofický.

Jaké ekonomické nástroje považujete za efektivní pro ochranu životního prostředí?

Silvia Aguilar Bobadilla: Nejen jednoduché odpovídat na tuto otázku. Nedávno jsem

reagovala na stejnou otázku jednoho švédského studenta následující otázkou: Je kladivo efektivní? On logicky odpověděl: „To záleží na tom, jak to používáte.“ Stejným způsobem bych to řekla o ekonomických nástrojích. Věřím, že každý nástroj může být velmi efektivní na ochranu životního prostředí, ale velmi pečlivě se musí před, při a po jeho implementaci hlídat, jaké jsou dopady na jiné oblasti ekonomiky a společnosti. Nicméně, podle mého názoru jeden z administrativních nástrojů, který může ovlivňovat dlouhodobě, je výchova a vzdělávání.

Libor Ambrozek: Neefektivnější je odstranění podpory neekologického chování (některé výrobní dotace, nepřímá podpora fosilní energetiky) a naopak podpora zvyšování efektivity ekonomiky a využívání energie z obnovitelných zdrojů. Úspěšným nástrojem v mnoha evropských zemích je ekologická daňová reforma (EDR). U nás návrh její koncepce právě připravuje expertní tým MŽP. EDR sníží daňové zatížení práce a současně zvýší daně za energii. Při stejné daňové zátěži přibude pracovních míst a klesne znečištění. Užitečné jsou také dobrovolné závazky firem i úřadů k „ozeleňování“ výroby, provozu a spotřeby.

Hana Foltýnová: Pro ochranu životního prostředí existuje řada ekonomických nástrojů, které jsou různě efektivní pro různé druhy ekologických problémů. Obecně však mohou říci, že každý ekonomický nástroj, pokud je správně implementovaný, je účinný. Vysílá totiž cenové signály v podobě vyšších nákladů/cen u „špinavých“ aktivit/výrobních. Tyto signály jsou srozumitelné jak výrobcům, tak spotřebitelům. Osobně považuji za neefektivnější nástroje, jako je ekologická daňová reforma, které dokáží plošně zatížit „špinavé“ či energeticky náročné sektory a naopak zvýhodnit lidskou práci a kreativitu.

Jan Hejda: Odpověď závisí na typu problému, ale já osobně se domnívám, že by měla být pozornost věnována právě typickým ekonomickým nástrojům – ekologické daně, finanční podpora ekologicky šetrných technologií (např. dotace, daňové úlevy) – a ochranu životního prostředí řešit méně přes nástroje ryze administrativní – normy, omezení, audity, vyhlášky. Právě v ekonomických nástrojích je skryt vysoký potenciál, jak nepřímo ovlivnit chování ekonomických subjektů směrem k větší „ekologičnosti“ výroby a spotřeby.

Nada Johanisová: Za nadějně považuji např.

minimální výkupní ceny, dotace či daňové úlevy, vztahující se k obnovitelným zdrojům energie, nebo třeba ekologickou daňovou reformu. Vliv na životní prostředí má ale řada dalších ekonomických či legislativních opatření. Ideální by proto bylo, kdyby vláda standardně posuzovala všechna svá rozhodnutí z hlediska dopadu na přírodu a budoucí generace. Žijeme ve schizofrenní době. EU například jednou rukou prosazuje obnovitelné zdroje, druhou staví dálnice. Do sady ekonomických nástrojů proto doporučuji přibalit špendlík, který by propíchoval bubliny podivných ekonomických frází, postulátů a hodnotových soudů.

Petr Šauer: Z ekonomických asi obchodovatelná práva na znečištění, protože vedou k dosahování cílů v ochraně životního prostředí hospodárnou cestou a ve srovnání s obvykle konstruovanými poplatky a daněmi nezatěžují znečišťovatele dalšími platbami. V některých případech může být účinné přímé vyjednávání mezi poškozujícími a poškozovanými spojenými s příslušnými kompenzacemi.

Oldřich Syrovátka: Domnívám se, že ekonomické nástroje mohou být v této oblasti dostatečně efektivní jen dílčím způsobem, ve vybraných oblastech. Jinak lze tvrdit, že cesta k nastolení podmínek pro zdravé prostředí planety (toho přírodního i vytvořeného člověkem) bude velmi dlouhým procesem, jehož hybatelem bude jedině člověk sám; jeho schopnost utvářet svůj pohled na svět, hodnotová orientace a míra odpovědnosti k okolnímu světu budou udávat další směr vývoje. Proto považuji celoživotní vzdělávání již od mateřinky za klíčovou oblast, jejíž prioritní ekonomická podpora v budoucnu prospěje životnímu prostředí nejvíce.

Jsou vám sympatické nebo vás něčím zaujaly některé radikálnější ekonomické alternativy, které již ve svém základu zohledňují ekologické zákonitosti (fairtrade, místní měny - LETS, etické investování apod.)?

Silvia Aguilar Bobadilla: Koncept fairtrade hodnotím jako velmi rozumný. Nejde jenom o ekologii, ale i o trvalou udržitelnost. Pocházím z oblasti rozvojových zemí a věřím tomu, že lidé musejí za prve uspokojit své základní potřeby, aby mohli začít myslet na životní prostředí. Fairtrade je výborná myšlenka jako mezinárodní týmová práce.

Libor Ambrozek: Zaujalo mě, že za zaváděním výrobků se značkou fairtrade u nás stojí Ekumenická akademie (www.ekumakad.cz). Věřím, že jejich prodej poroste podobně jako u biopotravin. Obojí dnes seženete už i v některých supermarketech. Systémy místních měn zůstanou nejspíš omezeny na malé skupiny nadšenců. Naopak tzv. zelené investiční fondy podporující etické investování jsou významné a zasloužily by si daňové zvýhodnění. Zajímavým nápadem je tzv. Tobinova daň – zpoplatnění měnových transakcí s cílem omezit spekulace ohrožující stabilitu celých států.

Hana Foltýnová: Tyto aktivity jsou mi sympatické, i když ne vždy řeší přímo ekologické problémy. U fairtrade i LET systémů vidím jejich rozměr především v sociální oblasti, kterou dle mého názoru přímo ovlivňují daleko více než ekologické problémy.

Jan Hejda: Osobně si myslím, že všechny tyto myšlenky, fairtrade, místní měny – LETS, etické investování apod. – mají hlavně význam osvětový, ale jejich praktická realizace rozhodně nebude možná v masovém nebo převažujícím měřítku. Ne že by mne tyto myšlenky nezaujaly, ale vidím v nich i velká nebezpečí. Pokud by se aplikovaly „příliš radikálně“, tak to může vést k silným zásahům do svobody jedince a svobody podnikání – to jsou hodnoty, na kterých je založen „klasický kapitalismus“, a já věřím, že jsou to hodnoty, které přinesly jisté části světa (Evropa, Amerika) pokrok. Pro mne osobně extrémní „levicový ekologismus“ představuje stejně nebezpečí jako některé „ismy“, které se prohnaly Evropou ve 20. století.

Nada Johanisová: Uvedené systémy (a lze k nim volně přiřadit mnoho dalších jako například švýcarský Wirtschaftsring, americké pozemkové spolky – land trusts nebo u nás třeba Hasičskou vzájemnou pojišťovnu, která je vlastněna dobrovolnými hasičskými spolky) spadají do sféry, která někdy bývá nazývána „ekonomika solidarity“. Před konkurencí upřednostňují princip solidarity či kooperace - ideálně nejen s lidmi, ale i s přírodou. Tématem se dlouhodobě zabývám, protože v podobných ekonomických přístupech „zdola“ vidím velkou šanci pro budoucnost.

Petr Šauer: Všechny tyto systémy fungují ekologicky za předpokladu příslušných hodnotových orientací (tj. proekologických) jednotlivců. S LETS jsem se setkal spíše v souvislosti s hledáním způsobu

úniku před nezaměstnaností. Škoda, že zanikl nadějně se rozvíjející environmentální investiční fond vzniklý v rámci první vlny kuponové privatizace u nás.

Oldřich Syrovátka: Nedomnívám se, že slovo radikální je správné. Jde o velmi přínosné snahy uplatnit nejen poznatky různých oblastí vědy v praxi (legislativě atd.), ale

také o různé způsoby zapojení veřejnosti do vytváření nových forem kooperace, které jsou k životnímu prostředí v širším slova smyslu šetrnější. V této souvislosti lze zmínit i velmi širokou oblast dobrovolnictví, kterou považují za přirozenou reakci lidí na současný přetechizovaný a jednostranně orientovaný způsob ži-

vota. Pozitivním jevem, reagujícím na teorii programu udržitelného rozvoje, jsou i velmi četné aktivity v oblasti lokální agendy 21.

Připravila **Hana Kolářová**

KOLIK MATEMATIKY JE PŘÍLIŠ?

Jazyk matematiky způsobuje... že hluboké vypadá jako triviální a triviální jako hluboké.

(Karl Menger)

Matematizace ekonomické teorie

Vznik matematické ekonomie je datován rokem 1838, kdy byly vydány Cournotovy Výzkumy matematických principů teorie bohatství. Z hlediska dalšího vývoje ekonomické teorie hrála významnou roli skutečnost, že kohorta ekonomů, která začala působit po roce 1870 (Jevons, Walras, Pareto, Edgeworth, Fisher), byla důkladně vzdělána ve fyzice a inspirovala se jí nejen co do používaných matematických metod. Důvody, proč se tito autoři uchýlili k použití matematického aparátu, však nebyly dány snahou o formalizaci. Walras používal soustavy rovnic proto, že oprávněně nepovažoval za možné postihnout jiným způsobem vzájemnou závislost mezi ekonomickými veličinami. Ve stejném smyslu se vyjádřil i Pareto: „... je mnohem snazší zkoumat vztah příčiny a následku nežli vztahy vzájemné závislosti. Běžná logika obvykle postačuje pro první, zatímco pro druhé je často nutné užít zvláštní formu logického dokazování, totiž dokazování matematické.“

Situace se změnila v období kolem druhé světové války, k čemuž přispěl další příliv přírodních vědců a inženýrů, kteří opustili původní dráhu a začali se věnovat ekonomické analýze, jako misionáři, kteří se rozhodli přinést světlo vědy i do zaostalejších disciplín (Frisch, Koopmans, Tinbergen, Allais, Arrow a další). Rozkvět matematické ekonomie lze ilustrovat na skutečnosti, že zatímco v roce 1940 obsahovala alespoň elementární matematické výrazy méně než tři procenta stránek *American Economic Review*, v roce 1990 bylo již téměř 40 procent stran tohoto časopisu potlačeno složitými matematickými formulami. Nejde tedy pouze o růst extenzivity užití matematických forem, ale také o růst komplexnosti

a soběstačnosti využívaných matematických metod. Debreu si pochvaloval, že vědní disciplínou, která nejvíce využívá hraniční výboje matematické analýzy, se stala právě moderní ekonomická teorie. Na mysli měl především vliv skupiny francouzských matematiků publikujících od roku 1935 pod kolektivním pseudonymem Nicolas Bourbaki, jejichž pojetí matematiky přetavil ve svou proslavenou Teorii hodnoty.

Vliv bourbakistů

Původním záměrem skupiny Bourbaki, bylo napsat učebnici od základů vysvětlující principy matematiky jako jednotný nástroj, použitelný nikoliv pouze v některých oblastech matematiky, ale v co nejvíce oblastech to bude možné – staré rozdělení matematických disciplín považovali za překonané, podobně jako antickou zoologii, klasifikující živočichy na základě podružných charakteristik. Jako jednotící princip a základ veškeré matematiky si bourbakisté zvolili teorii množin. Z původního záměru napsat učebnici se vyvinul ambiciózní projekt přestavby matematické analýzy. Bourbakistická matematika (a v důsledku toho i bourbakistická ekonomická teorie) je autonomním, abstraktním systémem, který nepotřebuje žádné vstupy z reálného světa. Tento vývoj byl trefně charakterizován G. Worswickem: „V současnosti existují celé oblasti abstraktní ekonomické teorie, které nemají vůbec žádné vazby na konkrétní fakta a jež téměř nelze odlišit od čisté matematiky. Zcela oprávněně by bylo možno říci, že vznikla nová odvětví matematiky, která se vyznačují charakteristickým rysem, že některé z jejich axiomů a část jejich pojmosloví vykazují stopy původu tohoto specifického odvětví matematiky ve vzdálené minulosti v nějaké reálné ekonomické otázce.“

Obrat k jazyku

Vliv v rozvoji matematické ekonomie se hrál také obrat k jazyku a rozvoj ekonometrických metod. Samuelsonovi postačovalo k obhajobě nového trendu jedině tvrzení: „matematika je jazyk“. Ekvivalence matematiky a přirozeného jazyka byla myšlena doslova a do písmene: „V principu nemůže být matematika v ekonomické teorii horší než próza; v principu jistě nemůže být ani lepší. Protože v nejhlubší logice – ponechme stranou veškeré taktické a pedagogické otázky – jsou obě média naprosto shodná.“

Shrnutí

Úskalí proběhnuvší matematické revoluce lze pak shrnout takto:

Nejedná se pouze o uplatnění matematických technik k řešení vybraných problémů, ale o aplikaci nástrojů matematické analýzy na veškerou látku ekonomické teorie. To může posílit tendence vyloučit z teoretického zkoumání důležité problémy, kategorie a parametry, které jsou obtížně matematicky uchopitelné. Na druhou stranu to může vést k soustředění teoretické analýzy na odtažité problémy a pomyslné rébusy, při jejichž rozvíjení lze matematické metody šikovně zužitkovat. Přijetí iracionálního přístupu, podle kterého je matematická formulace problematiky inherentně nadřazená jiným postupům, může vést k situacím, kdy jsou jinak jasné a srozumitelné myšlenky převáděny do komplikované matematické formy pouze proto, aby tak byla demonstrována autorova odbornost. Výše zmíněné tendence mohou způsobit, že matematické formy a techniky budou určovat podstatu a obsah ekonomické vědy.

Petr Gočev, VŠE Praha
výňatek z rozsáhlejší studie, která
je k dispozici na [http://sok.bz/Archiv/
Matematizace.rtf](http://sok.bz/Archiv/Matematizace.rtf)

SOKRATOVSKÝ DIALOG

V kurzu Environmentální ekonomie na Masarykově univerzitě v Brně mimo jiné používám tzv. Sokratovský dialog. Metodu jsem se naučila v Centre for Human Ecology v Edinburghu, kde jsme ji používali v kurzu New Economics pod vedením Johna Rallse.

Co to je?

Sokratovský dialog je zpracování tématu pomocí dialogu mezi dvěma lidmi (zvířaty, bytostmi), z nichž jedna pomocí zdánlivě hloupých či naivních otázek nakonec dokáže skutečnou hloupost tezí té druhé. V našem případě může jít o dítě a rodiče, o rolníka a úředníka Evropské unie, o Socrata a politika, o tuláka a ekonomu, o bangladéšskou trhovkyni a francouzského turistu, o Indiána a amerického osadníka, o lesní vílu a dřevorubce nebo třeba o dva osly, to je jedno. Jeden z nich by ale měl donutit druhého pomocí dobře zvolených otázek přiznat problematičnost některého ekonomického postulátu, nebo – pokud druhá postava setrvává na svém – přesvědčit či nahlodat alespoň čtenáře. Tématem by měla být dekonstrukce (rozebrání, zpochybnění) některého ekonomického pojmu, tvrzení ekonomické teorie nebo obecné představy o fungování ekonomiky, odhalení jejich skrytých předpokladů a implikací pro člověka, pro přírodu, pro budoucnost apod.

Jak to prakticky probíhá

Studenti mají na přípravu dialogu, který zpracovávají dvojice nebo jednotlivci, dost času. Během kurzu probíhá nejméně jeden trénink na Sokratovský dialog, jak o tom bude řeč dále. Ke konci kurzu vyhradíme čas a všichni přečtou své dialogy nahlas. I když je autorem jednotlivců, vždy čtou dvojice. Přečtení dialogu by nemělo trvat víc než sedm minut. Těž očekávám, že autoři vymyslí trefný název.

Při hodnocení přihlédím k tomu, zda studenti úspěšně dekonstruovali v textu některý makroekonomický pojem, vztah, tvrzení, zda jde skutečně o sokratovský dialog, zda je text srozumitelný pro běžného čtenáře a není zaměřen příliš široce (rozplizle), zda je text vtipný a dobře napsaný (stylistika), zda má text pointu, zda délka nepřesáhne sedm minut

Trénink Sokratovského dialogu

Domnívám se, že současná ekonomická teorie vychází z určitých hodnot, které ale nepřiznává. Tváří se jako bezhodnotová – value-less, resp. rozlišuje mezi pozitivní ekonomii, která „říká, co se stane, když...“, a normativní ekonomii, která vychází z přiznaných hodnot (např. snaha o nízkou nezaměstnanost), a pak tedy „něco udělá“. Ono se pak „něco stane“, i když většinou ne to, co pozitivní ekonomové předpokládali. Tato dichotomie normativní – pozitivní je ve všech učebnicích ekonomie a naznačuje se, že normativní ekonomie není věda, protože není bez hodnot. Ve skutečnosti ale pozitivní ekonomie má své hodnoty – o to nebezpečnější –, protože jsou

PŘÍKLADY TVRZENÍ ČI ROZŠÍŘENÝCH PŘEDSTAV, KTERÉ BY DIALOG MOHL ZPOCHYBNIT:

- ➔ Ekonomický růst je v každém případě dobrá věc.
- ➔ Současné zemědělství je mnohem produktivnější než tradiční.
- ➔ Přírodě pomůže jedině důsledné soukromé vlastnictví přírodních zdrojů.
- ➔ Ekonomie není normativní, nýbrž je pozitivní vědou, nevychází z žádných apriorně daných hodnot.
- ➔ Míra konzumu je dobrým indikátorem blahobytu.
- ➔ Kapitál (vyráběné statky a finanční prostředky) a přírodní zdroje jsou navzájem zaměnitelné.
- ➔ Lidé chtějí spotřebovávat daleko více, než je ekonomika ochotna vyrobit (zákon vzácnosti).
- ➔ Volný obchod pomáhá třetím světu.
- ➔ Není důvod rozlišovat mezi obnovitelnými a neobnovitelnými zdroji.
- ➔ Zemědělská výroba je průmysl jako každý jiný (zde má dobré argumenty Schumacher – Malé je milé).
- ➔ Podniky jsou produktivní, domácnosti jsou neproduktivní.

často skryté.

Cílem mých aktivit se studenty je snažit se identifikovat skryté hodnoty, které prostupují výroky v ekonomických učebnicích (zdánlivě „pozitivní“). Příkladem je následující vyhodnocení tréninku na Sokratovský dialog, které jsem v tomto školním roce zapsala podle textů studentů Humanitní environmentalistiky na Masarykově univerzitě v Brně.

K tomuto cvičení neexistují předem dané správné a špatné odpovědi. Šlo o nabídnutí nástrojů k uchopení předloženého textu a k přemýšlení o něm v kontextu vlastních názorů a znalostí.

O fenoménu ekonomického růstu

Zabývali jsme se přemýšlením o prezentaci fenoménu ekonomického růstu ve vlivné ekonomické učebnici. Studenti dostali ve dvojicích následující text a otázky. Měli za úkol, opět ve dvojicích, doplnit odpovědi.

„Při studiu procesu ekonomického růstu bychom se však také měli snažit pochopit, co znamená růst pro obyčejného člověka. Aby bylo patrné, co ekonomický růst přinesl Americe, vraťme se o jedno století zpět do roku 1888 a podívejme se na každodenní existenci tehdejší rodiny. Většina lidí pracovala na farmách 10 až 12 hodin denně, 6 až 7 dní v týdnu. Průměrný pracovník si obvykle vydělával 1 dolar na hodinu v dnešních cenách. Jaké statky a služby se za tak hubený výdělek daly koupit? V průměrném obydlí nebyla ani elektrina, ani telefon, ani rádio nebo televize či stereozařízení, ani tekoucí voda, ani záchod, ani ústřední vytápění. Místní doprava byla převážně po svých nebo na koni po nevydlážděných cestách a těch několik málo šťastlivců, kteří mohli cestovat do sousedního města, jelo vlakem. Veřejné zdravotnictví bylo primitivní a v boji proti mnoha obávaným nemocem té doby bylo k dispozici jen málo bezpečných a účinných léků.“

(P. Samuelson a W. Nordhaus, Ekonomie, Svoboda, Praha, 1991, str. 852 (zdůvodnění prospěšnosti ekonomického růstu) v úvodu kapitoly Teorie ekonomického růstu)

Žeň byla docela bohatá, proto jsem odpovědi shrnula. Kde jsou uvozovky, jde o doslovná vyjádření. V podobném duchu můžete přemýšlet i o dalších výrociích v ekonomických textech.

Pozitivní, nebo normativní?

Jde o text pozitivní (popisující pouze fakta), nebo normativní (vycházející z určitých, byť nevyslovených hodnot)? Pokud to druhé, o které hodnoty jde?

Všichni označili text za zcela či částečně normativní:

„Normativní – implicitně nám říká, že je lepší mít víc hmotných statků, než je nemít. Je tam i pozitivní rovina – popisuje realitu konce 19. století.“

„Předpokládá, že méně práce je lepší, nebere ohled na obsah a intenzitu práce.“

„Nebere v úvahu, že méně peněz nemusí být horší (např. v nepeněžním sektoru).“

„Vychází z hodnot konzumní společnosti, a priori předpokládá, že tenkrát byli všichni nešťastní a chtěli mít víc.“

Text vychází z hodnot: pohodlí, blahobyt, konzum.

„Text popisuje, co dřív nebylo a dnes je, ale vůbec nezmiňuje, zda byli lidé šťastní.“

Moje poznámka: Existuje řada výzkumů, zda štěstí koreluje s majetkem. Výsledky jsou zatím nejednoznačné, je těžké nupadnout do pastí ceteris paribus. Měření štěstí je dost metodologicky ošidné. Zatím se zdá, že pro pocit spokojenosti není ani tak důležité absolutní bohatství, jako relativní. Tj. nedobře se mohou cítit lidé, kteří mají (relativně) o hodně méně než jejich okolí, byť absolutně (např. oproti jiným kulturám) mají velký majetek.

Předěl

Je v případě tohoto textu mezi pozitivním a normativním ostrý předěl? Proč ano nebo proč ne?

Většina se klonila k názoru, že nelze přesně oddělit normativní od pozitivního obsahu textu:

„V rámci výčtu faktů (stav v r. 1888) (pozitivní) jsou zahrnuty jen ty, které odpovídají tomu jeho předpokladu určitých hodnot (normativní).“

„Předěl je plynulý a nenápadný, text přechází od pozitivního popisu k zaujatému normativnímu pohledu.“

„Text popisuje sice fakta, ale vychází z toho, že blahobyt je to, co máme my dnes, a že dnes jsme šťastní a spokojeni“.

„Text je normativní, ale černobílý – tváří se jako pozitivní.“

Někteří cítili, že mezi pozitivním a normativním ostrý předěl je:

„Tváří se jako pozitivní, klade fakta, ale za nimi se skrývá ostrý předěl mezi pozitivním

a normativním – jednu stranu hodnotí čistě kladně, druhou záporně.“

Celostní ekonomie?

Fritjof Capra i autoři knihy Přírodní kapitalismus volají po holistické (celostní, beroucí v úvahu celek, nejen části) ekonomii (a ekonomice). Splňuje uvedený text toto kritérium? Pokud ne, kterou část celku vynechává?

Za holistický text neoznačil nikdo.

Co se týče části celku, text vynechává: přírodu, životní prostředí, znečištění, činnosti související s rostoucím průmyslem; sociální struktury; dopad cestování; nemateriální hodnoty; „tehdejší kulturní a sociální kapitál“; život v rodině (společně strávený čas matky s dětmi, byť naplněný prací).

„Jak žily tehdejší komunity? Měly si děti kde hrát? (tehdejší x dnešní ulice)“

„Zabývá se profitem „obyčejného člověka“, ale nezahrnuje lidstvo jako celek, ani budoucí populaci...“

„Vztahuje se jen k jedné zemi, ne na celou planetu.“

„Směřuje k blahobytu společnosti – je to její jediný cíl.“

„Co si za jeden dolar mohl tehdy koupit – stačilo mu to na základní potřeby v pravém slova smyslu?“

„Spousta věcí byla tehdy zadarmo – čistá voda a vzduch.“

Protiargumenty

Zkuste vybrat některé protiargumenty, které zpochybňují uvedený text jako argument pro ekonomický růst.

„Nezohledňuje environmentální dopad těchto našich vymožeností.“

„Menší existenciální závislost zemědělců (nebyli závislí na tom, zda je průmyslník vyhodí), měli svobodu rozhodování co, kdy, jak budou dělat.“

„Cestovat nemohli, ale ani nemuseli – vše měli v místě. Možná měli víc času než my dnes (dnes: v práci 8,5 hod., cesta do/z práce plus cesty za nákupy plus cesty za zábavou, do školy...)

„Věci, jako telefon či televizi neznali, proto ani nepostrádali. Nároky na pohodlí byly menší. Roste bohatství, a tím i nároky lidí. Vytváříme si nové, často fiktivní potřeby, bez jejichž naplnění mohli v 19. století šťastně žít, protože je neznali.“

„Předpoklad, že bez ekonomického růstu není možný rozvoj zdravotnictví.“

„Ten jediný hodnotový žebříček – mate-

riální.“

„Měli tehdy více pohybu na čerstvém vzduchu.“

„Nebyla možná velká nezaměstnanost (malá míra automatizace).“

„Text nebere v úvahu ekologické a sociální aspekty kolonizace Ameriky (devastace lesů, vybití Indiánů).“

Léčky

V úvodu učebnice autoři varují před několika léčkami v ekonomickém uvažování. Patří sem nedodržování principu „za jinak stejných podmínek“ (ceteris paribus), omyl „poté, tedy proto“ (předpoklad, že když B následuje po A, je B nutně důsledkem A), omyl „usuzování z části na celek“, kdy se domníváme, že to, co platí pro část, musí nutně platit pro celek, a „subjektivnost“ (ekonom je zajatcem svých apriorních představ). Upadl uvedený text do některé z těchto léček? Do které, kterých a proč?

Ceteris paribus

„1888 byl svět jiný.“

„Předpoklad, že lidé měli tehdy stejné požadavky, potřeby jako dnes (např. předpoklad, že lidé chtěli cestovat – přitom to nebylo třeba).“

Poté, tedy proto

„Mylně spojuje růst ekonomiky s růstem blahobytu, štěstí.“

Ne všechno souvisí s ekonomickým růstem – např. vývoj zdravotnictví, vědy... nemusí nutně být úměrný ekonomickému růstu.

„Mylnost předpokladu „díky růstu máme více peněz: Lidé si dnes vydělávají víc než 1 dolar, tzn. mají se lépe..., ale nevydělávají si víc vinou ekonomiky než díky ekonomice? Tehdejší potřeby byly pravděpodobně nižší, tudíž 1 dolar mohl být chápán jako dostatečný.“

„Zařízení jako televize apod. nebyly v domácnostech, protože neexistovaly..., a ne proto, že by na ně lidé neměli.“

Usuzování z části na celek

„Z USA na celý svět.“

„Z materiálního blahobytu na celkovou spokojenost lidstva.“

„Uvádí průměrného osadníka, nikoli boháče nebo chudáky, případně otroky.“

„Podmínky byly tenkrát jiné – životní pro-

středí nebylo zdevastované a zamořené chemickými látkami (to dnes podstatně snižuje spokojenost lidí) – daň za ekonomický růst.“

„I když bych akceptoval, že blahobytem je spotřeba (s čímž nesouhlasím), tak rozhodně blahobyt se nestal dostupným pro všechny.“

Subjektivnost

„Bez televize, sterea, auta, koupelny, záchodu, asfaltu... není život kvalitní (viz „šťastlivci“, co mohli cestovat – přitom to nebylo třeba).“

„Jsou opravdu dnešní léky bezpečné? Jistě více než tenkrát, ale co když o nich něco nevíme, jako o DDT a PCB? Co karcinogenita, mutagenita...“

„Autor je přesvědčen, že ekonomický růst je dobrý“

RNDr. Naďa Johanisová

KOMPARATIVNÍ (NE) VÝHODA Sokratovský dialog

Anglický ekonom turista se setká při ochutnávce korsického vína s místním výrobcem.

AET – Anglický ekonom turista

KPV – Korsický pěstitel vína

AET: Dobrý den.

KPV: Dobrý den. Chutná vám naše víno?

AET: Tak lahodné víno jsem ještě nepil. U nás v Anglii mohu nakoupit všemožná vína z Francie, Španělska, Portugalska, Německa, Itálie, a dokonce i z USA a Jižní Afriky, ale korsické víno jsem dosud nepil. Jak je to možné?

KPV: Víte Korsika je chudá, hornatá země, všechno víno, které u nás vyrobíme, taky vypijeme. Nikdy ho nemůžeme vypěstovat tolik, abychom ho mohli vyvážet.

AET: Ale na celém území nepěstujete jen víno...

KPV: U nás pěstujeme již jen olivy, ale nedaří se jim tak dobře a nejsou zdaleka tak kvalitní jako naše víno, zato je však nutně potřebujeme. Ostatní země pěstují daleko kvalitnější olivy než my, avšak nemáme peníze, za které bychom je nakoupili.

AET: Ale to je velice snadná pomoc.

KPV: Skutečně? Věděl byste, jak naší chudé zemi pomoci?

AET: Jsem vystudovaný ekonom a ve škole nás učili teorii komparativní výhody, ta by se skvěle hodila pro váš případ.

KPV: Nikdy jsem se s ní nesetkal, mohl byste mi ji laskavě vysvětlit?

AET: Zásada komparativní výhody tvrdí, že každá země se specializuje na výrobu a vývoz těch statků, které může vyrábět s relativně nižšími náklady, resp. kde je relativně efektivnější než jiné země. A naopak každá země bude dovážet ty statky, které vyrábí s relativně vyššími náklady, resp. kde je relativně méně efektivní než jiné země.

KPV: Snad jsem pochopil formulaci tak složitých vět. Jak však tato zásada pomůže konkrétně naší zemi?

AET: Když budete produkovat mnohem větší množství vína, můžete ho začít vyvážet třeba

k nám do Anglie a na oplátku k vám budeme vozit naše prvotřídní látky přímo z Manchesteru.

KPV: My jsme sice chudá země, ale je u nás teplo, látku nepotřebujeme, potřebujeme olivy.

AET: Teorie komparativní výhody neplatí jen pro dvě země, pro všechny země může být výhodný i trojstranný nebo mnohostranný neboli multilaterální obchod. To znamená, že my můžeme vyvážet naše látky do Holandska, odtud budou vozit tulipány do Německa, odtud zase brambory do Itálie a ta vám zajistí dostatečný přísun oliv. Za svoje kvalitní víno si tak budete moci koupit kvalitní olivy namísto vašich méně kvalitních.

KPV: To zní skutečně zajímavě, co pro to můžeme udělat?

AET: Skončujte s pěstováním nekvalitních oliv, zrušte olivové sady, vysázejte místo nich vinnohrady a vrhněte se na pěstování vína. Vždyť je to docela jednoduché.

KPV: Myslíte? Ne všude se dá pěstovat víno bez drahých hnojiv (strojů) tak, jak to děláme dnes v případě našich oliv.

AET: Ale na to je také jednoduchý recept – nakupte hnojiva (stroje, vyšlechtěné odrůdy).

KPV: Kde je máme vzít?

AET: Tak například Němci místo brambor do Itálie mohou vozit hnojiva k vám.

KPV: Měl jsem spíš na mysli, za co je máme koupit? Než začne nově vysázený vinnohrad plodit, trvá to několik let.

AET: Koupit hnojiva? To je opět jednoduché. Vezměte si úvěr u banky. Na tak výnosný podnik, jako je výroba vašeho vína vám jistě každá banka zajistí úvěr a ještě na tom vyděláte.

KPV: Ale naše náklady budou ze začátku vyšší a doprava bude taky něco stát, takže se může stát, že naše víno bude o hodně dražší než ostatní vína na vašem trhu. Budete je taky potom chtít?

AET: Když budou kvalitní a dobrá, tak proč ne?

KPV: A ta ostatní nejsou dobrá a kvalitní? Proč je tedy pijete?

AET: My jsme Angličani. Vínům moc nerozumíme a pijeme, co je zrovna v kurzu, a Korsická vína byla v několika gastronomických časopisech

vychvalována známými osobnostmi, tak je po nich poptávka.

KPV: Ale tu půjčku budeme klidně splácet 10 let? A až to budeme splácet, bude stále ještě poptávka po Korsickém víně?

AET: To je riziko podnikání. A u nás v klasické ekonomii počítáme s ceteris paribus.

KPV: S čím?

AET: S ceteris paribus.

KPV: A co to je?

AET: To je podmínka, která znamená, že když se daná veličina změní, všechno ostatní zůstane stejné. To znamená, že v našem případě počítáme s tím, že zůstanou stejné jak poptávka po vašem víně, tak například klimatické podmínky tady na Korsice.

KPV: Ale vždyť ty se přeci můžou změnit. Co bychom potom dělali bez vína a bez oliv?

AET: Bez oliv?

KPV: Bez oliv. K našemu životu nutně potřebujeme olivy.

AET: Ty přeci nakoupíte v Itálii.

KPV: K tomu nám ovšem opět chybí peníze a na nákup oliv přece žádný úvěr od banky nedostaneme, nebo se mýlíme?

AET: Ne nemýlíte. Olivy prostě budete pěstovat tak jako doposud - ve svých sadech.

KPV: Ale olivové sady jsme již zničili a nové nemáme kde vysázet, naše země je malá a celá osázená vinnohradem. Musíme pěstovat spoustu nepotřebného vína, které pak musíme vyvážet, abychom měli peníze na zaplacení drahých úvěrů bankám. Ale olivy, olivy pořád nemáme. Děkuji, nechejte si svoje rady pro někoho jiného. My si dál budeme pěstovat svoje dobré víno a špatné olivy.

Martina Forejtníková a Ondřej Bystický

Převzato ze Sborníku studentských prací kurzu Environmentální ekonomie (Katedra environmentálních studií, FSS MU, Brno, vedoucí kurzu Naďa Johanisová, zimní semestr 2002–2003)

Ekonomie a životní prostředí – metodické poznámky I

HRY A JINÉ AKTIVITY

Téma vztahu ekonomiky a životního prostředí směřuje k jednomu z klíčových cílů environmentální výchovy, totiž k porozumění provázanosti – v tomto případě mezi společností a přírodou. Základ spočívá v rozumové reflexi s menším důrazem na formování postojů (souvisejí například s uvědoměním chudoby či drancování přírody), proto nejvhodnějšími typy aktivit jsou nejrůznější diskuse, simulační hry či hry s rolemi.

Při promýšlení tématu bychom si měli dát pozor na to, aby zvolená aktivita nebyla jen náhodně vrženým kamenem, za kterým se zase zavře voda. Účinek každé aktivity zvýší, pokud bude součástí širšího tematického bloku, ať už v rámci jednoho předmětu, více předmětů nebo v rámci mimoškolního kurzu. Téma porozumění ekonomické provázanosti společnosti s přírodou bude dále silnější, pokud při jeho promýšlení vyjdeme z některého z existujících modelů učení – zde se nabízí zejména model třířázového učení, podle kterého je vhodné začít evokací – aktivitu, ve které účastníci sami přinesou na stůl, co o problému vědí. Potom je vhodné přejít k uvědomění významu – konfrontaci studentů s novými informacemi – a na závěr ukončit reflexí, ve které by studenti vlastními slovy vyjádřili, jak se jejich porozumění problému změnilo.

Jako možné typy aktivit pro toto téma se ve fázi evokace nabízí zejména jednoduché diskusní hry, založené na zaujímání postojů (kdo souhlasí – krok vpřed, kdo nesouhlasí – krok vzad), řazení kartiček s různými stanovisky k jednomu problému (diamantové řazení), jednoduchý brainstorming na asociace k určitému pojmu atd. Učitel by v této fázi měl pouze řídit diskusi a nevnášet do ní vlastní názor a hodnocení.

Do druhé fáze, ve které jsou studenti konfrontováni s novým způsobem vidění světa, se hodí buď nějaká forma práce s dokumenty (např. kontroverzní články z tisku) nebo větší, například simulační, hra. Jejich volba samozřejmě závisí na věku studentů, časovém prostoru i technických možnostech.

Ve třetí fázi by studenti měli dostat příležitost, aby vlastními slovy vyjádřili

li, v čem se jejich způsob porozumění problému změnil. Vhodnými prostředky mohou být různé formy prezentací či diskusních aktivit (například talking stone). Použijeme-li v předchozí fázi hru spojenou s emocionálním prožitkem (simulační hry, hry s rolemi), můžeme se při reflexi částečně opřít o zásady vedení závěrečné diskuse (debriefingu) podle cyklu učení prožitkem. V takovém případě může být diskuse po aktivitě zahájena *reflexí* průběhu aktivity (například u Obchodní hry formou prezentace na téma Kronika naší země za posledních třicet minut), dále přejít k *zobecnění* (například porovnávání hry s realitou, zapisování pojmů, které se v diskusi objevily) a na závěr k *přenosu* (například každý po řadě uvede, jakým způsobem hra změnila jeho porozumění problému, co si z ní odnáší atd.).

Zaměříme-li se nyní pouze na druhou, nejrozsáhlejší fázi, jaké aktivity se nám pro téma propojení ekonomické a environmentální dimenze nabízí?

Za prvé je to určitě řada polemických článků, které lze v závislosti na věkové skupině účastníků použít. Pro výuku na vyšší odborné škole se mi osvědčila kombinace dvou názorově velmi rozdílných textů – známého článku Přírodu ochrání trh od Václava Klause^[1] a Ekonomický růst je vážný problém od Nadi Johanisové^[2]. S texty studenti pracovali pomocí metody *Insert* – různými způsoby podtrhávali v člancích místa, se kterými souhlasili, nesouhlasili či si nebyli jisti. Podtrhané argumenty jsme zapisovali na tabuli a diskutovali o nich. Na závěr se studenti seřadili na osu, jejíž jeden pól tvořil stoprocentní souhlas s článkem Václava Klause, druhý Nadi Johanisové a diskutovali o svém stanovisku.

Za druhé je to řada kratších aktivit z globální výchovy. Oblíbené jsou variace na nerovnoměrné rozdělení zdrojů ve světě, znázorňované počtem židliček, sušenek nebo svačin, které jsou k dispozici na člena jednotlivých regionálně rozdělených skupin. Problém tzv. internalizace externalit (promítnutí dopadů výrobků na životní prostředí do jejich cen) simuluje rovněž několik kratších či delších her, za-

ložených na překvapení s dvojitými cenami – účastníci si objednájí v obchodě oběd podle běžných cen, aby pak po následné ekologické daňové reformě zjistili, jak se jim objednávka pití v plechovkách a tropického ovoce prodražila. Na principu myšlenkových map je dále možné ilustrovat dopady výrobků na životní prostředí nebo globální původ jejich jednotlivých součástí^[3].

Za třetí lze pracovat s aktivitami, obvykle používanými pro rozvoj týmové spolupráce a sebepojetí, zpracovanými a šířenými do světa organizací Project Adventure. Pro téma vzácnosti zdrojů a nutnosti jejich šetrného využívání se například používají známé aktivity Životní prostor^[4] nebo Pád vejce^[5]. S trochou fantazie ale lze využít i řadu dalších týmových úkolů z tohoto soudku. Kromě dobré závěrečné diskuse (debriefingu) zde ještě při uvádění hraje důležitou roli uvedení hry (briefing), při kterém můžeme od začátku hru motivovat jako metaforu ekonomicko-environmentálního tématu.

Za čtvrté můžeme určitě využívat simulační hry. Kromě známé Obchodní hry se motiv obchodu objevuje například v našem oboru snad nejslavnějších simulačních hrách Rybí břehy (Fish Banks)^[6] a Stratagem^[7]. Zatímco Fish Banks je dostatečně známý, Stratagem se pro svoji náročnost (téměř pět hodin trvání) u nás příliš nerozšířil a existující české překlady (například od manželů Cahových) jsou dosud spíše pracovní. Je to škoda, protože Stratagem je pro studenty tak od šestnácti let věku nesmírně názorná hra, velmi podrobně ilustrující vztahy mezi ekonomikou, životním prostředím a sociálním sektorem při řízení státu. Ekonomické motivy se s menší názorností objevují i v dalších environmentálních simulačních hrách, například v Pralesech^[8], které ukazují přílišnou chudobu a bezohledný luxus jako dvě příčiny ničení životního prostředí, či v Banánech^[9], ilustrujících nespravedlivé ohodnocení producentů v chudých zemích na globálním trhu.

Určitě bychom mohli uvést řadu her dalších, ale snad je možné si z výše uvedených udělat alespoň přehledový obrá-

zek o spektru aktivit použitelných k této tematické oblasti.

Přeji hodně úspěchů s jejich uváděním!

Literatura a poznámky:

[1] Klaus, Václav. Přírodu ochrání trh. Lidové noviny, 9.2.2002.

Metodicky zpracováno v Činčera, Jan; Johannisová, Nada. Hry na politické a ekonomické téma. Sisyfos – příloha zpravodaje ekologické výchovy. ISSN 1210-5686. 2004, č. 4-5.

[2] Stejskal, Jan. Ekonomický růst je problém. Ekolist. 2005, č. 3, s. 6-7. ISSN 1212-9410.

[3] Popis poslední zmíněné aktivity Caha, Milan;

Činčera, Jan. Výchova a budoucnost. Brno: PAIDO, 2005 (v tisku), dále např. Nádvořík, Ondřej; Volfová, Adriana. Globální rozvojové vzdělávání. Praha: Člověk v tísni, 2004.

[4] Vyšlo na více místech, např. Činčera, Jan; Caha, Milan; Kulich, Jiří. Hry a výchova k trvale udržitelnému rozvoji. Praha: Brontosaurus Praha 7, 1996.

[5] Nevím, jestli vyšlo v češtině, jinak v angličtině např. Meadows, Dennis; Seif, Amy. Creating High Performance Teams: 58 Initiatives. Durham: University of New Hampshire, 1997.

[6] Meadows, Dennis L.; Fiddeman, Thomas; Shannon, Diana. Fish Banks, Ltd. Praha: Nadace EVA, 1994. Česká distribuce sdružení

Evans.

[7] Meadows, D. L. a kol. Stratagem, 1996. Prodej od The Institute for Policy and Social Science Research. University of New Hampshire: <http://www.unh.edu/ipssr/Lab/Stratagem.html>

[8] Poslední verze se připravuje k tisku: Caha, Milan; Činčera, Jan. Výchova a budoucnost. Brno: Paido, 2005 (v tisku).

[9] Nepublikováno, s hrou jsem se seznámil v SEV SEVER.

PhDr. Jan Činčera, Ph.D.
*Pedagogická fakulta
Technické univerzity Liberec*

Ekonomie a životní prostředí – metodické poznámky II

PROGRAMY, POJMY, POMŮCKY

Středisko ekologické výchovy a etiky Rýchory – Sever v Horním Maršově má ve své nabídce pro 2. stupeň základních škol a střední školy týdenní pobytový výukový program Týden pro udržitelný život. V jeho rámci věnují na Severu dvou- až čtyřhodinový blok ekonomickému tématu. Cílem bloku je ukázat vzájemné vztahy a propojenost mezi ekonomikou a životním prostředím a vysvětlit pojem udržitelný rozvoj. Následující poznámky vycházejí z praktických zkušeností pracovníku střediska Sever s tímto tématem.

Okruhy problémů a pojmy

V rámci ekologické výchovy by se žáci druhého stupně a středních škol měli setkat s následujícími okruhy problémů a pojmy (*kurzívou je vyznačena náročnější látka vhodná spíše pro střední školy*):

- ➔ Různé možnosti a scénáře rozvoje: exponenciální růst versus udržitelný rozvoj, příklady z vývoje společnosti.
- ➔ „Nebezpečné“ charakteristiky exponenciálního růstu v porovnání s lineárním a „nulovým“ růstem.
- ➔ Obnovitelné a neobnovitelné zdroje a principy jejich čerpání (obnovitelný zdroj nelze dlouhodobě čerpat rychleji, než se stačí obnovovat).
- ➔ Únosná kapacita prostředí, limity růstu.
- ➔ Využívání a ochrana společného zdroje („občiny“) v porovnání se zdrojem soukromě vlastněným.
- ➔ Externí náklady (např. na znečištění, ohrožení zdraví) a jejich započtení do ceny výrobku (*internalizace*).
- ➔ „Ekonomické“ nástroje ochrany prostředí – „klasické“ (dotace, pokuty, poplatky) i „moderní“ (ekologické daně, ekologické systémy řízení – EMAS, ekologické značení výrobků – ecolabeling, analýza životního cyklu výrobku –

LCA, *dobrovolné dohody, obchodovatelné emisní limity...*).

➔ *Alternativní ekonomické systémy.*

Východisko pro diskusi

Na základě sehrávky simulační hry (Fish Banks pro 8. a 9. třídy nebo Jezero pro 6. a 7. třídy), která je ústřední částí programu, rozvineme diskusi o problému.

Fish Banks. Ve hře podporované počítačem jednotlivé skupiny účastníků představují rybářské společnosti a jejich úkolem je úspěšně podnikat v rybolovu. Ale obvykle si nerozumnými (a také typickými) rozhodnutími vyčerpají zdroj svého zisku (ryby) a jsou konfrontováni s dopadem krátkodobých ekonomických rozhodnutí na přírodní zdroj, na němž závisí. Autor Dennis Meadows, českou verzi vydala Nadace EVA, lze objednat sehrávku, zakoupit za cca 200 Kč, případně zapůjčit v některých střediscích ekologické výchovy, např. ve středisku Sever.

Jezero. Účastníci se stávají řediteli továren, které potřebují k výrobě využívat vodu z jezera, u kterého stojí. Protože ne každý z ředitelů je ochotný vynakládat finanční prostředky na čištění použité vody, může dojít ke znečištění jezera natolik, že jeho

voda je k výrobě nepoužitelná. Ve hře se objevují mechanismy ilustrující investice do čistících technologií, ukládání pokut, uzavírání dobrovolných dohod apod. Českou verzi připravila Nadace EVA, lze objednat sehrávku či získat kopii popisu, např. ve středisku Sever.

Po odehrání jedné z těchto her následuje diskuse na téma obnovitelné a neobnovitelné zdroje, uvedení příkladů, objasnění, že bezohledné využívání přírodních zdrojů přináší zisk jen krátkodobě a že i obnovitelné zdroje jsou vyčerpátné, je potřeba dohoda a účinná kontrola tam, kde se využívá společný zdroj. Uvedeme nějaké další příklady špatného zacházení s přírodními zdroji, např. kácení tropických deštných lesů, mizení ryb ze Severního moře, odlesnění Krkonoš v šestnáctém století v důsledku těžby.

Další názorné hry

Některé problémy (např. obnovitelné a neobnovitelné zdroje a principy jejich čerpání, únosnou kapacitu prostředí, limity růstu, využívání a ochranu společného zdroje) ilustrují některé krátké simulační hry:

Ostrovy. Každý účastník dostane svůj „ostrov“ (smyčka z provázku), na který se postaví (obě chodidla musí být uvnitř „ostrova“). Při vyhlášení stěhování (migrační vlny) musí svůj ostrov opustit a najít si jiný. Stěhování trvá tak dlouho, dokud se všichni nepřesunou na nové ostrovy. Během hry vedoucí začne ostrovy nenápadně postupně odebírat. Účastníci musí hledat

nová řešení, aby se vešli na plochu ubývající ostrovů (jejich reakce např. přechází od „agresivního“ odmítání druhého člověka na svém ostrově po spolupráci). Na konci hry se zeptáme, jaký problém hra znázorňovala. Vzniká diskuse na témata ubývání přírodních zdrojů a našich reakcí na takovou situaci, přelidnění, migrace (uprchlíků), adaptace na měnící se podmínky.

Střihání novin neboli Společný zdroj. Účastníci sedí v kruhu a představují jednotlivé generace, které budou postupně hospodařit s „přírodním zdrojem“ – symbolizuje ho dvoustránka novin. Cílem účastníků je, aby zdroj vystačil na všechny přítomné „generace“. První generace (první účastník) si smí vzít, kolik chce, ale každá následující generace si musí vzít nejméně dvakrát víc než předchozí. Když si odebere svůj díl první generace, zeptáme se na odhad, kam si myslí, že noviny vystačí (po kterou generaci) – své osobní tipy mohou vyjádřit ukázkám na toho, na koho si myslí, že zdroj vystačí. Účastníci jsou zpravidla „optimističtí“ a předpokládají, že zdroj vystačí pro všechny. I ti, kteří tuší, že čerpání se bude překvapivě zrychlovat, obvykle přecení zásoby zdroje o několik generací. Protože se jedná o exponenciální růst, noviny zpravidla nevystačí až do konce. Na závěr diskutujeme o tom, jak nás tento typ vývoje překvapuje, co ve světě kolem nás se vyvíjí obdobným způsobem (spotřeba různých zdrojů), jaké máme druhy zdrojů, jaké jsou jejich zásoby, jak se dá zpomalit čerpání zdrojů atd. Tato několikaminutová aktivita, která vznikla ve středisku Sever, je vhodná i pro menší děti.

Hra Tahitský rybář. Autor Milan Caha, milan.caha@volny.cz.

Hra Supermarket. Aktivita přiblíží zejména: externí náklady (např. na znečištění, ohrožení zdraví...) a jejich započtení do ceny výrobku (internalizace), analýzu životního cyklu výrobku – LCA. Pro středisko SEVER připravil Gary Randolph, otiskujeme v příloze tohoto Bedrníku nebo lze objednat sehračku v rámci výukového programu.

Hra Strategem. Autor Dennis Meadows, dostupné jen v angličtině.

Celosvětové aspekty vztahu ekonomiky a životního prostředí mohou ilustrovat např. následující simulační hry:

Neviditelná ruka trhu. Cílem hry je pomocí porozumět principům a důsledkům fungování mezinárodního obchodu, jak obchod souvisí s prosperitou země, s čerpáním jejich přírodních zdrojů, jak obchod

může pozvednout nebo naopak být překážkou rozvoje různých zemí. Najdete v příloze tohoto Bedrníku.

Africká vesnice. Hra se snaží o nastínění obtížnosti získávání základní obživy v rozvojových zemích a postihnout faktory, které získávání obživy ovlivňují. Pravidla hry jsou v archivu střediska ekologické výchovy Sever.

Zajímavé pomůcky

K výuce těchto témat je možno také využít například těchto pomůcek:

Sada průsvitek o globálních problémech Environment and Development Kit. Vydal Visuell Inform A.S., Norsko 1991 pro norskou vládu. Obsahuje řadu fotografií, mapek a grafů, v angličtině, do ČR poskytlo Norské velvyslanectví několik kusů ekologickým centrům, k zapůjčení ve středisku Sever.

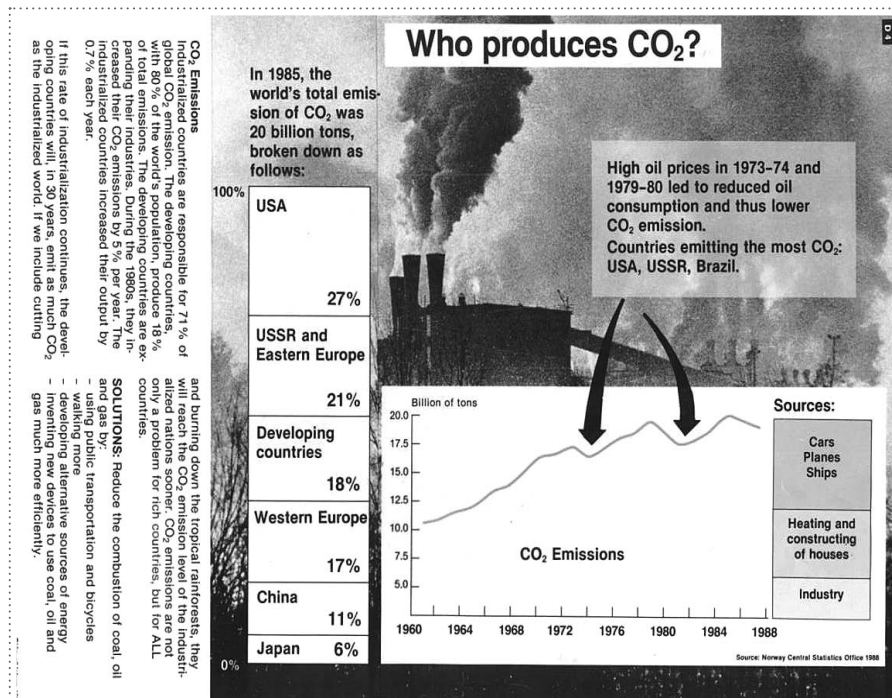
Sada diapositivů o globálních problémech Global Trends in Environment and Development. Vydal World Resources Institute a Wm.C.Brown Publishers, USA, ISBN-0-697-27503-5. Grafy s legendou v angličtině, do ČR poskytla několika ekologickým centrům U.S.AID, k zapůjčení mj. ve středisku Sever.

Obě pomůcky dobře ilustrují růst spotřeby zdrojů, příklady z vývoje společnosti, „nebezpečné“ charakteristiky exponenciálního růstu spotřeby a znečištění, obnovitelné a neobnovitelné zdroje a situaci jejich čerpání, únosnou kapacitu prostředí, limity růstu.

Doporučená literatura

- ➔ Činčera, J., Caha, M., Kulich, J.: Hry a výchova k trvale udržitelnému rozvoji. Brontosaurus, Praha 1996
- ➔ Kolektiv autorů: Školní atlas dnešního světa. Terra 2000
- ➔ Johanisová, N.: Ekologie v souvislostech, Jihočeská univerzita, PedF 1995
- ➔ Meadows, D. L.: Fish Banks, LTD. Nadace EVA 1994
- ➔ Meadowsová D., Meadows D. a Randers J.: Překročení mezí, Argo Praha 1995
- ➔ Mishan E.: Spor o ekonomický růst, Argo Praha
- ➔ Nováček, P., Huba, M.: Šok z prosperity. Univerzita Palackého, Olomouc 1996
- ➔ Pike, G., Selby, D.: Globální výchova. Grada, Praha 1994
- ➔ Pike, G., Selby, D.: Cvičení a hry pro globální výchovu 1 a 2. Portál, Praha 2000
- ➔ Stead W. E. a Stead J. G.: Management pro malou planetu, G plus G, Praha 1998
- ➔ Šauer, P. a Livingston, M.: Ekonomie životního prostředí, vybrané klasické stati, Nakladatelství a vydavatelství litomyšlského semináře, Praha 1996
- ➔ Štěpánek Z.: Ekonomické souvislosti ochrany životního prostředí, Vydavatelství UP Olomouc 1997

Připravil RNDr. Jiří Kulich,
 Středisko ekologické výchovy SEVER,
 542 26 Horní Maršov 89,
 tel. 499 874 280, 499 874 326,
 e-mail sever@ecn.cz

▶ 24.–26. červen 2005

JARNÍ PROBUZENÍ

Péče o chráněná území. Víkendový pobyt na pomoc přírodě pro studenty a další dobrovolníky. Předem nahlášeným bude proplaceno jízdné v rámci hromadné dopravy.

Chaloupky - středisko pro vzdělávání a výchovu v přírodě, o.p.s., Kněžice 109, 675 21 Okříšky. Tel. 568 870 434, 568 870 359, e-mail info@chaloupky.cz, www.chaloupky.cz
Kontaktní osoba: Iveta Vorlíčková

▶ 1.-12. červenec 2005

POMOC LESŮM S HNUTÍM DUHA

...v Jeseníkách na Osoblažsku. Jedna z týdenních pracovních akcí pro dobrovolníky z řad veřejnosti, kteří chtějí pomoci s obnovou přirozených lesů a zeleně v krajině. Pořádá Hnutí Duha. Součástí každé akce je odborná exkurze. Další: 10.-17. 7. Národní park Šumava, Modravsko, 17.-24. 7. Národní park Šumava, Modravsko, 24.-31. 7. Českomoravské meziohří, Svitavsko, 31. 7. až 6. 8. Šumava, Národní park Bavorský les, 7.-13. 8. Šumava, Národní park Bavorský les, 4.-11. 9. Beskydy, Muchovice, 11.-18. 9. Jeseníky, Holčovice.

Jaromír Bláha, vedoucí programu Lesy Hnutí Duha, tel. 731 463 929, e-mail jaromir.blaha@hnutiduha.cz, www.hnutiduha.cz

▶ 2.-3. červenec 2005

BUBNOVÁNÍ

Kurz pro mírně pokročilé v Krkonoších. Seznámení s různými technikami a rytmy (jazz, rock, blues, latin, afro) speciální a ojedinělou výukou. Důraz i na improvizaci a celkovou práci s rytmem, na procvičení propojení mozku, prstů, dlaní atd. Lektor Jaromír Helešic (drums, percussion) hraje již 30 let v předních českých i zahraničních souborech. Rádi zapůjčíme bubny a ozvučných dřívků (claves) máme také dost.

Sever Horní Maršov, Lucie Vasílevová, tel. 499 874 280, 499 874 326, mobil 732 965 870, e-mail sever@ecn.cz

▶ 4.-10. červenec 2005

ŘEMESLNÉ LÉTO NA RYCHTĚ

Týdenní kurz klubu Slaměnka při brněnské Lipce. Staré tkalcovské techniky síťování, šití patchworku, spřádání vlny na kolovrátku. Pletení ošatek z pediku, výroba ozdoby z lýka, linoryt a tisk na látku, svíčky z včelího vosku, pohlednice z přírodnin a další drobné techniky využitelné také při práci s dětmi ve škole nebo v dětském oddíle. Lektoři: Zuzana Arsenjevová,

Kateřina Tomková.

Slaměnka – tvořivý klub Lipky – domu ekologické výchovy, Lipová 20, 602 00 Brno. Tel. 543 211 264, e-mail lenka@lipka.cz

▶ 11.–21. červenec 2005

CZMELTEK 2005

Společnost přátel přírody pořádá tábor pro mladé lidi, kteří se chtějí dozvědět něco o ekologii v praxi a zároveň prožít 10 dní na horském vzduchu v srdci Jizerských hor. Součástí poznávací výlety, praktická pomoc lesu, hry, přednášky, setkání s řadou zajímavých lidí, nahlédnutí pod pokličku neziskové ekologické organizace, která se praktickou pomocí přírodě zabývá již deset let.

Společnost přátel přírody, tel. 482 751 195, spp@cmelak.cz www.cmelak.cz

▶ 11.–22. červenec 2005

TÁBOR KARPAŤÁČEK

Pro táborníky, badatele, přírodovědce – holky a kluky – pořádá Vzdělávací a informační středisko (VIS) Bílé Karpaty, ČSOP, dětský oddíl Karpataček. V terénní stanici Správy CHKO Bílé Karpaty v obci Hrubá Vrbka.

VIS Bílé Karpaty, Bartolomějské nám. 47, Veselí nad Moravou, tel. 518 322 545, e-mail visbk@bilekarpaty.cz.

▶ 25.–30. červenec 2005

OCEŇOVÁNÍ ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

Centrum pro otázky životního prostředí UK Praha a Katedra životního prostředí VŠE Praha pořádají v CHKO Jizerské hory na základně SEV Suchopýr v Oldřichově v Hájích letní školu vhodnou hlavně pro vysokoškolské studenty se zájmem o ekonomii životního prostředí. Seznámení s teoretickými koncepty oceňování životního prostředí, praktické využití metod při ocenění škod způsobených imisemi na lesních porostech, diskuse, terénní exkurze a výlety.

Ing. Iva Hönigová, Ing. Jan Melichar, COŽP UK, U Kříže 8, 158 00 Praha 5, tel. 251 080 355, jan.melichar@czp.cuni.cz, www.czp.cuni.cz

▶ 11.–17. červenec 2005

TÝDEN PERMAKULTURY PRO EKOLOGICKÉ VYTÁPĚNÍ

Praktický seminář pořádá občanské sdružení Permakultura (CS) na samotě pod hradem Veveří, Brno – Bystrc. Program: praktická výstavba různých typů finských akumulčních pecí z dřeva, práce s přírodními stavebními materiály,

přednášky, besedy a konzultace (Heikki Hyttiainen – Finsko, Johannes Resterer – Německo a Švédsko, Tom Trout – USA, Vladimír Institoris – Slovensko, Aleš Brotánek, Ivana Žabičková a Marek Vlček – ČR.

O. s. Permakultura, František Kurtin, tel. 547 233 038, kurtin@ekodum.cz, Dana Kellnerová, tel. 541 22 02 08, dana.kellnerova@lipka.cz www, www.permakultura.cz

▶ 15.–25. červenec 2005

CESTIČKY

...aneb Prošlapávaná s úsměvem IV. na louce kdesi u Náměště nad Oslavou. Hnutí Brontosaurus Brdo Vlkani a Ekocentrum Hodonín pořádají organizátorský kurz pro začínající vedoucí dětských oddílů (přírovných) a další nadšené duše. Hry, na které nezapomeneš, aktivní programy ke zdravotědě, ekologické výchově, hospodaření, pedagogika, tábornictví... Na kurzu lze získat kvalifikaci organizátora Hnutí Brontosaurus a Hlavního táborového vedoucího dle akreditace MŠMT.

Dalimil „Cody“ Toman, Ekocentrum, Červené domky 4A, 695 03 Hodonín, tel. 605 763 112, e-mail cesticky@seznam.cz, www.brontosaurus.cz/brdo.

▶ 25.-29. červenec 2005

AFRICKÝ TANEC

„Síla a lehkost / energie kořenů a lehkost křídel.“ Letní pětidenní seminář střediska Sever Horní Maršov v Krkonoších. Tanec – Natascha Noack (Berlín), hudba – Janos Crecelius (sólóvé djembe, Berlín). Inspirováno učiteli z Evropy i Afriky. Africký tanec – spojení se zemí, pružnost páteře, pohyb boků, uvědomění si hluboké komunikace mezi tělem a hudbou, individuální výraz a vyjádření každého tanečníka. Vegetariánská strava.

O. s. Baro, tel. 776 242 087, 775 058 908, e-mail akasha707@email.cz, www.africkytanec.cz, www.baroz.cz

▶ 7.–14. srpen 2005

LESNÍ AKCE

Letní týden pro les s vůní pryskyřice v nitru Jizerských hor, na samotě, bez elektřiny. Týden fyzicky náročné práce v lesích, tahání dřeva a manipulace s kádami. Přispěje k prosvětlování lesa pro nové výsadby, které zpestří dřevinné patro lesa a také pomohou k různověkosti porostu. Součástí týdenních akcí jsou i přednášky, besedy, hry a táboračky.

Společnost přátel přírody, www.cmelak.cz, dobrovolnici@cmelak.cz

22.–25. srpen 2005**LÉTO NA HRČAVĚ**

Žije medvěd v Mionši? Víte, co vše se dá vyčíst z barvy krajiny? Zažili jste už divadlo jednoho dne? A co hlubinná ekologie? Zveme vás „málem na konec světa“ na Hrčavu, která je pokládána za nejvýchodnější bod naší republiky (Jablunkovsko). Leží ukryta v lesích a má 65 obyvatel. Ubytujeme vás v „perníkové chaloupce“ – dřevěné budově bývalé školky v přírodě, kterou nyní provozujeme. Užijte si pár dnů s námi a našimi kamarády – přírodovědci, geografy, filozofy, umělci – a naberte sílu do nového školního roku. Seminář pro učitele akreditován u MŠMT. *Vita – SEV, Gen. Janouška 4, 702 00 Ostrava, tel. a fax 596 616 155, e-mail sev.ostrava@vitaova.cz, www.vitaova.cz*

22.–26. srpen 2005**NA PTÁKY JSME KRÁTKÝ**

Celodenní odchyt, pozorování, určování, kroužkování a fotografování ptáků v přírodní rezervaci Niva Moravice. Součástí každoroční odchytové akce pořádané Správou CHKO Jeseníky. Určeno začínajícím ornitologům ve věku cca od 12 do 99 let. *Středisko ekologické výchovy Vila Doris Šumperk, Mgr. Petr Šaj, tel. 583 214 213, saj@doris.cz*

27. srpen 2005**NA POMOC PODBLANICKÉ KRAJINĚ**

Sečení luk v Jinošovském údolí. Holinky s sebou, jídlo zajištěno. Přihlásit se můžete nejpozději dva dny předem. *Podblanické ekocentrum ČSOP Vlašim, Jiří Nosek ml., tel. 777 800 456*

28. srpen – 2. září 2005**ŠKOLA ROZVOJOVÉ POMOCI
A SPOLUPRÁCE**

Poomé pořádá Centrum interdisciplinárních studií UP Olomouc ve spolupráci s Ministerstvem zahraničních věcí ČR a Agenturou rozvoje a humanitární pomoci Olomouckého kraje, o. p. s. Vítání účastníci ze všech oborů, účast není věkově omezena. *Marian Jahoda, Centrum interdisciplinárních studií, Univerzita Palackého, Křížkovského 8, 771 47 Olomouc, e-mail jahoda@rupnw.upol.cz, www.development-studies.org*

3.–4. září 2005**ZVUK DŘEVA**

...aneb rozloučení s prázdninami. Víkendový kurz pro děti a jejich rodiče v Krkonoších na staré barokní faře v Horním Maršově a v okolí. Předvádění mechanických a zvukových hraček z dřeva, vyřezávání z borové kůry, keramická dílna, smyslové vnímání přírody, výroba píšťal, frkaček,

xylofonů a dalších zvukových hraček z běžně dostupného přírodního materiálu. *Středisko ekologické výchovy Sever, Horní Maršov, Lucie Vasilevová, tel. 499 874 280, 499 874 326, e-mail sever@ecn.cz*

15.–17. září 2005**LESNÍ PEDAGOGIKA NA ŠUMAVĚ**

Vzdělávací akce pro pedagogické pracovníky. Environmentální (ekologická výchova) se zaměřením na les, využití manuálu Pojďme na to od lesa pro práci s dětmi, exkurze do národního parku Bavorský les. Lektori: pracovníci CEV Dřípatka, Mgr. L. Zelený (mykolog) Pf ZU Plzeň, pracovníci NP Šumava. Místo: CEV Dřípatka, IS Stožec, národní park Bavorský les v SRN. Je možnost zúčastnit se pouze jednodenní exkurze do národního parku. *Centrum ekologické výchovy Dřípatka, Pavla Pavelková, 383 01 Prachatice, Rumpálova 402, tel. a fax 388 317 806, e-mail dvpp@dripatka.cz, http://www.dripatka.cz*

16.–18. září 2005**ŽIVÝ LES**

Terénní seminář pro učitele a pedagogické pracovníky II. stupně ZŠ a SŠ ve středisku Sever Horní Maršov. Akreditováno MŠMT. Přednášky a besedy o lese a památných stromech, celodenní exkurze po Krkonoších s průvodcem, ukázky terénních programů (smyslové vnímání přírody, biomonitoring atd.), nabídka publikací o lese a výukových pomůcek *Středisko ekologické výchovy Sever, 542 26 Horní Maršov 89, Hana Kulichová, tel. 499 874 280, 499 874 326, e-mail sever@ecn.cz, www.sever.ecn.cz*

21.–23. září 2005**ZASE U NÁS NA HORÁCH**

...aneb Jak hospodaří Lesy ČR v Jeseníkách. Semi-

nář pro pedagogické pracovníky pořádá SEV Vila Doris Šumperk, SSEV Pavučina a Lesy ČR, z velké části proběhne na území Lesní správy Loučná nad Desnou. Ubytování, plná penze. Náklady na seminář hradí LČR, s. p. Kdo dřív..., ten dřív... *Vila Doris – středisko ekologické výchovy při DDM, Mgr. Petr Šaj, ul. 17. listopadu 2, 787 01 Šumperk, e-mail saj@doris.cz, tel. 583 214 213, http://www.doris.cz*

22.–24. září 2005**POPRAZDNINOVÁ DÍLNA**

...ekologických výukových programů. Pořádá Liberecký kraj a Statutární město Liberec ve spolupráci s občanským sdružením Sedmihorky v překrásných prostorách autokempu Sedmihorky v Českém ráji. Pobytový program pro pedagogické pracovníky. Nové ekologicko-ochovné programy, které si prakticky sami vyzkoušíte, pomůcky a metodické materiály. *Ing. Lenka Rychtaříková – Krajský úřad Libereckého kraje, tel. 485 226 612, Ing. Aleš Kočí – Statutární město Liberec, tel. 485 243 463, přihlášky on-line na www.liberec.cz / ekologická výchova / Nabídka služeb Střediska ekologické výchovy Statutárního města Liberec*

22.–25. září 2005**TOULAVÝ AUTOBUS**

Tentokrát se vypraví do školních zahrad jižních Čech a do přírodních zahrad v Rakousku. Určeno učitelům školních zahrad. Akce proběhne ve spolupráci se sdružením Rezekvítek z Brna. Akce je akreditována MŠMT v rámci DVPP, účastníci obdrží Účastnické listy. *Chaloupky - středisko pro vzdělávání a výchovu v přírodě, o.p.s., Mgr. Květoslava Burešová, Iveta Vorlíčková, Kněžice 109, 675 21 Okříšky, tel. 568 870 434, 568 870 359, e-mail info@chaloupky.cz, www.chaloupky.cz*

LESNÍ ZAHRADA

Myslíte si, že rajčata a zelí porostou v divoké louce? My ano. Minulý rok jsme úspěšně pěstovali ozimé žito a česnek ve stálém jeteloplevelném podsevu, a na základě dobré a zdravé sklizně zkusíme letos i jiné druhy zeleniny a bylin. Snažíme se při pěstování napodobit přírodu a zasahovat co nejméně – neoráme, nepoužíváme traktory ani chemii a nechováme zvířata v zajetí.

Chceme vytvořit lesní zahradu, ve které se bude jen sklízet. Cesta do ráje je ovšem trnitá a posetá moly. Každý neúspěch je pro nás novou výzvou a další inspirace může přijít i od vás. Uvitáme zkušenosti a nápady i odjinud.

Kromě vytváření zahrady opravujeme staré stavby, staré nářadí, učíme se stará řemesla a zkusíme si leccos sami vyrobit. Žijeme jednoduše a vesele bez elektřiny a snažíme se o soběstačnost. Loni jsme postavili střechu z kulatiny jen za pomoci dobrovolníků a sekyr, letos ji budeme zateplovat slámou a jilem. Mimoto kosíme znovu založenou louku, vysazujeme stromy, sbíráme a sušíme bylinky a zachraňujeme svět kolem ohýnku.

Kdo jsme? Občanské sdružení Mrkev, zatím jen se třemi stálými členy, v létě až mnohonásobně více osadníků. Stravujeme se vegansky až vitariánsky a vedeme skromný životní styl – letní koupelna venku, kompostovací kadibudka, voda ve studni. Obýváme bývalou cihelnu se 4 ha polí na zarostlé samotě v polích u Solan, na úpatí Českého Středohoří. Uvitáme lidi, co mají rádi práci s rostlinami nebo ruční řemesla. Můžete přijet na krátkou i delší návštěvu. Můžete nám napsat předem, ale každopádně si vezme spacák. Těšíme se na vás!

*Šima, Káča, Dáša
Mrkev, Solany 60, 411 15 Třebívlice (ČD)*

PUBLIKACE

O penězích jinak

Bernard Lietaer: *Budoucnost peněz, 2004, Paradigma, Košice, 318 str.*

„Ale co lidé? Ne že by megakorporace s nimi špatně zacházely. Být občanem společnosti Goldman Sachs anebo Chrysler-Daimler-Benz mělo větší výhody, než být občanem Británie, Německa či Ameriky... City platí vysoké platy pracovníkům s tou správnou kvalifikací. Problém spočívá v tom, že nikdo tyto globální giganty nepřesvědčil, aby se stali sociálně zodpovědnými. V minulém století se velké firmy snažily upravovat si zákony tak, aby jim vyhovovaly. Teď už neexistují žádné jiné zákony kromě těch, které si samy přijmou...“

Poslední ministerský předseda Velké Británie zavřel svou knihu výstřížků, položil ji do své červené krabice a naposledy opustil Sněmovnu parlamentu. Když odcházel, pohlédl vzhůru. Zářící reklama Seiko na Big Ben byla prosvětlena žářem ohňů...“

Putud jeden ze znepokojivých futurologických fragmentů, které protkávají zajímavou a na českém trhu ojedinělou knihu *Budoucnost peněz*, vydanou nakladatelstvím Paradigma v r. 2004.

Autor, kalifornský univerzitní profesor Bernard Lietaer, v ní využívá svých celoživotních zkušeností ve světě financí a počítačů, aby načrtl vizi světa, v němž se peníze stanou prostředkem k uspokojování skutečných lidských potřeb a ke zhojení rozštěpu mezi člověkem a přírodou. Jeho hlavní teze je jednoduchá: peníze nejsou neutrální nástroj, ale odrážejí a zpětně posilují hodnoty společnosti, která je vytvořila. Dokládá, že systém dnešních národních měn podporuje, či přímo vytváří, některé negativní rysy současnosti: přehnaně konkurenční klima ve společnosti, nefunkční ekonomický růst a koncentraci bohatství ve stále menším počtu rukou. Dnešní finanční systém je navíc vysoce nestabilní, a tato skutečnost, spolu s dalšími (stárnutí populace, informační revoluce, změna klimatu a nárůst moci nadnárodních korporací) znamená, že jsme se ocitli na křižovatce. Buď necháme věcem volný průběh, což povede k dalšímu nárůstu moci korporací, které vydají své firemní měny a definitivně upevní svou moc (viz úvodní odstrašující text). Anebo podpoříme alternativní, či jak je autor nazývá komplementární měny, které již dnes ve světě existují, a pomůžeme tak na svět ekonomice, která je založena na spolupráci spíše než na konkurenci a která posiluje lidské pospolitosti, místo aby je rozleptávala.

Jádro knihy tvoří právě popis komplementárních měn, jako jsou systémy LETS, ithacké dolary, tzv. časodolary či časové banky (time banks), švýcarský bezúročný systém vzájemné pomoci Wirtschafsring, či inspirativní příklad města Curitiba v brazilském státě Paraná, jehož starosta dosáhl úspěchu v třídění odpadů i v odlehčení místní automobilové dopravy tak, že za vytríděný sběr vydával zdarma jízdenky na městské autobusy. Různých komplementárních měn ve světě vzniká spontánně tisíce, ale moc se o nich nepíše a málo se zkoumají. Přitom představují důležitou alternativu pro zdravější ekonomickou budoucnost.

Ve své knížce rozpouští Bernard Lietaer mýtus o penězích jako o čemsi pevném, neměnném, neovlivnitelném, co k nám přichází odněkud shora. Peníze lze tvořit i zdola, nejen shora, na bázi spolupráce, nejen konkurence, mohou sloužit komunitě, nejen spekulantům. To považují za nejsilnější sdělení této neobyčejné knihy. Je to první knížka, která česky podává přehled historie i současnosti tzv. komplementárních měn. Nabízí také řadu zasvěcených informací o ekonomických a technologických trendech, které bytostně ovlivní náš život v nejbližších dvaceti letech. Lietaer přitom píše čtivě a přístupně, své teze ilustruje drobnými příběhy, které nás katapultují do jiných dob a světů a nutí nás promýšlet známé věci z nezvyklých úhlů.

Za slabinu knihy považují určitá zjednodušení a nekritičnost, patrnou v některých pasážích, a také mírnou nepřehlednost členění textu a místy neobratný překlad. Přesto se domnívám, že tato nová publikace je dalším velkým počinem nakladatelství Paradigma, které již vydalo české či slovenské překlady tří dalších publikací, jež hledí na svět poněkud jinak, než jsme zvyklí: B. Banyá a kol.: *Odvrácená strana EU*, D. Korten: *Keď korporácie vládnu svetu* a J. Gray: *Marné iluze: falešné představy globálního kapitalismu*.

Postupně a se zpožděním tak dostává český čtenář do rukou nástroje k nezávislému přemýšlení o ekonomických mechanismech a ideologiích, které jako spodní voda formují náš svět a jsou příčinou řady ekologických a sociálních problémů současnosti.

Knižky lze získat ve vydavatelství Paradigma (Mikuláš Hučko, Paradigma.sk, Jantárová 10, 040 01 Košice, tel. 00421 55 678 8449, www.paradigma.sk, paradigma@paradigma.sk) nebo v internetovém knihkupectví Sedmé generace (www.sedmagenerace.cz, tel.545 214 431).

Nada Johanisová

Čistá práce

Pod tímto názvem vydalo Hnutí Duha v prosinci 2003 studii o přínosech ekologických opatření a zelených odvětví pro zaměstnanost a ekonomiku. Studii zpracoval Vojtěch Kotecký, radou i pomocí přispěli další.

Někteří politici a lobbisté velkých společností rádi tvrdí, že lepší ochrana našeho zdraví a kvality života před znečištěním nebo devastací krajiny způsobí – bohužel – také vyšší nezaměstnanost. Tato studie založená na desítkách prací a příkladů z řady odvětví přesvědčivě dokládá, že ve skutečnosti platí pravý opak. Za prvé empirické výzkumy prokázaly, že vyšší ekologické standardy nemají žádný dopad na pracovní místa ani konkurenceschopnost průmyslu. Někdy dokonce podnikům pomáhají snížit náklady a získat nové trhy inovacemi a efektivnějším využíváním energie i surovin. Za druhé recyklace, výroba čisté energie, ekologické zemědělství i další zelené sektory vytvoří tisíce nových pracovních příležitostí a přinesou ekonomické oživení do českých měst a obcí.

Takto optimisticky chce studie přispět do české diskuse o ekologických tématech.

*S použitím anotace studie (red)
Hnutí Duha, Bratislavská 31,
602 00 Brno, tel. 545 214 431,
e-mail info@hnutiduha.cz, www.hnutiduha.cz*

Letní škola alternativ v ekonomii

„Během svého studia na ekonomické vysoké škole jsme se téměř nesetkali se směry, které se věnují environmentálním otázkám, a to ani v rámci hlavních ekonomických proudů.“

píše Stanislav Kutáček a Hana Foltýnová v úvodu sborníčku z Letní školy alternativ v ekonomii. Tento týdenní kurs proběhl o prázdninách roku 2004 v Horním mlýně v Moravském krasu. Zúčastnili se ho studenti ekonomie a další zájemci, kteří si díky lektorům a organizátorům (Jan Brůha, Hana Foltýnová, Jaromír Hošek, Simona Hrabalová, Igor Chýra, Naďa Johanisová, Jaroslav Klusák, Petra Kušková, Standa Kutáček, Reinhard Mader, Jan Melichar, Jana Mikulášková, Jaroslav Prchal, Milan Ščasný, Šárka Špačková, Petra Vetečnicková, Juraj Zmakovský) a vzájemným diskusím mohli udělat přehled jak o ekonomické teorii zabývající se problematikou životního prostředí, tak o praktic-

POMŮCKY

kých zkušenostech z environmentálně příznivého života i podnikání. Sborníček je vlastně kronikou letní školy, na jejímž sepsání se významně podíleli sami účastníci. Jeho předností tedy je, že nenudí. Současně ale obsahuje cenné informace o provázanosti společenských a ekonomických problémů, o směrech a možnostech environmentální ekonomie, o ekologické stopě, o globálním obchodu s kávou a principech fairtrade, o ekonomické globalizaci, o etickém podnikání a jeho příkladu z Česka.

Jednoduchá výborná brožurka je důkazem, že i odborný sborník se dá vytvořit rychle, s minimem prostředků a přitom s bohatým informačním obsahem, vtipně a přitažlivě. Vyšlo o. s. Horní mlýn a Centrum pro otázky životního prostředí Univerzity Karlovy v Křtinách v září 2004. Sborníček je dostupný na <http://letniskola.hornimlyn.cz/>, kde najdete i řadu dalších fundovaných, srozumitelných a přehledných informací a odkazů. Zkratka: mladistvé, inteligentní, dobré.

Hana Kolářová

Environmentální management

Katedra společenských věd Fakulty managementu Vysoké školy ekonomické v Praze (katedra sídlí v Jindřichově Hradci) vydala v roce 2004 sborník Vybrané společensko-vědní aspekty environmentálního managementu. Kolektiv autorů pod vedením doc. Dr. JUDr. Jana Hejdy se touto problematikou zabýval v oblasti práva, psychologie, ekonomie, filozofie a sportu. „Environmentální management bývá obvykle definován jako manažerský proces, který se opírá o hodnoty trvale udržitelného rozvoje a počítá s nimi jako s nedílnou součástí firemních cílů či mise organizací veřejného sektoru,“ říká se v úvodu sborníku. Situace v ČR je podle autorů zatížena historicky podmíněným antagonismem mezi zneužíváním a ochranou prostředí. Na jedné straně převažuje tendence k drancování a znečišťování prostředí, bagatelizování environmentálních problémů či účelovému zkreslování informací ve prospěch osobních nebo skupinových zájmů. Na druhé straně vidí autoři až fanatickou obranu životního prostředí se snahou pohlížet na člověka jako na největšího škůdce. V odborných kruzích vidí jako přetrvávající problém nedostatek interdisciplinární spolupráce. Projekt, v jehož rámci sborník vznikl, má vytvářet základ pro rozvíjení spolupráce jednotlivých společenských vědních oborů v oblasti environmentálního managementu. V příloze najdeme například možnosti vzdělávání a vybrané paragrafy trestných činů na úseku environmentálního managementu.

(kvá)

Energie budoucnosti

Kvalitně zpracovaný přehledový studijní materiál o obnovitelných zdrojích energie sestává z audiovizuálního pořadu s názvem Energie budoucnosti v délce cca 40 minut na kazetě VHS a souboru 20 sad po pěti tematických kartách (předpokladem je 20 žáků ve třídě). Barevné karty formátu A4 je možné také velmi dobře použít na nástěnkách ve třídách nebo na chodbách.

Audiovizuální pořad je vyrobený v profesionálním televizním studiu (moderovaný hercem Pavlem Soukupem) a tematické karty byly zpracovány autory televizního seriálu Energie pro 21. století za spolupráce našich předních odborníků na obnovitelné zdroje energie. Jako učební pomůcku pro základní školy tento produkt doporučilo také Ministerstvo školství. Celý soubor Energie budoucnosti můžeme nabídnout za sníženou cenu 390 Kč nebo na dobírku za 450 Kč (včetně podílu na balném a poštovním). Materiály je možné prohlédnout na kterémkoli členském středisku SSEV Pavučina.

Objednávky zasílejte, prosím, na adresu:

Ing. Antonín Kutil

Ekostyl, spol.s r.o., U Menhiru III č. 250, 252 25
Buzany. Tel. 603 434 627, e-mail m.ekostyl@seznam.cz s kopií na ekokutil@vol.cz

ORGANIZACE

České centrum fundraisingu

Víte co a nevíte za co?

České centrum fundraisingu (ČČF) vzniklo v roce 2001 s cílem otevřít a nabídnout

prostor, který se bude systematicky věnovat tématu fundraising tak, aby se v jeho rámci mohli potkávat, sdílet zkušenosti, diskutovat a vzdělávat se všichni, kdo se jím zabývají nebo zabývat chtějí. ČČF se stalo vyhledávaným školicím střediskem s bohatým informačním zázemím, vlastním lektorským týmem a řadou externích spolupracovníků, které neziskovým organizacím nabízí kvalitní vzdělávací programy, otevřenou

informační platformu, konzultace a dlouhodobé poradenství.

Za dobu svého působení ČČF připravilo čtyři desítky otevřených kurzů a téměř stovku seminářů na zakázku. Na základě vašich potřeb a přání pro vás připravíme seminář „ušitý na míru“. Semináře jsou interaktivní – účastníci nejsou pasivními posluchači, jsou aktivně zapojeni do průběhu prostřednictvím diskuse, praktických úkolů a cvičení, skupinové práce, práce s pracovními listy a dalších metod. České centrum fundraisingu nabízí semináře na téma: základy fundraisingu, podnikatelské a individuální dárcovství, grantové žádosti a projekty, projektový management, finanční plánování a řízení, právo, práce s dobrovolníky, facilitace a mediace, komunikační dovednosti a další témata.

Na webových stránkách www.fundraising.cz najdete nejen všechny potřebné informace, ale také spoustu dalších zajímavostí a aktualit i praktických rad ze světa fundraisingu. Můžete se zapojit do diskuse, podílet se o své zkušenosti nebo si vybrat vzdělávací program

V nabídce ČČF má své místo i poradenství. Nabízíme individuální konzultace a dlouhodobé poradenství neziskovým organizacím v oblastech: strategické plánování, rozvoj vlastních příjmů, finanční řízení organizace, řízení a plánování fundraisingu, personální řízení, plánování kampaní a další.

Semináře, poradenství a konzultace zajišťují členové lektorského týmu ČČF, odborní konzultanti a externí spolupracovníci.

Martina Lafatová

České centrum fundraisingu – Sdružení Tereza,
Haštalská 17, 110 00 Praha 1.
Tel. 224 81 68 68, www.fundraising.cz

SOUTĚŽE

Za poznáním Českého Švýcarska

U příležitosti Dne Země a 5. výročí založení Národního parku České Švýcarsko vyhlásila koncem dubna Správa NP České Švýcarsko 5. ročník vědomostní soutěže Za poznáním Českého Švýcarska, která je tentokrát zaměřena na všeobecné znalosti o Národním parku. Celkem 20 kvízových otázek, u kterých si můžete vybrat vždy jen jednu ze tří nabízených odpovědí, vás zavede do dávné historie Českého Švýcarska či do fascinujícího a unikátního světa živé i neživé přírody. Otázky naleznete na webových stránkách Správy NP České Švýcarsko (www.npcs.cz) a České Švýcarsko, o. p. s. (www.ceskesvycarsko.cz), v informačních střediscích, v zoo Děčín a v letní sezóně také na stránkách Děčínského deníku. Na vyžádání vám otázky zašleme také e-mailem. Uzávěrka soutěže je 21. října 2005.

Na vylosované autory správných řešení čekají atraktivní ceny, např. výpravná fotografická publikace Národní park České Švýcarsko autorů

Zdeňka Patzelta a Václava Sojky nebo vynikající publikace z edice Chráněná území České republiky. Takže s chutí do toho!

Richard Nagel

Správa NP České Švýcarsko, Pražská 52,
407 46 Krásná Lípa, r.nagel@npcs.cz

INTERNET

Zajímavé adresy o ekonomii

- ➔ Centrum Univerzity Karlovy pro otázky životního prostředí – environmentální ekonomie – <http://cozp.cuni.cz/COZP-12.html>
- ➔ Platforma pro environmentální fiskální reformu v ČR <http://www.czp.cuni.cz/ekoreforma/cz/default.htm>
- ➔ Kurs Nadí Johanisové Environmentální ekonomie na Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity – <http://home.pf.jcu.cz/~nadij/ege-okr01.php>
- ➔ Český ekologický ústav (dnes CENIA), oddělení environmentální ekonomiky <http://www.ceu.cz/ECON.asp>
- ➔ Letní škola alternativ v ekonomii – <http://letniskola.hornimlyn.cz/>
- ➔ Oikos mezinárodní studentská organizace působící na vysokých školách s ekonomickým zaměřením – <http://nb.vse.cz/oikos/>
- ➔ Trast pro ekonomiku a společnost – <http://testrast.org/tikiwiki/tiki-index.php>
- ➔ Společnost pro Fairtrade a rozvojové vzdělávání – <http://www.fairtrade.cz/>
- ➔ Francouzské stránky o fairtrade – <http://www.maxhavelaarfrance.org/>
- ➔ Slovenský on-line časopis zaměřený na lokální ekonomiku [http://www.inaekonomika.sk/list.stm?als\[SUB_TEMA\]=](http://www.inaekonomika.sk/list.stm?als[SUB_TEMA]=)
- ➔ Slovenské vydavatelství alternativní ekonomické literatury – <http://www.paradigma.sk/>
- ➔ Centrum pre otázky miestneho aktivizmu (Slovensko) – <http://www.cepa.sk/>
- ➔ Příběh sedláka Rajtera – od kolektivizace ke globalizaci, pěkné fotky – <http://www.sedlakjan.cz/>
- ➔ Sdružení několika desítek firem, které podepsaly etické desatero pro svou činnost – <http://www.ceres.org/>
- ➔ Alternativně-ekonomický systém založený na penězích, které časem ztrácejí svoji hodnotu – <http://www.joytopia.net/languages.html>
- ➔ Stránky švédské bezúročné banky JAK – <http://www.jak.se/>
- ➔ Bangladéšská banka nejchudších z chudých – <http://www.grameen-info.org/>
- ➔ Stránky EU o ecolabellingu – http://europa.eu.int/comm/environment/ecolabel/index_en.htm
- ➔ O místních obchodních systémech v češtině, rozcestník na další LETS linky – <http://lets.ecn.cz/>
- ➔ Stránky světové neziskovky, která sdružuje ecolabellingové organizace – <http://www.gen.gr.jp/>
- ➔ The International Society for Ecological Economics – <http://www.ecoeco.org/>
- ➔ The United States Society for Ecological Economics – <http://www.ussee.org/>
- ➔ Britské nezávislé výzkumné centrum, zaměřené na alternativní ekonomii – <http://www.neweconomics.org/gen/>
- ➔ Irské sdružení Feasta má za cíl hledat cesty k trvale udržitelné ekonomice – <http://www.feasta.org/>
- ➔ Americká neziskovka podporující efektivní využívání přírodního, lidského a jiného kapitálu – <http://www.rmi.org/>
- ➔ Stránky McMaster University, abecedně texty množství ekonomů a ekonomických myslitelů – <http://socserv2.socsci.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3ll3/>

■ Tento časopis dostávají základní a střední školy v rámci sítě M.R.K.E.V. (Metodika a realizace komplexní ekologické výchovy) v jednom výtisku zdarma. Projekt je koordinován SSEV Pavučina, podporován MŠMT.

■ Ostatní zájemci si jej mohou objednat na adrese SEVERu (viz níže). Cena jednoho výtisku je pak 35,- Kč, předplatné na celý ročník stojí 210,- Kč.

BEDRNÍK červen / 2005

časopis pro ekogramotnost; www.pavucina-sev.cz

ISSN 1801-1381. Ev. č. MK ČR 15710.

Vydává Středisko ekologické výchovy a etiky Rýchory – SEVER pro Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina

SEVER

SEVER, 542 26 Horní Maršov 89
tel. 499 874 280, 499 874 326
e-mail sever@ecn.cz
www.sever.ecn.cz

Pavučina

SSEV Pavučina
Senovážné náměstí 24; 116 47 Praha 1
tel. 234 621 386
e-mail info@pavucina-sev.cz

Šéfredaktorka:

Mgr. Hana Kolářová

Redakce:

K Mejtů 200
142 00 Praha – Písnice
tel. 261 910 608
e-mail – hana.kolarova@tiscali.cz
**Grafická úprava, sazba
+ návrh obálky:** Petr Kutáček

Tisk: VAMB Štěchovice

Náklad: 1500 ks

Časopis Bedrník v r. 2005
finančně podporuje MZP ČR

Redakční rada: Helena Kujanová (Jihočeský kraj), Eva Kučerová (Jihomoravský kraj), Jiří Kulich (Královéhradecký kraj), Jiří Bureš (Pardubický kraj), Aleš Kočí (Liberecký kraj), Věra Jakubková a Šárka Klišová (Moravskoslezský kraj), Michal Bartoš (Olomoucký kraj), Eva Chvojková (Plzeňský a Karlovarský kraj), Tereza Malá (Praha), Lenka Daňková (Středočeský kraj), Ivana Poláčková (Ústecký kraj), Květoslava Burešová (Vysočina), Iva Hlinská (Zlínský kraj), Silvia Szabóová (Slovensko).

Uzávěrka příštího čísla 10. 7. 2005

Hlavní téma : ŠKOLA

Toto číslo vyšlo 10. června 2005 ■ Vytisknuto na recyklovaném papíře
Příspěvky posílejte na adresu redakce.

FONDY NADACE PRO ZÁCHRANU A OBNOVU JIZERSKÝCH HOR

Snažíme se, aby naše činnost byla pro dobročinné dárcce co nejprůhlednější. Proto jsme v průběhu roku 2004 zavedli tzv. systém fondů, který nabízí každému dárci možnost vybrat si vlastní způsob, jak pomoci Jizerským horám. Každý dar pro nadaci je tak uložen po dohodě s dárcem na jednom z následujících fondů:

FOND PRO JIZERSKÉ HORY

číslo účtu 346 35 88/0300, var. symbol 999

Jde o nejbohatší fond nadace. V jeho rámci rozdělujeme nadace výnosy z příspěvku z Fondu národního majetku ČR. Příspěvek získala v několika vlnách na základě výběrového řízení vypsání státem. Nadace rozdělují každoročně 80% výnosů, jen 20% si smí ponechat na vlastní provoz.

Grantový program: Na rozdělení těchto prostředků vypisuje nadace každoročně tzv. Základní grantový program určený výhradně právníky osobám, jejichž projekty souvisejí s Jizerskými horami.

Cíle programu jsou:

- 1) podpora kvalitních projektů, zejména v oblasti záchrany a obnovy lesních ekosystémů, záchrany genofondu místních dřevin, ekologické výchovy a práce s mládeží, výzkumu ekosystémů pod imisní zátěží, ochrany přírody apod.
- 2) podpora mezisektorové a meziresortní spolupráce při realizaci projektů v uvedených oblastech.

STUDENTSKÝ FOND

číslo účtu 191 553 846/0300

Jde o zvláštní fond nadace, který se tradičně plní převážně prostředky získanými od regionálních firemních dárců. Prostředky fondu jsou rozdělovány ve Studentském grantovém programu.

Studentský grantový program: Nadace ho vypisuje pravidelně na počátku každého kalendářního roku. Je určen především studentům vysokých nebo středních škol na podporu jejich diplomových nebo ročníkových prací či realizaci vlastních projektů. Grant mohou získat také učitelé. Maximální výše podpory je 5000 Kč.

FOND EKOLOGICKÉ VÝCHOVY DĚTÍ

číslo účtu 177 521 346/0300

Fond je naplňován z prostředků, které nadaci vynášejí pravidelná podzimní benefice organizovaná od roku 2002 se strategickými partnery – podnikem Lesy ČR a Správou CHKO Jizerské hory. Výnosy z benefice jsou trojí: zisk z prodaných lístků, dary získané od sponzorů akce a příjmy ze smluv o reklamě s jednotlivými sponzory.

Grantový program: Současně s beneficí vypisuje nadace na sklonku roku grantový program Ekologická výchova na základních školách Libereckého kraje. V jeho rámci mohou žádat učitelé o příspěvek na vlastní ekologicko-výchovné vzdělávání nebo pedagogičtí pracovníci na projekty ekologické výchovy pro děti. (Podporujeme z něj programy ekologické výchovy dětí ze ZŠ v Libereckém kraji.) Příklad: Žáci ZŠ Lučany vybudovali v roce 2003 tři naučné stezky: liščí, pěší a cyklistickou.

FOND KLUBU PŘÁTEL NADACE

číslo účtu 346 35 88/0300

Klub přátel nadace vznikl v průběhu roku 2003. Sdružuje příznivce Jizerských hor, kteří důvěřují nadaci a rozhodli se je v daném roce finančně podpořit. Členové klubu jsou nadací informováni o „zdravotním stavu“ Jizerských hor a pravidelně zváni na akce, které nadace podpořila. Prostředky fondu jsou určeny k financování provozu Klubu přátel nadace.

FOND JIZERKA

číslo účtu 346 35 88/0300, var. symbol 222

Jde o nejmladší, a přesto velice důležitý fond Nadace. Financujeme z něj ve spolupráci se Správou CHKO Jizerské hory projekt výstavby ekologického vzdělávacího střediska na Jizerce. Středisko

vznikne rekonstrukcí jednoho z nejstarších objektů v této výjimečné horské lokalitě, ležící v samotném srdci Jizerských hor. Výsledkem rekonstrukce, jejíž náklady přesáhnou 9 mil. Kč, má být zprovoznění odborného střediska zajišťujícího programy pro školní mládež, studenty, zástupce samospráv, pedagogické pracovníky, podnikatele a návštěvníky CHKO Jizerské hory. Součástí střediska bude rozsáhlý pozemek o ploše 80 000 m², kde budou návštěvníci a účastníci kurzů moci vedle teoretických poznatků provádět jejich praktické ověřování v terénu v této unikátně umístěné lokalitě. Projekt napomůže řešit dlouhodobý deficit státní ochrany přírody v kvalitní informační a vzdělávací činnosti v oblasti ekologické problematiky.

PROČ PODPOŘIT NADACI, A NE PŘÍMO KONKRÉTNÍ PROJEKTY?

Nadace pro záchranu a obnovu Jizerských hor působí v regionu již 11 let a celkem rozdělila na pomoc horám přes 10,5 mil. Kč. Podpořila desítky škol a neziskových organizací zaměřených na životní prostředí a vypracovala si precizní kritéria jednak výběru kvalitních projektů, ale také kontroly jejich naplňování. Úzce spolupracuje se Správou Chráněné krajinné oblasti Jizerské hory a firmou Lesy ČR, jejíž představitelé tvoří i jádro poradních sborů pro posuzování jednotlivých žádostí. Tato zkušenost a zájem umožňují Nadaci nasměrovat peníze dárců tam, kde jsou nejvíce zapotřebí.

JAK PODPOŘIT NADACI?

Bankovní spojení:

ČSOB Liberec, čísla účtů:

346 35 88/0300 (Fond pro Jizerské hory, Klub přátel Nadace a Fond Jizerka)

191 553 846/0300 (Studentský fond)

177 521 346/0300 (Fond ekologické výchovy dětí)

Více informací na telefonu: 607 755 856, 486 131 091, 605 701 503

na adrese: Nadace pro záchranu a obnovu Jizerských hor, U Jezu 10, 460 01 Liberec,

nebo na internetu: <http://jizerky.ecn.cz>

(chcete-li vstoupit do Klubu přátel Nadace, je možné se zde automaticky přihlásit).

Nadace pro záchranu a obnovu Jizerských hor

Se sídlem: Ohrazenice 119, 511 01 Turnov

(adresa pro písemný a osobní styk: U Jezu 10, 460 01 Liberec)

IČO: 46746030

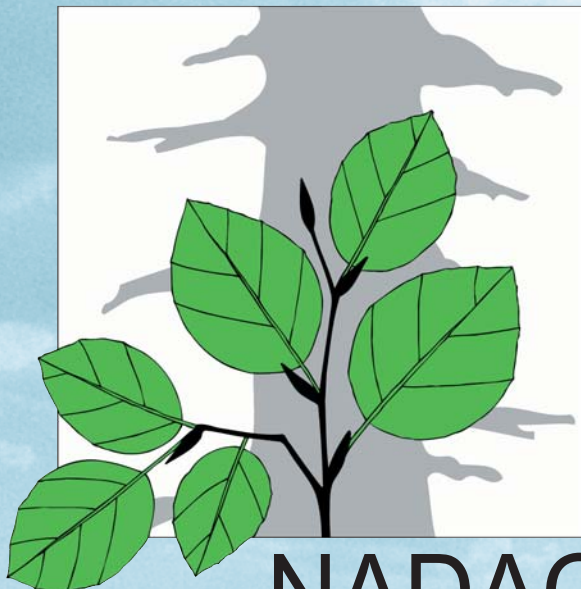
Bankovní spojení: ČSOB, a. s., pobočka Liberec, č. ú. 346 35 88/0300

Zastoupená: dr. Františkem Pelcem, předsedou správní rady

E-mail: jizerky@atlas.cz

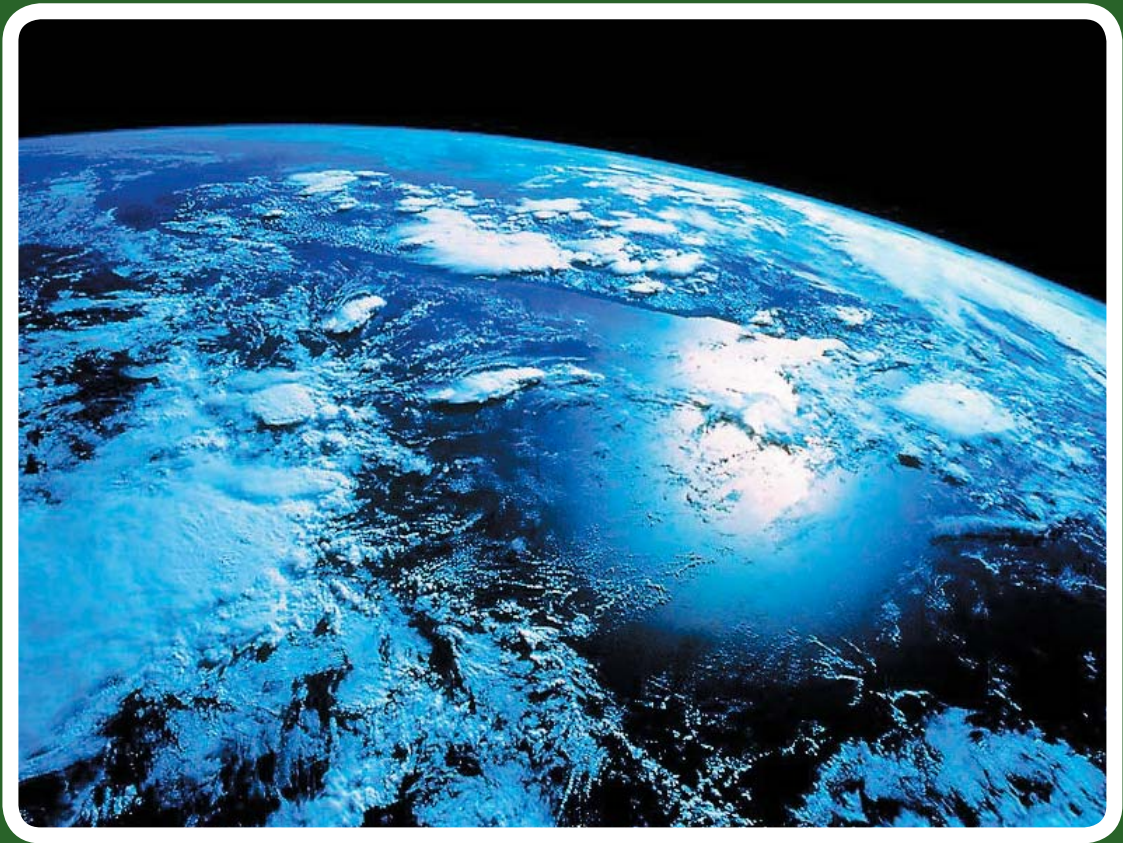
Tel: 605 701 503 – Ondřej Petrovský, zástupce ředitelky Nadace

**Nadace pro záchranu a obnovu Jizerských hor
podpořila vydání tohoto čísla Bedrníku.**

PRO ZÁCHRANU A OBNOVU
JIZERSKÝCH HOR

NADACE

**Ne vše, co se může počítat, se počítá,
a ne vše, co se počítá, může být počítáno.**

[Albert Einstein]